

Barcode - 99999990259822
Title - siddhant muktavali granth
Subject - NULL
Author - NULL
Language - gujarati
Pages - 120
Publication Year - 0
Creator - Fast DLI Downloader
<https://github.com/cancerian0684/dli-downloader>
Barcode EAN.UCC-13

દણી; નાંજુળ પુતળી કમર હથેલી દસ અંગુળીઆં મુગફ
ળી, અંદ્ર બદન મૃગ લોચન જોશી અજબ બનીરંભાપુ
તળી; એસી અદામે સબ જગ મોહ્યા સુન સુંદર પર બલી
હારી, પુરબ પુન્ય કીયે જન કોટીક મોપાવે એસી નારી.

પુરન પુન્ય. ૧

મુખ બન્યો મેતાબ સરીખો દાંત જડે સબ સોનેરી, પુરન
પાનસે પેટ કહો જે છાની બન્ધ કાચા કેરી; કુંક કોટીલા
કોપલ જેસા મદન કેપને વુજ ધરી, આજ ચલે ગજરા
જ સરીખો જો કાંઈ આશક કરતે ફેરી; છુટે પસીના ભમ
ર બારાલે લંબે બાલ નાગન કાલી. પુરન પુન્ય. ૨

મીઠી જુખાસે જગભરમાયા નેનનમે મોહીની ગાર, લ
ટક બનાકે લુટ લીએ જ્યું ચમક રહે ગગનમે તારે; જી-
સી આશક પર નજર દોડાએ તે ઘડી પલકમે ધર મારે, ઉ
સ માયાસે કોઈ બચા નહીહે લપટ રહ્યા જગ સંસારે; હ
સ મોરકીર કપોત કહીએ જ્યું કોપલસે કીલકારી. પુ. પુન્ય. ૩
શોળ સીનગાર બતીસ અળકાર ચોરાશી આસન જાણે, બ
લીસ કળા લક્ષણમે પુરી ચોત પદમનીકી નીસાને; કવી જ
ન જોગ જુગતસે કીનો સમજોગો કોઈ ઈનસાને, રામ કી
રપા હરી હજા હરી ખીન મીલે ન એસી દીલજાને;

શામ પ્રેમગીર કહે સભામે સુન સુંદર પર બલીહારી. પુ. ૪

સખી.

એસી મતુરસ નાર ખડી સુંદર અલખેલી,

૧૭

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

સિદ્ધાંત મુક્તાવળી ગ્રંથ

— વૈદ્યોત્તમ —

આ ગ્રંથ.

શ્રી મહા વલ્લભાચાર્યજી “(માહા પ્રભુજી)”

પુણી માર્ગીય વૈશ્ણવોને વાસ્તે

અમણે રચ્યો

તેની ટીકા

શ્રી કુંસાર્ધજીએ સંસ્કૃતમાં કરી છે

તે ટીકા ઉપર

માહા વિદ્વાન અવાળે લાલુ ભટ્ટજી તેમણે

ચોજના કરી છે

તે બંને ટીકાનો અર્થ લેખને ગુજરાતીમાં

ભાષાંતર કર્યું તે

છપાવી પ્રગટ કરનાર

હરજીવનદાસ રણે . ૩૬૫ સ.

સંન ૧૮૭૫

સંવત ૧૯૩૧

કીમત ૧ રૂપૈયા.

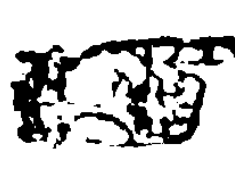
મર્ચે હંફ રાખ્યા છે.

૬૧૦

૮૧૧

આ ચાપડો અમદાવાદમાં ત્રણ દરવાજાના મેદાનમાં તથા
પંચભાઈની પાળ પાસે કોકા ભટ્ટની પાળમાં
ઉમેદરામ - હરગોવિન્દને ત્યાં હાં મળશે.

અમદાવાદ .

 માણિક્યોક આગળ કાગદી ઓળમાં મોતી દલીયંદના
મકાનમાં વાડીલાલ દલીયંદના “ગુજરાત યુનિયન” પ્રેસમાં

કુંવરજી હડીસંગે

છાપ્યો.

પ્રસ્તાવના

શ્રી માહાપ્રભુજીએ વૈશ્ણવ સંપ્રદાયના પુણી માંગીય ભક્તોને સ્વધર્મનું સારી રીતે જ્ઞાન થવા સારૂ કૃપા કરીને ધાણા ગ્રંથો કરેલા છે. પણ તે ગ્રંથો પ્રસીધ નહીં થવાથી સરવે ભક્તોને તેનું વધારે જ્ઞાન નહીં થતાં ધાણા વૈશ્ણવો માં ફક્ત સંવારમાં રનાનાદીક કીયા કરી. શ્રીકાકિરમંદીર માં દરશને જવાનો રીવાજ જોવામાં આવે છે. તે રીવાજ શ્રેષ્ઠ છે. પણ શ્રી માહાપ્રભુજીનું પુરૂ માહાત્મ ગ્રંથોથી પુરતી રીતે સમજન વગર જે આનંદ થવાનો તે ફક્ત એકલા દરશનથી થતો નથી. તેથી આ સીદ્ધાંત મુક્તાવલી ગ્રંથ કે, જેની અંદર શ્રીમાહાપ્રભુજીની શેવા ભક્તિ વીજ રે સરવે પ્રકાર દરશાવેલો છે. ને આમાહાપ્રભુજીએ તમામ સ્વશાસ્ત્રનો સાર આ ગ્રંથમાં કહેલો છે. તેનું કારણ એ છે જે. વેદની શ્રુતિઓમાં અરથ કરવા વિશે જે ડોકાણે સંદેહ રહે છે, ને તેના બે ત્રણ અરથ થાય છે. એવી સંદેહ સહીત શ્રુતીઓ છે તેનો અરથ શી રીતે છે, તે સંમજવા સારૂ વ્યાસજીએ સુત્ર કરેલાં છે. ને તેની ટીકા શ્રીમાહાપ્રભુજીએ કરેલી છે. જેને વ્યાસશુત્રનું ભાષ તથા આણુંભાષ કરીને કહે છે. તે ટીકા વિદ્વાનોને સમજાવી પણ કહાય છે. એવું જ્ઞાણીને તેનો સાર નિષ્કંધ ગ્રંથ વિગરેમ કહેલો છે. પણ તેમાં ગુઠાર્થ છે. તેની સમજણ ના પડે

તેથી આ સિદ્ધાંત મુકતાવલો ગ્રંથ કરીને પોતાના માગીય
વૈશ્વવોને વેદના જ્ઞાન કાંન્ડનો સાર જો હતો, તે પ્રસિદ્ધ
કરેલો છે. તેમ કરવાનું કારણ એ છે જો. માયાવાદી,
શાંખ્યવાદી, મીમાંસક, ન્યાયશાસ્ત્રવાદી, દૈતવાદી, કેવળા
દૈતવાદી, ને વશીષ્ઠાદૈતવાદી, એ રીતે સાત પ્રકારના વાદો
પુરણ પુરશોતમનું સ્વરૂપ; ને જગતનું સ્વરૂપ, તથા અ
ક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ, માયાનું સ્વરૂપ, કમનું સ્વરૂપ, એ
રૂપો વેદના જ્ઞાન કાંન્ડ વિશે વેદમાં જો રીતે વર્ણન કરે
લાં છે. તેને મુદ્દોને સ્વકલ્પનાથી વેદ વીરૂધ્ધ વર્ણન કરેછે
તેથી પુષ્ટી માગીય. વિશ્વવોના મનમાં સંદેહ ઉપન્ન થાય
તે દાખવા સારૂ આ ગ્રંથમાં વેદના જ્ઞાન કાંન્ડનો નિશ્ચ
ય શ્રીમાહાપ્રભુજીએ કરી, પોતાના ભક્તોને જણાવેલો છે.
આ ગ્રંથ શ્રીમાહાપ્રભુજીએ સર્વ વૈશ્વ ઉપર કૃપા કરીને
રચેલો છે. માટે સર્વે વિશ્વવોએ ચોતરાખીને વાંચવો.
ને સારી રીતે સમજવો. કે જો સમજવાથી નીઃસંદેહ થઈ
સ્વમાર્ગનું ખરૂં હારદ શું છે. તે જાણવામાં આવતાં શ્રી
માહાપ્રભુજીના ચરણ કમળને વિશે ભક્તના ચિત્તની વ્રતી
મદ્દા સ્થોર રહે. વૈશ્વવોના નીચ નીચમના પાવીસગ્રંથ
પુષ્ટી માગીય ભક્તોને વારને શ્રી મદ્વજભાચાર્યજી (માહા
પ્રભુજી) શ્રી ગુણાધરજી અને શ્રી રગુનાથજીએ રચેલા છે.
પણ આ ગ્રંથોનું ગુજરાતીમાં ભાષાંતર પ્રસિદ્ધ નહીં. ને
સંસ્કૃત ગ્રંથોનો અર્થ કરવાને માટે શ્રી માહાપ્રભુજીએ

ગર તેમના અનુગ્રહીક ભક્ત શિવાય ખીલ્નથી ખનવું
અસક્ય. તેથી સદરહુ ગ્રંથો ઉપર વૈશ્વયોની યથારૂચી ન
થતાં ફક્ત પાઠ કરતા હશે, હવે જો ગ્રંથનો હારદ ખરા
ખર સમજવામાં ના આવ્યો. તો સંશયાકત મુદ્ધિને ક્ષીણ
તેમાં રૂચી થઈ શકતી નથી ને તે પ્રમાણે રૂચી ના થઈ
તો તેનો જ પ્રમ પૂર્વક પ્રિતીનો આજ્ઞાંદ તે શેનો આવે.
માટે તેમાંના આ ગ્રંથના ગલોતાર્યનો જાણી જોઈ ફેલાવ કરી
સરવ વૈશ્વયોને સમજવા પ્રસિધ્ધ કરું છું. ને તેમ થવામાં
આ ગ્રંથને વિશે કાંઈ અશુધ માલમ પડે તો સરવ વૈશ્વ
વોચ્છ આ મારો પ્રથમનો અભ્યાસ જાણી ક્ષમા કરી મુ
ધારી લેજો એવી વિનંતી છે.

૬૦ ૨૦

સૂચના.

(શ્રીવલ્લભચાર્યજીને શ્રીમાહાપ્રભુજી કરીને સરવ ગ્રંથો
માં લખે છે પણ તેમનું નામ સ્પષ્ટ લખતા નથી. તેનું
કારણ એ છે જો પોતાના ગુરુનું નામ, વરુનું નામ,
માતા પુરુશનું નામ, તથા ધણીઆણીનું નામ, એટલાનું
નામ મુખથી સ્પષ્ટ કહેવાને શાસ્ત્રમાં મના છે. એ એનું
કારણ સમજવું માટે માહા પ્રભુજી એટલે. “ માહાતા
રમર્થ ” એવું નામ લખેલ છે.)

સિદ્ધાંત મુક્તાવલી.

(આ શબ્દનો અર્થ)

આ ગ્રંથનું નામ શ્રી માહા પ્રભુજીએ શીષ્યાંત મુક્તાવળી રાખેલું છે, તેનું કારણ એછેકે, શીષ્યાંત એટલે વેદને વિશે જે વારતા સિંધ એટલે નિશ્ચે કરેલીછે, તેનો પણ અંત કહેતાં છેડો એટલે સંદેહ રહીત અર્થ તેનું નામ શીદ્ધાંત કહેવાય છે. એવા વેદ શીદ્ધાંતની જે મુક્તાવળી કહેતાં માત્રની માલાં તેનું નામ શીદ્ધાંત મુક્તાવળી કહેવાયછે.

આ ગ્રંથને માત્રની માળાનું દર્શાંત આપ્યું: તેનું કારણ એછેકે, જેમ માત્રા સમુદ્રમાં પાકેછે, તેમ આ ગ્રંથનું શીદ્ધાંત વેદ રૂપી સમુદ્રમાં પાકેલુંછે, અને જેમ માત્રા ઉજવજ છે, અને સ્વચ્છ છે, તેમ આ ગ્રંથનું શીદ્ધાંત સુધે, અને નિર્મળછે, અને જેમ માત્રા પહેરનારને સિતળતા કરેછે, તેમ આગ્રંથનું રહસ્ય ધારણ કરનારને જન્મ મરણના દુઃખ રૂપી તાપને મટાડીને સાતળતા એટલે સુખને કરેછે, જેમ માત્રાની માળા ભાગ્યવાન પુરુષ પહેરી શકેછે, તેમ આ ગ્રંથનું શીદ્ધાંત ભાગ્યવાન પુરુષ જે સુખ દેવો જીવે તેજ પહેરી શકેછે એટલે મનમાં ધારણ કરી શકેછે, ખીલનના મનમાં આ વાત ધારણ થઈ શકવા

(૨)

નીજ નહીં. એટલા સારૂ આ ગ્રંથને મોતીની માળાનું
દષાંત આપેલું છે. એવી આ વેદ શીઘ્રાંતની મોતીની મા
ળા તેનું નામ શીઘ્રાંત મુકતાવળી કહેવાય છે. આગ્રંથમાં
શ્રી માહા પ્રભુજીએ વેદના જ્ઞાન કાંડનો તથા ઉપાસના કાં
ડનો શાર સંક્ષેપમાં કહેલો છે. આશીઘ્રાંતનો વિસ્તાર, વ્યાસ
સુત્રનાં ભાસ્યમાં તથા નિષ્પંધમાં તથા સુબોધનીજીમાં કહે
લો છે પણ તે ગ્રંથો સંસ્કૃત ભણ્યા વગર ખીઠન સાધારણ
ભક્તોથી સમજી શકાતા નથી માટે તે શીઘ્રાંત ટુકામાં પા
તાના ભક્તોને સમજવા સારૂ આ ગ્રંથમાં કહેલો છે.

સિદ્ધાંત મુક્તાવલી ગ્રંથ.

પ્રારભ.

શ્રી કૃષ્ણાયનમઃ ॥ શ્રી ગોપીજનવલ્લભાયનમઃ ॥

॥ શ્રી મહામાય ચરણ કમળેભ્યોનમઃ ॥

॥ શ્રી ગુસાઈજી પરમદયાળવેનમઃ ॥

દોહરા.

- શ્રી મહાપ્રભુને ચર્ણે નમુ, વંદુ વારંવાર;
દયા કરીને દીજીએ, પ્રેમ ભક્તિ અનુસાર. ૧
- પ્રભુપદ માહાત્મ અપારછે, અલૌકિક કૃણ દાતાર;
વાણી શુભ શ્રી કૃષ્ણની, જે વર્ણી શ્રીવલ્લભાચાર. ૨
- અગમ પંથ છે પ્રભુ તણી, પાર ન પામે વેદ;
હું અદ્વૈતમતી શું આચરું, ન જાણું કાંઈ ભેદ. ૩
- પર્મે કૃપાળુ શ્રીમહા પ્રભુ આપો યથા મતિ પુત્ર;
દાસ જાણી કરો દયા, ગાળી કૃષ્ણગુણ શુભ. ૪
- નિરવિઘ્ન આ ગ્રંથને, પૂર્ણ કરો મહારાજ;
દાસ હરજીની વંદના, દીલમાં ધરજો આજ. ૫

શ્લોક.

॥ નત્વા હરિં પ્રવક્ષ્યામિ ॥

॥ સ્વસિદ્ધાંત વિનિશ્ચય ॥

॥ કૃષ્ણ સેવા સદાકાર્ય ॥

॥ માનસીસા પરામતા ॥ ૩ ॥

અર્થ--શ્રી મ પ્રભુજી કહે છે કે, હું શ્રી હરીને દંડવતકરીને અમારો નિશ્ચય કરેલોજે વેદ સિદ્ધાંત તેનેસારી રીતે કરીને અમે કહીએ છીએ કે, શ્રી કૃષ્ણની સેવા સદા કરવી પણ તેમાં માનસી સેવા છે તે જ્ઞેષ્ઠ છે, એ મુલ શ્લોકનો અર્થ છે.

હવે એ શ્લોકનો ભાવાર્થ કહેએઆશ્લોકમાં શ્રીકૃષ્ણનું નામ હરી એવું કહેલું છે. તેનો અભિપ્રાયએ છે કે, ભક્તના સર્વે દુઃખ હરણ કરે તે હરી કહેવાય છે. કદાચ પોતાનો ભક્ત અહંકાર તથા અપરાધ વડે નીચ જન્મમાં જન્મને પડ્યો હોય તોપણ તે ભક્તને પોતે મુકી દેતા નથી. જોમ જન્મે, હાથીની જેહ અપરાધ વડે પાંખો હતો, એ વીં પશુની જેહમાં ભગવાનનું જ્ઞાન છેજ નહીં; પણ પોતાનો પુર્વ જન્મનો ભક્ત જોઈને તે હાથીને પોતાનું જ્ઞાન રહ્યમાં કરાવીને પોતાના દરશન તેને આપ્યાં એવા કે

યાળુ શ્રીકૃષ્ણ છે; માટે વેદમાં હરી નામ શ્રીકૃષ્ણનું કહે
 લું છે. વેદને વિશે પહેલે હરી એ નામ ઉચાર કરીને
 પછી ઉંકારનો વિચાર કરીને તાર પછે વેદના ખીન્ન મં
 ત્ર ભણે છે. અવી વેદ મંત્ર ઉચાર કરવાની વેદમાં રીત
 કહી છે. એટલા સાફ આ ગ્રંથમાં વેદના મંત્રના અર્થનો
 ઉચાર કરતાં પહેલાં હરી એ નામનો ઉચાર કરેલો છે.
 એ નામનો અભિપ્રાય શ્રી માહાપ્રભુજી કહે છે કે ભક્તના
 સર્વ દુઃખના હરતા ને હરી તેને હંડવત કહેલું. આ શ્લોક
 ક્રમાં હંડવતે કરીને એ જાણાવ્યું કે શ્રી કાકારજીને પ્રસં
 ન કરવાને સાફ જીવની પાસે હંડવત શીવાય ખીજી કાં
 ઈજ નવી વસ્તુ નથી. તેથી એ જીવ હરીને રીજવી શક
 શ, કારણ કે ને ને વસ્તુ હરીએ ઉપન કરી મુકેલી
 છે, તેજ વસ્તુ લઈને હરીને અર્પણ કરે છે, જીવની તર
 ફથી નવી વસ્તુ ખનાવેલી એકે નથી. માટે આ જીવે પો
 તાની ભક્તી કરવાનો અભીમાન મુકીને નીશાબન ભાવના
 વડે હરીને હંડવત કરવા એજ સાધન વડે હરી પ્રસંન થાય
 છે, એ હંડવતે કરીને જાણાવ્યું એ રીતે શ્રી માહાપ્રભુ
 જી હરીને હંડવત કરીને કહે છે કે વેદનો શીદાંત અમે
 ને નીચે કરેલો છે, તેને સારી રીતે કરીને હવે કહી
 એ છીએ—એ રીતે શ્રી માહાપ્રભુજીએ કહ્યું તેનું કાર
 ણ એ છે કે વેદના જાણનાર ખીન્ન પુરૂષો ધણા થઈ ગયા
 છે, તેથી પણ વેદના શીદાંતનો નીચે કરીને પાતાના શ્રે

થોમાં કહેલો છે. પણ તે શીદાંત વેદના એક પક્ષમાંતો
 મળે છે, પણ વેદ શીદાંતના ખીલ પક્ષ છે તેની સાથે
 મળતો નથી, અને અમે જે શીદાંત આ અંધમાં કહેલો
 છે તે વેદના સરવે પક્ષો સાથે મેળવીને કહેલો છે. માટે
 આ સ્લોકમાં કહ્યું જે વેદના શીદાંત વીશે અમારા નિષ્ઠે
 ય કહેલો જે શીદાંત છે તેને સારી રીતે અમે કહીએ છી
 એ એ રીતે એનો અભિપ્રાય છે, તે શીદાંત શ્રી માહા
 પ્રભુજી કહે છે કે શ્રી કૃષ્ણની શેવા સદા કરવી—એ વેદ
 નો મુખ્ય શીદાંત છે, શેવા કરવી એજ શેવકનો મુખ્ય ધર્મ
 છે. શેવક થઈને જે પોતાના ધણીની શેવા ન કરે તો તે
 શેવક કૃતઘ્નો થાય છે, અને શેવક પાણાના ધર્મને ખુવે છે મા
 ટે આ સ્લોકમાં શ્રી કૃષ્ણની શેવા સદા કરવી કહી છે,
 સદા એટલે નીત્ય શેવા કરવી—એકદાહારો કરવી એક દાહા
 રો ન કરેવું. એ સદા શબ્દકરીને જાણવું છે પણ આ
 સ્લોકમાં શ્રી માહા પ્રભુજીએ માનસી શેવાને એટ કહી છે
 તેથી કાઈના મનમાં એવો સંદેહ આવશે કે દેહ તથા
 ધનની શેવાને એટતા નહીં હોય માટે માનસી શેવાનો
 અર્થ ટીકામાં શ્રી ગુણધર્મજી તથા લાલુભટ્ટજી આ રી
 તે કહેલો છે કે, દેહ તથા ધન વડે જે જે શેવા કરવી
 તે મનની પ્રીત પૂર્વક કરવી. તેનું નામ માનસી શેવા છે.
 એવું શ્રી માહા પ્રભુજીએ કહ્યું છે, પણ દેહ તથા ધનની
 શેવા જે મનની પ્રીત પૂર્વક ન હોય તો તે શેવાને એટતા

નથી. મનની પ્રીત સહિત જે શેવા હોય, તેને પ્રેમતા છે. એ
 વા માનસી શેવાનો અર્થ છે. પણ માનસી શેવાનો અ
 ર્થ અન્ય મારગી લોકો એમ કરે છે કે જે વડે તથા ધ
 ન વડે હરીની શેવા ન કરવી કેવળ મનમાં હરીનું ધ્યા
 ન કરીને હરીની શેવા કરવી. તે અર્થ આ રસોકમાં ન
 થો, કારણ કે માનસી શેવા કાનાથી બની શકે છે કે જે
 જીવ હરીના સાકાર સ્વરૂપની શેવા નીત્ય કરે છે અને દર
 શન દ્વારા હરીનું સ્વરૂપ જેના રૂપમાં ભરાઈ રહ્યું છે,
 એવા જે પુરૂષ છે તે આખો મીચીને હરીના સ્વરૂપનું
 ધ્યાન કરીને શેવા કરવાની મનમાં ઇચ્છા કરે છે તો તે
 વા પુરૂષોના મનમાં હરીનું સ્વરૂપ દેખાય છે, તે પુરૂષ
 એવી માનસી શેવા કરી શકે છે, પણ જે પુરૂષ હરીની
 શેવા નીત્ય કરતાં નથી, તે પુરૂષ આખો મીચીને હરીનું
 ધ્યાન કરવા જશે તો તેની આખો આગળતો અંધારા શી
 વાય બીજું કંઈ દેખાઈ શકવાનું નથી માટે તેવા પૂરૂ
 ષોથી માનસી શેવા બનવાનીજ નથી પણ આ સુરી શો
 ધાંતને માનનારા જે લોક છે, તેને સ્વરૂપ શેવા કરવા વિ
 શે અનાદર છે તે સ્વરૂપ શેવાને જ સ્વરૂપ શેવા માને છે,
 તેઓનો શિવાંત વેદ બાહ્ય છે, એવા જીવોને શાસ્ત્રમાં
 કેવળ નરકના અધિકારી કહેલા છે તે વિષય પૂરાણમાં
 કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અર્ચ્યૈવિષ્ણોર્શિલાધીર્ગુરુસુનરમતિઃ ॥

॥ વૈષ્ણવેજાતિતુદ્ધિઃવિષ્ણોર્વૈવૈષ્ણવા ॥

॥ નાંકલિમલમથનેપાદતીર્થેષુ દ્ધિઃ ॥

॥ કંસારીવિષ્ણુર્મંત્રેસ્વિલકલુષરેશ ॥

॥ વૃદ્ધસામાન્યુત્તુદ્ધિઃ વિષ્ણોર્સર્વેશ્વરેશ ॥

॥ તદિતરધીર્થસ્યચનારકોસાઃ ॥

અર્થ- જો પુરૂષને ભગવાનના સ્વરૂપ વિશે ધાતુ તથા પાશાણની બુદ્ધિ છે, તે પુરૂષ નરકનો અધિકારી છે. તથા ગુરૂને વિશે જોને મનુષ્ય બુદ્ધિ છે કે જોવા આપણે માણસ છોએ તેવાં એ પણ માણસ છે. તે પુરૂષને નરકનો અધિકારી જાણવો ભગવાનના ભક્તને વિશે જોને ભક્તિ બુદ્ધિ છે કે એ પુરૂષ નીચી ભક્તનો છે, આપણે ઉચી ભક્તના છોએ એવાને આપણે નમન કરવાથી શું થાય એવી જોની બુદ્ધિ છે તે જીવ નરકનો અધિકારી છે. ભક્તોના કલો જુગના પાપને દુર કરનાર એવું જો હરીનું ચરણ મૂત કેવલ તાર્થરૂપ ગંગાજલ સંમાન તેને વિશે જલ બુદ્ધિ જોની છે તે જીવ નરકનો અધિકારી છે. અને શ્રી કૃષ્ણનું નામ સં

વં પાપને દુર કરે એવા નામને વિશે જોને સાધારણ ના
 મની બુદ્ધિએ જોમ આપણુ નામએ તેમ એ પણ સાધા
 રણ નામએ ભગવાનનું નામ લીધેથી શું થાય એવી જો
 ની બુદ્ધિએ તે પુરૂષ નરકનો અધીકારીએ. અને ભગવા
 ન સર્વ દેવતા એના ઇશ્વરએ. તેને વિશે ખીલ્લ દેવતા ત
 થા મનુષ્ય ખરાખર સમાન બુદ્ધિએ, જોમ અન્ય દેવતા
 ઉપા શક ખીલ્લ દેવતા ખરાખર ભગવાનને ગણેએ. તથા
 જોમ મિથ્યા જ્ઞાની કૃષ્ણને જ્ઞાની પુરૂષમાં ગણેએ, ઇશ્વર
 કરીને ગણતા નથી એવા જીવ જો છે તે નરકના અધિકાર
 રી છે. એ રીતે વેદમાં તથા પૂરાણોમાં કહ્યુંએ પણ આસુરી
 જીવ જો નરકના અધિકારીએ તેનો આ શ્લોકમાં કહેલા
 થી ઉલટું જાણે તે પ્રમાણે ભગવાનના ભક્તોને ન મા
 નવું હરીના સ્વરૂપને વિશે જોને પાશાણ બુદ્ધી છે, તેતે
 હરીનું શેવન ઉગ્રવી નાખવા સાંડું કેવળ મનની શેવાને
 એટલું કહેએ. તે શેવા કરવાનું પણ ઉપલા મનથી કહેએ.
 તેએના અંતઃકરણમાં હરીનો શેવા કરવાનું છેજ નહીં
 કારણ કે તે જીવો પોતાને બ્રહ્મ રૂપ માનેએ. તેથી તે મ
 નમાં એમ સમજેએ કે હરીના શેવનથી શું થાય. હરી
 ને હું કાંઈ જુદા નથી. તે જીવો પોતાને બ્રહ્મ જ્ઞાન વડે
 મોક્ષ થાય છે એમ માને છે. માટે હરીનું શેવન જો કરે
 છે તેને હશેએ એવા વેદ વિરૂદ્ધ માનનાર જીવ આ મહી
 માં બાણ છે. તે માનસી શેવાનો અર્થ જો કરેએ તે ન

મનવો. શ્રી માહા પ્રભુજીએ જે અર્થ માનસી સેવાનો કહેલો છે તેજ અર્થ ખરો છે.

શ્રી માહા પ્રભુજીના માર્ગમાં પણ કેવળ મન વડે માનસી સેવા કરવી કહી છે. પણ તે કેઈ વખત કરવી કહી છે કે સુતક આવી પડીજી હાય ને શાક્ષાત સેવા ન કરી શકતા હોઈએ તે વખત તે માનસી સેવા કરવી કહી છે. કારણ કે સેવા કરવા વગર અન્ન ન લેવું એવો શાસ્ત્રનો શિક્ષાંત છે. સેવા વગર અન્ન લે તો તે જીવ નરકના દંડ ચોગ્ય થાય છે એ રીતે વિષ્ણુ ધર્મોત્તર પૂરાણમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ પુજનંપ્રતિમાયાંતુઉત્તમંપરિકી ॥

॥ તિતંપ્રાતર્મધ્યંદિનેસાયંવિષ્ણુપૂ ॥

॥ જાસમાધરેન્ ॥ ૩ ॥

॥ સંપુજ્યભોજનંકુર્યાદન્યથાનરકં ॥

॥ વ્રજેત્ ॥

અર્થ—શ્રી હાકુરજીના સ્વરૂપનું પુજન છે તે ઉચ્ચ કહ્યું છે, માટે સવારે તથા મધ્યાને તથા સાંજનું એ ત્રણ વખત હરીનું પૂજન કરવું. પુજન કરવા વગર જે ભોજન કરે તો તે જીવ નરકમાં જાય છે. એ રીતે હરીના શેવન વડે

ગર ભોજન કરવું કહ્યું નથી, પણ સુતકમાં તથા પર દેશ
 જાય ત્યાંહાં હરીનું શેવન ખની શકતું નથી. તથા જે જી-
 વના ઘરમાં રાજ શેવા ખીરાજતી નથી તેવા જીવોને મન
 વડેજ માનસી શેવા કરવી કહી છે. એ રીતે શ્રી માહા
 'અભુજના મારગમાં પણ મન વડે માનસી શેવા કરવી ક-
 હી છે. પણ જેથી શાક્ષાત સ્વરૂપની શેવા ખનતી નથી
 તેને માનસી શેવા કરવી શ્રેષ્ઠ છે. પણ વેદ તથા પુરાણોને
 વિશે કેવળ એવી માનસી શેવાને મુખ્યતા કહી નથી કાર-
 ણકે વેદના ઉપાસના કાંડમાં નવધા ભક્તી નિત્ય કરવી ક-
 રવી કહી છે. તે નવે ભક્તી હરીનો આપણી શેવા વ-
 ગર એકત્રા મનથી ખનતી નથી કારણ કે હરીનો મૂર્તોને
 પાસે નથી તો સ્મરણ ભક્તી જે ધ્યાન તે કોનું કરશે.
 કેમકે મુર્તી જોયા વગર તેનું ધ્યાન કરી શકાતું નથી.
 માટે ધ્યાન ભક્તી પણ મુર્તિ વગર ખની શકતી નથી તે
 મ પાદ શેવન ભક્તી તે હરીના ચરણોનો પરચ નિત્ય ક-
 રવો તે મુર્તિ પાસે નથી તો પરચ કોનો કરશે? તેમ અ-
 રચન એટલે પુજન તે ધુપ દોષ જળ નેવેલ, પુસ્પ સુગં-
 ધ, ઇત્યાદિ પદાર્થ વડે નિત્ય પુજન કરવું કહ્યું છે. જે
 મુર્તિ નથી તો ઇત્યાદી વસ્તુ વડે પુજન શી રીતે કરશે?
 કારણ કે મનમાંતો એ વસ્તુ પેશી શકતી નથી વંદન ભ-
 કતી એટલે હંડવત કરવા તે હરીનું સ્વરૂપ સનીધાનમાં
નથી તો હંડવત કોને કરશે? દામ્ય ભક્તી એટલે હરીનું

દાસ પણુ કરવું તે મુર્તિ નથી તેા દાસ પણુ શી રીતે
 કરશે? શબ્દ એટલે મિત્રની પેઠે વાછલતા તથા દરશનની
 આતુરતા નિત્ય રાખવી કહી છે, તે પણુ મુર્તિ વગર દ
 રશનની આતુરતા કેાની રાખશે? તેમ આત્મનિ વેદન ભ
 ક્તી એટલે આત્મા જે દેહ તથા દેહ સંબંધો ઇંદ્રીઓ
 તેનું નિવેદન એટલે અરપણ હરીના સ્વરૂપ શેવન વગર
 એ હસ્તાદિ ઇંદ્રીઓનું નિવેદન શી રીતે થશે? માટે કે વળમન
 ની માનસી શેવાને મુખ્યતા વેદા દીક શાસ્ત્રને
 વિશે કહી નથી એ સાફ જાણાય છે. જે કેવળ
 મનની શેવાનેજ મુખ્યતા હોયતો નવધા ભક્તીને ક
 રવાનું શાસ્ત્રમાં કહેજ નહીં. સ્વરૂપ શેવા વગર બધી
 ભક્તીઓને વ્યર્થતા થાય છે. એટલા સાફ અજ્ઞાની અને
 આસુરી જીવ એનો કહેલો અરથ ખરો ન માનવો. વ્યા
 સજીએ જે રીતે એ ભક્તીને ઉપયોગ કરવો કહ્યો છે તે
 મજ માનવું, અને તેમજ કરવું. સ્વરૂપનું શેવન શી
 રીતે કરવું તે વિશે નારદજીએ નારદ પંચરાત્રી નામે તં
 ત્ર મથ કહેલો છે તેવા વ્યાસજીએ ભગવત આદી પુરાણો
 માં શેવા કરવાની રીત કહેલી છે તેજ રીતે ભક્તી મા
 રગના જીવોને ચાલવાથી ભગવાનની પ્રાપ્તી થાય છે.
 અને અજ્ઞાનીઓના કહ્યા પ્રમાણે ચાલવાથી નરકની પ્રા
 પ્તિ થાય છે એટલા સાફ માનસી શેવાના અરથનો વિસ્તાર
 આમારે આટલો બધો લખવો પડ્યો છે. કારણ કે,

વિસ્તારથી લખ્યા વગર શાસ્ત્ર વિશે જે સમજતા નથી તેવા લોક આસુરી જીવો જેવો અરંધ શાસ્ત્રનો ખતાવે છે તેવો અરથ ખરા સમજે છે અને ઉંધે રસ્તે ચાલે છે. ઝેટલા સાડ માનતી શેવાના અરથનો વિસ્તાર અમે કરે લો છે. માટે મન પૂર્વક શેવા કરવી ઝેજ માનશી શેવા નો છે. જો એ અરથ ન કરે તો ઝેજ મંથના ખીજા સ્લોકમાં દેહ તથા ધન વડે શેવા કરવો કહી છે. તેથી બીજાં આવે છે. માટે મન પૂર્વક હરીની શેવા કરવી ઝેજ માનશી શેવાનો અર્થ છે. અને ઝેજ અર્થ વેદ પુરાણમાં મુખ્ય છે. હરીનું શેવન કરવું એ મુક્તીફળ કરતાં મધ્ય છે. કારણ કે મુક્તી થયેલા જીવ અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં જ રહે છે. અક્ષરાતીત પુરુષોત્તમને પામતા નથી. અને ભક્તી મારગી જીવ અક્ષરથી પરજે ગોલોક ધામ છે તેમાં જ પૂરણ પુરુષોત્તમ ખીરાજે છે તેને પામે છે. માટે અક્ષરબ્રહ્મ ધામનાં મુખ્ય કરતાં પુરણ પુરુષોત્તમનો પાસે રહ્યાનું મુખ્ય અનંત છે. એવું વેદ પુરાણમાં કહ્યું છે. પણ અન્ય મારગી લોકોને એનું જ્ઞાન છેજ નહીં તે સાડ સેવા કરનારની મશકરી કરે છે. અને ભગવાનની ભક્તીને ધુલ ખરાખર તુચ્છ કરીને ગણે છે. અને બ્રહ્મજ્ઞાનને હીરા ખરાખર કરીને ગણે છે. તે બ્રહ્મજ્ઞાની લોક એમ કેહે છે કે જેમ ધુળ થાપા લોક ધુળ ચુંથે છે. તેને ધુળમાંથી કાઢ વાર હીરા મોતી હાથ ઝાગી બાળે તેમાંથી ધ વાર જે

હરિદ્ર કપાહુ જાયછે. તેમ ભગવાનની ભક્તિ રૂપી ધુળ ચુથ તે ચુથતે કાઈવાર ચાનરૂપી હીરા હાથ લાગી જાયછે. એટલે તે જીવ મોક્ષ પામે છે, મોક્ષ એટલે સંસારના જન્મ મરણથી ધુટી જાય છે. માટે ધુળને ઠુકાણે ભક્તિ જાણવી. હીરાને ઠુકાણે મોક્ષ જાણવો. એ રીતે વેદ વિરૂદ્ધ સિદ્ધાંત માનીને તેને પોતાના મનમાં અટકરીને માને છે. અને વેદના જાણનાર જે વ્યાસજી છે તેના કહેલા સિદ્ધાંત ને માનતા નથી, માટે વ્યાસજી કરતાં પોતાને વિશે સમજી પાળાનો અભિમાન વિશેષ રાજી છે. હવે જુઓ એની અજ્ઞાનતા, જેનો પાર નથી, એક શાસ્ત્ર પુરૂ જાણેલા નથી, અને એક શાસ્ત્ર સમજતા નથી. અને સંપૂર્ણ વેદના ભાજ કરનાર એવા જે સમર્થ વ્યાસજી તે કરતાં પોતાને વિશે વેદને સમજવાનો અભિમાન વિશેષ રાજી છે. એ દેખીતું કેટલું બધું અજ્ઞાનપણું તેમને વિશે છે. માટે એવા લોકોના જાણવાને ભાગવત, ગીતા બંને શાસ્ત્ર સાથે તોલીને પછી તેના જાણવાને ભરોંસો કરવો, એજ અમારી સુચવાણી સર્વેને છે. જે એ વાત તમો ધ્યાનમાં નહી રાખો તો, અજ્ઞાનો લોકો તમારી બુદ્ધિને ભગવાનથી અટકરાવશે માટે આજના પંડોતોની વાત નહી માનવી. ભાગવત, ગીતાજી, વ્યાસસુત્રમાંજે રીતે વેદનો અર્થ વ્યાસજીએ કરેલો છે તેજ પ્રમાણે માનવું.

મિથ્યા સારી લોક શેવા કરનારની મશકરી કરું છે.

પણ ભાગવત એકાદશ સ્કંધમાં પ્રહસાનને સંગુણ કહેલું છે. અને ભગવાનના શેવનને નિરગુણ કહેલું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ સાત્વિકાધ્વાત્મિકીશ્રદ્ધાકર્મ ॥

॥ શ્રદ્ધાતુતામસ્વાધર્મેયાશ્રદ્ધામ ॥

॥ ત્સેવાયાંતુનિર્ગુણા ॥

અર્થ--ભગવાન ઉપવૃત્તિ પ્રતિ કહે છે કે, હું ઉપવૃત્તિ, પ્રહસાન વિશે જે શ્રદ્ધા તે શ્રદ્ધા સાત્વિકી કહેવાય છે, અને કર્મ માર્ગ કરવા ઉપર જે શ્રદ્ધા તે શ્રદ્ધા રાજસી કહેવાય છે. અને અધરમ કરવા ઉપર જે શ્રદ્ધા તે શ્રદ્ધા તામસી કહેવાય છે અને મારો શેવા કરવા ઉપર જે શ્રદ્ધા તે શ્રદ્ધા નીરગુણ કહેવાય છે. આશ્લોકમાં પ્રહસાનને સંગુણ કહ્યું છે, અને ભગવાનના શેવનને નિરગુણ કહ્યું છે. જ્યાં સુધી સંગુણ સાધન છે ત્યાં સુધી ભગવાનનો પ્રાપ્તિ કરી નથી એવું હામઠામ વેદપુરાણોમાં કહ્યું છે તેજ રીતે એકાદશ સ્કંધ ભાગવતમાં પણ ભગવાને કહ્યું છે—

॥ શ્લોક. ॥

॥ સત્વેપ્રલોનાસ્વર્યાંતિનરલોકંર ॥

॥ ઝોલયાઃતમોલયાસ્તુનિરયંયાં ॥

॥ તિમામેવનિર્ગુણાઃ ॥

અર્થ--શત્રુ ગુણના સાધનને વિશે જોણે પ્રીત કરી છે તે જીવ સ્વરગાદી લોકને પામે છે. રજો ગુણના સાધનને વિશે જોણે પ્રીત કરી છે, તે પૃથ્વીમાંજ જન્મ મરણ પામે છે અને તામસી સાધનમાંજોણે પ્રીત કરી છે, તે જીવ પાતાલા દીમાં જન્મ પામે છે, અને અધર્મ વડે નરકમાં પડે છે અને જોણે નિર્ગુણ સાધન જે ભગવાનની શેવા તે વિશે જોણે પ્રીત કરી છે, તે જીવતો મનેજ પામે છે એ રીતે આ શ્લોકમાં ભગવાને પાતાની પ્રાપ્તી નિર્ગુણ સાધન જે શેવા તે વડે કહી છે ખદ્ધ જ્ઞાન વડે કહી નથી. હવે જુઓ કે ખદ્ધ જ્ઞાનીનું સમજવું શાસ્ત્રથી કેટલું ઉલટુ છે. ભગવાનની ભક્તીને ધુળ ખરાખર ગણે છે. અને ખદ્ધજ્ઞાનને હીરા ગણે છે. પણ ભક્તિ વગર ખદ્ધ જ્ઞાનને નિષ્ફળ કહ્યું છે તે એકાદસ સ્કંદના શ્લોકથી ખતાવી આપ્યું છે. એજ રીતે દસમ સ્કંદમાં ખદ્ધાજીએ પણ કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ શ્રેયં શ્રુતિભક્તિમુદ્સ્યતે વિભોઃ ॥

॥ ક્રિસ્યંતિયૈકેવલબોધલઘ્વયેતે ॥

॥ પામસૌકેશલેવ શિષ્યતે માન્ય ॥

॥ યથાસ્થૂલતુષાવધાતિનાં ॥

અર્થ— બ્રહ્માજી કહે છે કે જે ભગવાન તમારા ભક્તિ આનંદને આપનારી છે એવી ભક્તિ મુદ્દીને જે પુરુષ જ્ઞાન પામવાને કલેશ કરે છે, તેનો અંતે કલેશજ રહે છે જેમ શાળમાંથી એખા તો કાઢાણી લીધા, પછી કુશકી ને ખાંડે તેમાંથી એખાતો નિષ્કળતા નથી પણ હાથને ડાહ્યા માત્ર પડે છે. તેમ ભક્તિ વગર બ્રહ્મ જ્ઞાન નિષ્કળ છે, એરીતે બ્રહ્માજીએ કહ્યું છે. અને જ્ઞાની લોક જે ભક્તિ ને નિષ્કળ ગણે છે. તે કેવળ અત્તાની છે. પાતાની મન ની કલ્પનાથી કહે છે એ સાદું જાણાય છે વળ ત્રીતીય સ્કંદ ભાગવતમાં કપીલ દેવજીએ કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ મત્સેવાયાં પ્રતીતં ચ સાલોક્યા ॥

॥ દિચતુષ્ટયં ન ચ્છંતિ સેવયા પૂર્ણાઃ ॥

॥ કુતોન્યત્કાલં વિદુતં ॥

અર્થ--મારી શેવાને વિશે જેને વિસ્વાસ છે તે ૫૩
૪ ચાર પ્રકારની મુક્તિ લેવાની ઇચ્છા રાખતા નથી, કાર
ણ કે તેઓના સર્વ મનોર્થ મારી શેવાથી જ પરી પુરણ થા
ય છે. એવા જે મારા ભક્ત છે તે કાળે કરીને અળાય
માન એવા જેના સર્વંત ક્ષણ તેની ઇચ્છા તો શું કામ
રાખશે એ રીતે મુક્તિના સુખ કરતાં ભગવાનના શેવનમાં
અધિક સુખ કહ્યું છે. વળી પ્વોત્તીમ સ્કંદ ભાગવતમાં કહ્યું
છે કે, મારા સીધન કરનારને મુક્તિ તો ભગવાન આપે છે.
પણ ભક્તિ આપતા નથી તે વાત નવ મસ્કંદ ભાગવતમાં
કહી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ રાજન્યતિગુરુરલંભવતાંયદૂનાં ॥

॥ દૈવઃપ્રિયઃકુલપતિક્કઞ્જકિંકરો ॥

॥ વશસ્ત્વેવમંગાભજતાંભગવાન્મુ ॥

॥ કુંદોમુક્તિદદાતિકર્હિષ્વિત્નસ ॥

॥ ભાક્તયોગઃ ॥

અર્થ--રાજા પરિક્ષત પ્રતિ સુખદેવજી કહે છે કે, હું રાજા તમારા પતિ અને ગુરુ અને પરમ દયવત અને વળી તમારા દાસ અને કુળના પતિ, અને વળી તમારા પરમ પ્રીય એવા જે શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન છે, તે ભગવાનને ધણું કરીને મુક્તિ આપે છે, પણ ભક્તિ આપતા નથી. એ રીતે મુક્તિ કરતાં ભગતી મળવી ધણી કઠણ કઠી છે. કારણ કે મુક્તિ વાળા જીવોને અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં જે ટકું આનંદ છે તે આપી પાતે ભગવાન વેગળા રહે છે પણ ભક્તિ કરનારા જે પુરુષ છે તેનાં વશમાં ભગવાન ને રહેવું પડે છે. એટલા સારૂ ભક્તિ આપતા નથી તે વાત નવમ સ્કંદ ભાગવતમાં ભગવાને જણાવી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અહંભક્તપરાધિનોહ્યસ્વતંત્રઐ ॥

॥ વદ્વિજંઃ ॥ સાધુભિર્ઐસ્તહ્યદયો ॥

॥ ભક્ત્યૌર્ભક્તજનઃપ્રિયઃ ॥

અર્થ--ભગવાન દુરવા સારૂપી પ્રત્યે કહે છે, હું જે હું ભક્તને પરાધીન છું હું મારા વશમાં નથી, કારણ કે ભક્તિ વડે મારૂ -હૃદય ભક્તોએ પોતાની તરફ જામી કીધું છે. મારૂ ભક્તિ વડે મને ભક્ત જન ધણા વાહાલા,

સાગે છે. એ રીતે ભક્તિ વડે ભગવાનને ભક્તના વશમાં
 રહેવું પડે છે. તેવું મુક્તિના સાધનવાળાના વશમાં રહેવું
 પડતું નથી મુક્તીના જીવોના વશમાં છું, એવું ભા
 ગવાને વેદ પુરાણોમાં કાઈ ઠેકાણે કહ્યું પણ નથી. એટલા
 સારૂ શ્રી મહાપ્રભુજીએ પોતાના વંશને તથા પોતાના એ
 વંકાને ભગવાનનો સેવા કરવાનોજ ઉપદેશ કરેલોછે. આ
 સુરી જીવો એમ કહે છે કે, શ્રી મહાપ્રભુજીએ પોતાનો મા
 રગ કામ્યા પાયા ઉપર ચડાવ્યો છે. એ વાતનો વિચાર
 શાસ્ત્ર રીતથી કરીને જીવો, કે શાસ્ત્રમાં જે સારપદાર્થ
 કહ્યું છે, અને સર્વ સાધન કરતાં અધોક ફળ આપનાર કહ્યું
 છે. તેજ વાત શ્રી મહાપ્રભુજીએ ગ્રહણ કરી છે, પણ કે-
 વતમાં કહ્યું છે કે (કુખળા ભુત ઢોકલે રળઆત છે) એ
 વી કેહેવત છે, તેમ મંદભાગી, અને હેઆકુટા જીવ છે,
 તે શાસ્ત્રનો વિચાર નહી કરતાં એમ કહે છે તો સુખથી
 કહો, પણ તેના બાલવાને પ્રમાણ નથી. જે વારતા નાર
 દજી, સનકાદિક, બ્રહ્માસજીએ કહી છે. તેજ ખરી છે, આ
 જના લોકોનો ગતિ તેઓનો ખરાખર છેજ નહીં. એટલા
 સારૂ શાસ્ત્રનો વિચાર કરીને વિશ્વાસ રાખીને હરિનું
 સેવન કરો. એજ શેવનવડે તમને ભગવાનનો પ્રાપ્તી થશે.
 એ વાત વેદ પુરાણોમાં પુકારી પુકારીને કહી છે. એ રીતે
 શાસ્ત્ર રીતથી અમે ભક્તીને સર્વ સાધન કરતાં અષ્ટ ફળ-
 ની આપનારી બતાવા આપી છે. હવે ભોક્ષ વડેવારની

રીતથી ખતાવાઝ્યે છીઝ્યે કે, ભક્તિ વડે સર્વે કૃળ મને છે.
તેવું ખીજી રિતે મળતુ નથી. તે વિશે દ્રષ્ટાંત કહી છીઝ્યે

ઝેક શાહુકાર હતો, તેને છ દીકરા હતા, તેમાં ઝેક
દીકરો ખાપની દાલત લેવા સારૂ કાયા કષ્ટ કરતો હતો,
ખીજી દીકરો ખાપની દાલત લેવા સારૂ ખાપનુ ધ્યાન ખરતો હતો;
ત્રીજી દીકરો ખાપની ઉત્પન્ન કરેલી વસ્તુ તેને તુછ કરીને
માનતો હતો; ચોથો દીકરો હુંજ ખાપનું ઝેમ માનતો
હતો; પાંચમો દીકરો દાલત લેવા સારૂ ખાપના જસ વખા
જી કરતો હતો; અને છઠા દીકરો પોતાનો ધર્મ ખાપની
શેવા કરવી ઝેમ માનીને નીત્ય ખાપની શેવા કરતો હતો.
ઝે છ છોકરામાં ખાપની પ્રસન્નતા કેના ઉપર વધારે છે ?
તેનો વિચાર કરીને જુઝ્યો કે જે છોકરો ખાપની શેવા
કરવી ઝેજ પોતાનો ધર્મ છે. ઝેમ જાણીને જે ખાપના
શેવા કરતો હતો, તેના ઉપરજ ખાપની પ્રસન્નતા છે, ખીજી
છોકરાઝ્યો ઉપર પ્રસન્નતા નથી. કારણ કે તે સર્વે ખાપની
દાલત લેવા સારૂજ ઇચ્છા કરે છે. ખાપની શેવા કરવા
ની ઇચ્છા રાખતા નથી. માટે ખાપના મનમાં
ખાપ તે છોકરાઝ્યોની મતલબ સારી પેઠે સમજે છે
કે, ઝે સર્વે છોકરા સ્વારથના સંગા છે મારી શેવાનો કે
ઈને ઇચ્છા નથી-તથી તે છોકરાઝ્યોને દાલત આપીને પો
તાનાથી જુદા રાખે છે. અને જે છોકરો શેવા કરે છે
તેને તે પ્રાણ થકી પ્રીય જાણીને તેને પાસે રાખે છે.

અને તેનાજ વશમાં થઈને એ રહે છે. તે રીતે ભગવાન પોતાની શેવા કરનારનાજ વશમાં રહે છે. અને તેના ઉપર પ્યાર કરે છે. તેવો પ્યાર બીજાઓ ઉપર કરતા નથી. કારણ કે તપશીએ તે રાજ પ્રાપ્તિ માટે અથવા મોક્ષ ની ઈચ્છા રાખીને કાયા કૃષ્ટ કરે છે પણ ભગવાનનું શેવ ન કરવાની ઈચ્છા રાખીને શેવન કરતો નથી માટે તેને રાજ અથવા મોક્ષ આપીને પોતાની પાશેથી દુર રાખીએ તેમ યોગી ભગવાનનું ધ્યાન કરીને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ વૈરાગી ભગવાનની ઉત્પન્ન કરેલિ વસ્તુને તુછ કરીને માને છે. અને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ જ્ઞાની હુ ભગવાન છું એમ જાણીને મોક્ષની ઈચ્છા રાખે છે. તેમ મર્યાદા માર્ગી ભક્ત ભગવાનની સ્તુતી કરે છે. ભગવાનના જશના વખાણો કરે છે. પણ ભગવાનની શેવા કરતો નથી, માટે તેને પણ ભગવાન હાડકાનો હરામ કરીને ભણે છે. અને કદાશ શેવન કરે છે તો પણ મોક્ષ મળવા માટે કરે છે. માટે એ ભક્ત પણ સ્વારથીઓ છે. એ રીતે તપસી યોગી વૈરાગી, જ્ઞાની, અને મર્યાદા ભક્ત એ પાંચ જણ ભગવાનની ભક્તિ તો કરે છે, પણ મોક્ષના સ્વારથ માટે કરે છે. માટે એ પાંચની ભક્તિ સકામ કહેવાય છે. તેથી એ પાંચ જણને ભગવાનની પ્રાપ્તિ વેદ પુરાણોમાં કહી નથી, કેવળ નીસકામ ભક્ત છે તેનેજ ભગવાનની પ્રાપ્તિ વેદ પુરાણોમાં કહી છે. જે પુરુષ એમ સમજે છે કે, હું

ભગવાનનો અંશ છું માટે ભગવાનનો પુત્ર છું માટે મારા મુખ્ય ધરમ એજ છેકે મારા ખાપ જો ભગવાન તેનુજ શે વન આ લોકમાં મારે કરવું. અને પર લોકમાં પણ એજ ખાપનો હુ શેવા કર માટે મોક્ષ જોઈતી નથી. એવું જન-જીને જો શેવા કરે છે. તેજ નિશકામ ભકત છે. અને તે નીજ ભકતીને શાસ્ત્રમાં નિશકામ કહી છે. જ્યાં સુધી મોક્ષની ઇચ્છા રાખીને ભકતી કરે છે. તાંહાં સુધી તેની ભકતી સકામ કહેવાય છે. તે સકામ ભકતીનું નામ મર્યાદા ભકતી છે. અને નિશકામ ભકતીનું નામ પુષ્ટી ભકતી છે. પુષ્ટી શબ્દનો અર્થ વ્યાકરણમાં આ રીતે કરેલો છે.

“ પોષણંપુષ્ટિઃ ” પુષ્ટી શબ્દનો અર્થ તો પોષણ

છે. અને પોષણ શબ્દનો અર્થ ભાગવતમાં આ રીતે

કહ્યો છે. “ પોષણં તદનુગ્રહ : ॥ ”

તે ભગવાનનો અનુગ્રહ એનું નામ પોષણ કહીએ હવે શાસ્ત્ર રીત પ્રમાણિતતાં ભગવાનનો અનુગ્રહ તેના નિશકામ ભકતો ઉપરજ થયો છે, ખીન ઉપર થયો નથી. માટે નિશકામ ભકતોને ચાલવાનો જો નિશકામ ભકતી માર્ગ તે મારગનું નામ પુષ્ટી મારગ કહેવાય છે. એ રીતે સકામ ભકતીનો મારગ તેને મર્યાદા માર્ગ કહે છે. તેના કૃણની અવધી છે. અવધીનું નામ મર્યાદા તે કૃણનો ભાગ કરી રહ્યાપછી તે જીવનો જન્મ પાછો જગતમાં થાય છે માટે તે મર્યાદા

દા માર્ગ કહેવાય છે. નિશકામ ભક્તી વાલાને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થાય છે. અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ થયા પછી એ જીવ પૃથ્વીમાં પાછો જન્મ પામતો નથી. એના કળનો અવધો નથી તેથી પુણી માર્ગ કહેવાય છે. એ રીતે પુણિ માર્ગદા માર્ગનો ભેદ છે તે ભેદને વગર સમજે જે લોક એમ કહે છે કે વેદ મર્યાદા પ્રમાણિ આવે તેને મર્યાદા મારગી વલ્લભી માર્ગના લોક કહે છે અને વેદ મર્યાદા ઉલ્લંઘન કરીને આવે તે પુણી માર્ગી કહેવાય એજ રીતે ત્રીજા ભરમ (જે લોક વેદક ત્યાગ શરન ગોપી શકે) એ નો અર્થ તે લોકાએ એવો કર્યો છે કે લોક લાજનો તથા વેદ માર્ગનો ત્યાગ કરીને ગુસાયજીને શરણ થવું એ રીતે ઊંધો અર્થ કરીને લોકાને પુણિ માર્ગમાં ભ્રમ કરાવ્યો છે. પણ નિષ્પંધ ગ્રંથમાં શ્રી મહા પ્રભુજીએ કહ્યું છે. કે

॥ શ્લોક. ॥

॥ અત્રાપિવેદનિંદાયામધર્મકરણે ॥

॥ તથાનરકેતમવેત્યાતઃકિંતુહી ॥

॥ નેષુજાયતે ॥

અર્થ -- ભક્તિ માર્ગના જીવ જો વેદની નિંદા કરે અથવા અધર્મ કરે તો તેના દાશ વડે તે જીવ નરકમાં પ-

ડાલા લાયક થઈ ચુક્યો છે. પણ ભગવાનનો ભક્તિવડે તે
 જીવ નરકમાં તો પડતો નથી. પણ હીન ચોનીમાં જ-
 નમ પામે છે. એ રીતે વેદની નિંદા કરવાનો તથા વેદ
 આત્મા ઉલંઘન કરવાનો દોશ કહ્યો છે, અને તે લોક એ
 મ કહે છે કે વેદ મારગનો ત્યાગ કરવાનું એ મરમમાં
 કહ્યું છે. પણ એ મરમના કરતા શ્રી દ્વારકેશજી માહારા
 જ મોટા વિદ્વાન પંડિત હતા, અને શ્રી માહાપ્રભુજીના
 સર્વ ગ્રંથો જ્ઞાતા હતા, તે શ્રી માહાપ્રભુજીના ગ્રંથથી
 વિરૂધ્ધ જાણે તો સર્વ વિદ્વાનો તેનો મશકરી કરે અને એ
 વિદ્વાનમાં ગણાય. શ્રી દ્વારકેશજી માહારાજે એમાં વેદ
 આત્મા ઉલંઘન કરવાનું કહ્યું જ નથી એ મરમમાં કહ્યું છે.
 જે (લોક વેદક ત્યાગ શરન ગોપી શકે) એનો અર્થ
 એ છે: લોક એટલે લોકોકક્ષણ વેદક એટલે વેદમાં કહ્યું જે
 મોક્ષક્ષણ એ બંને ક્ષણની ઇચ્છા મુકીને ગોપીશ જે ગો
 પીના ઇશ એવા જે શ્રી કૃષ્ણ તેનીજ એક શરણ થવા
 નો ઇચ્છા રાખવી લોકીક વેદક ક્ષણનો ઇચ્છા જરા રા-
 ખવી નહીં. એ રીતે નિસકામ ભક્તિનુ સ્વરૂપ એ મરમ
 માં કહ્યું છે. તે નિસકામ ભક્તીની રીતમાં ચાલવાનો જે
 મારગ છે તે પુષ્ટી મારગ કહેવાય છે એ રીતે પુષ્ટિ માર-
 ગનો અર્થ છે, તે વગર સમજે આત્માની લોક ચાડે તેમ
 બેઠે છે, તો તે બેઠા પણ એ બેઠવું કેવળ વેદ વિરૂધ્ધ છે.
 માટે પુષ્ટિ માર્ગી જીવોને હજિ મર્યાદાનો ભેદ હવેથી સમજ

રાખવો. કે નથી દુષ્ટ લોકોનું બાલવું તેના-હૃદયમાં ધર ન કરે એટલા સારૂ અમે આ પ્રકારણ વિસ્તારથી લખ્યો છે. વળી અસુરલોકો વારેવારેલખે છે કેપરો ગુરૂનીજરૂર છે એરીતે કહે છે તે વાત અમે પણ કબુલ રાખિએ છિયે કે પરાગરૂ નીજરૂર છે પણ પરા અને જાટા એણ ને ગુરૂની પરીક્ષા શાસ્ત્ર ઉપરથીજ થઈ શકે છે. પણ જે લોક શાસ્ત્રના સિધાંતને ઠગણવા વિશે આંધળા છે. તે આંધળા પરા જાટા રૂપ- ઈઆની પરીક્ષા શો રીતે કરીશકશે. ભગવાનને પામવાનેસારૂ નીશ કામ ભકતીના ઉપદેશક ગુરૂ જોઈએ. તે ગુરૂતો એક શ્રી મહાપ્રભુજી છે. બીજા તેવા નથી એ વાત શાસ્ત્ર રી- તથી તપાસી જોતાં તથા તેના મારગની શેવા ભકતી રીત જોતાં તથા તેમના ગ્રંથ જોતાં માલમ પડી આવે છે. પણ જેને શાસ્ત્રના સિધાંતની અપ્પર નથી તેને એના ગ્રંથોની અપ્પર પણ નહી પડે. અને એના મારગની માલની પણ અપ્પર નહી પડે. કારણ કે તે લોકો નીશકામ ભકતીની રીતને સમજતા નથી. જે સમજતા હોય તો શ્રી મહાપ્ર- ભુજીના મારગને જાટો કહેજ નહી. તે નીશકામ ભકતીની રીત અમે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ઉપર બતાવી છે. તેજ છે. બીજી રીત હોય તો અમને બતાવે એ રીતે શ્રી મહાપ્રભુજીએ મ- નની પ્રીત પુર્વક શેવાં કરવાને માનસી સેવા કહી છે. અને શેવા એજ શેવકનો મુખ્ય ધરમ છે. એ પ્રથમ ૧લોકમાં કહ્યું છે. હવે ગ્રંથનો બીજો ૧લોક કહ્યા છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ ચેતસ્તત્પ્રવળસંવેતાસ્તિદ્વૈતનુવિતજા ॥

॥ તતઃસંસારદુઃસ્વસ્યનિવૃત્તિર્બ્રહ્મબોધનં ॥

અર્થ—શ્રી કૃષ્ણ ની શેવામાં ચિત પરોયુ રાખવુ એનું નામ માનસી શેવા. તે માનસી શેવા તનુભન તથા વિતભન શેવા કરવાથી સિદ્ધ થાય છે. તે માનસી શેવાથી અહંતા મમતા રૂપ જે સંસાર તેના દુષ્પનીનિવૃત્તી થાયછે. અને બ્રહ્મના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાયછે. એ મુળ શ્લોકનો અર્થ છે હવે એ શ્લોકનો ભાવાર્થ કહેછે. શ્રી મહાપ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં શેવા એ પ્રકારની કહી. એક સાધન રૂપ અને બીજી માનસી એ બંનેમાં માનસી શેવા ફલ રૂપ કહી છે. અને દેહ તથા વિતની શેવાને સાધન રૂપ કહી છે. તેનું કારણ એછે કે કેટલાએક પુરૂષ ભગવાનનું શેવન દેહ વડે કરેછે પણ મનમાં તેની પ્રીત શેવા ઉપર પુરી લાગતી નથી પોતાના આપ દાદાની આલ પ્રમાણે શેવા તો કરે બનપછે. તેથી કરીને તેવું મન સદા ભગવાનમાં રહેતું નથી તેથી મનની શુદ્ધતા થતી નથી. અને મનની અશુદ્ધતા વડે જીવની અશુદ્ધતા રહેછે. અને મનની અશુદ્ધતા થએલી જીવની શુદ્ધતા થાય છે. જીવ પોતે તો ભગવાનનો અંશ છે માટે શુદ્ધ છે. માટે જીવના સ્વરૂપમાં અશુદ્ધતા નથી.

નુ મન અશુદ્ધ છે માટે જીવ અશુદ્ધ કહેવાય છે. તે
 થી મનની શુદ્ધતા થાય ત્યારે જીવનો શુદ્ધતા થાય છે એ-
 ટલા સાડ મનની શુદ્ધતા પહેલે થવી જોઈએ. તે સાડ મન
 સદા ભગવાનમાં પરોયુ રાખવુ તે મન ક્યારે પરોયુરે હે
 જ્યારે એ જીવ સદા ભગવાનનુ શેવન દેહ વડે કરે, ધ-
 ન વડે કરે ત્યારે તેના મનને નિત્ય અભીઆસ ભગવ-
 નમાં થાય એટલા સાડ દેહ તથા ધન વડે હરીનુ શેવન
 નિત્ય કરવુ. જોથી કરીને આ જીવનુ મન સદા ભગવાનમાં
 રહુ આવે માટે મનનો અભીયાસ ભગવાનમાં થવા સાડ
 સાધન એજ છે કે દેહ તથા ધન વડે શેવા કરવી. જો
 દેહ વડે શેવા ન કરે અને એકલો ધન વડેજ શેવા કરે
 તો પણ માનસી શેવા સીધ ન થાય કારણ કે જીજ્ઞ પુરુષ
 ન્ધન આવીને તેની પાસેથી પોતાના કાનેકુરજીનો શેવા કરાવે
 તેમાં તેના પોતાના મનને અભ્યાસ થતો નથી, માટે દેહ
 તથા ધનની શેવાને સાધન રૂપ કહી, ફળ રૂપ કહી નહી,
 એકલી માનસા શેવાનેજ ફળ રૂપ કહી, કારણ કે દેહ તથા
 ધનની શેવા મનની પ્રીતિ પુરવડ કરે તારેજ મનને અ-
 ભ્યાસ થાય છે, અને મનનો અભ્યાસ ભગવાનમાં થવાથી
 મન ભગવાન રૂપ થાય છે. તારેજ મનની અવિદ્યા મન-
 માંથી ખસે છે. અને મનમાંથી જ્યારે અવિદ્યા ખસે છે
 ત્યારે સંસારમાં જો આ જીવે સર્વ પદાર્થ પોતાનું કરીને
 માનેલા છે, કે આ સર્વ વસ્તુ મારી છે. તે વાતનું એને

જ્ઞાન થાય છે. કે આ સર્વ વસ્તુ મારી નથી. ભગવાને સર્વ વસ્તુ ઉત્પન્ન કરેલી છે. માટે એ મારી સઉ વસ્તુ ભગવાનની છે. અને મને પણ ભગવાને ઉત્પન્ન કરેલો છે. તથા અગ્નિ ઇન્દ્રિયો પણ ભગવાને આપી છે. માટે મારી દેહ તથા હું પણ ભગવાનના જ છીએ, એવું જ્ઞાન થાય છે. તારે પોતાને વિશે તથા આ જગતને વિશે બહુ રૂપ બુધી થાય છે. તેથી અહંતા તથા મમતા આ જીવની છુટ? જાય છે. જ્યારે અહંતા મમતા છુટે ત્યારે અહંતા મમતાથી ઉત્પન્ન થયેલું જે દુઃખ તે પણ છુટી જાય છે. કારણ કે જેટલું દુઃખ આ જીવને થાય છે તે અહંતા મમતાથી જ થાય છે માટે બધા દુઃખનું મુળ અહંતા મમતા છે. કોઈએ એ જીવને કહ્યું વચન કહ્યું, તે ઉપરથી આ જીવને ક્રોધ મટે છે કે એણે મને કહ્યો બાલ કહ્યો એમાં કારણ હું પદવીનો અભિમાન છે. તે અભિમાનવડે આ જીવના શરીરમાં ક્રોધ આવે છે. તે ક્રોધ વડે તેનો સાથે લડવા તૈયાર થાય છે. મારા મારી કરે છે તેમાંથી કોઈવાર એકબીજાનો ઘાત કરે છે, એટલે કરમ બંધનના કાંસામાં જડીને પડે છે. એટલું બધું દુઃખ અહંતાવડે પાય છે. તેમજ મમતા એટલે આ દેહ તથા સ્ત્રી પુત્રાદિક મારા છે, એવું જે જાણવું તેનું નામ અહંતા કહે છે. મમતાવડે પોતાની દેહ તથા સ્ત્રી પુત્રાદિકનું પાળવું કરવા સારૂ પોતાની પુંજ ઉપરાંત કોઈશરૂ કરવા

ભય છે તેમાં પુંછ જોઈ જોએ છે અને કરજદાર થઈ
 ભય છે. પછી કરજ આપવાની એનામાં સામરથ રહેતી
 નથી તેથી તે કરજ આપવા સારૂ પાછો તે જીવને જન-
 મ લેવો પડે છે એ રીતે મમતાવડે કુડ કપટ
 છત્ર ઇત્યાદી કરે છે તેથી કરમ અંધનના કાંસામાં જઈને
 પડે છે. એ રીતે અહંતા મમતાવડે અનેક પ્રકારનાં દુઃખ
 આ જીવને ભોગવવાં પડે છે. એ અહંતા મમતાએ જી-
 વને બ્રહ્મ રૂપ જ્ઞાન જગત વિશે તથા પોતાને વિશે થયું
 નથી તેથી ઉઠે છે. જો એને બ્રહ્મરૂપતાનું જ્ઞાન જગતને
 વિશે તથા પોતાને વિશે થાય તો અહંતા મમતાથી જીવ
 છુટે. પ્રાણી માત્રમાં ભગવાન ખીરાજો છે. એવું જો જ્ઞાન
 સરવ સાથે રાજી તો ટંટો કરવા નિંદા કરવામાં તેને કડ
 વો શુકન કેહેવામાં તેના પૈસા ધાલવામાં સરવ ડોકાણે ભ-
 ગવાનનો ભય તેના મનમાં રહે છે તેથી તે જીવ કરમ
 અંધનના કાંસામાં આવતો નથી. તેથી પણ કાઈને એ રી-
 તનું દુઃખ ભોગ કરવો પડતો નથી. એ કરમ અંધનના
 કાંસામાંથી છોડાવનાર એક મનની પ્રીત ભગવાનના શેવ-
 નમાં છે. તેજ છે શ્રી ભાગવંતના દ્વાદશ સ્કંધમાં કહ્યું છે

॥ શ્લોક. ॥

॥ પરીચર્યામિગતઆત્મનોદુરિતક્ષયઃ ॥

અર્થ—ભગવાનની શેવા જે છે તે જીવના સરવ પા-

(૨૬)

પનો નાશ કરે છે અને ગીતાગ્રન્થ ત્રીગુણ વિભાગ અ-
ધ્યાયમાં પણ ભગવાને કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ માંચયોઽવ્યભિચારેણભાક્તિયાગેનસે ॥

॥ યતેસગુણાન્નસમતત્તિયત્રી બ્રહ્મ ॥

॥ ભૂયાયકલ્પતે ॥

અર્થ:--ભગવાન કહે છે હું અરજુન મને જે પુરૂષે
અનન્ય ભક્તિવડે શેવે છે તે પુરૂષ નિર્ગુણ થઈને બ્રહ્મ
ભાવને પામે છે. એ રીતે અનન્ય ભક્તિના શેવનવડેજ
બ્રહ્મભાવ જગતને વિશે ઉત્પન્ન થાય છે. બ્રહ્મભાવ એટ
લે ભગવાનના સ્વરૂપનો ભાવ પ્રાણી માત્રમાં ઉત્પન્ન
થાય છે. તેનું નામ બ્રહ્મભાવ કહે છે એવે ભક્તિ શબ્દ
નો અર્થ નારદ પંચરાત્રીમાં કહ્યો છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ માહાત્મ્યજ્ઞાનપૂર્વસ્તુસુદ્રઢઃસર્વતો ॥

॥ ધિકઃસ્નેહોભક્તિરિતિપ્રોક્તઃતથામુ ॥

॥ કિર્નિચાન્યથા ॥

અર્થ--પ્રભુમાં માહાત્મજ્ઞાન સહીત અને સર્વથા અધિક દ્રઢ એવો જે ભગવાનમાં રહેલો તેનું નામ શાસ્ત્રમાં ભક્તી કહેવાય છે. એવી ભક્તીવડે જીવનું જન્મ મરણ છુટે છે. ખીજે પ્રકારે મોક્ષ થતી નથી. એ રીતે મનના દૃઢપ્રીત ભગવાનમાં હોય તેનું નામ ભક્તી છે. માટે માહાત્મજ્ઞાન સહીત પ્રીત જોઈએ. માહાત્મજ્ઞાનનો અર્થ એ છે કે ભગવાન દેવતાઓના પણ દેવ છે. માટે સર્વના રાજા છે. તે રાજાની ચાકરી જેમ ભય સહીત તેના ચાકર કરેછે તેમ ભગવાનની શેવા ભગવાનને એવા જાણીને ભયસહીત કરવી. ખીજું માહાત્મજ્ઞાન એજે ભગવાન પોતાની ઈચ્છા વડે સર્વ જગત રૂપ અંશે કરીને થયાછે. માટે કોઈ જાણીને અપરાધ કરીશો તેમાંજે ભગવાન છે તે મારા ઉપર અપ્રસન્ન થશે અને દંડ કરશે. એ જ રીતેનું માહાત્મજ્ઞાન ભગતને રાખવું ખીજું શેવા વિશે બી માહાત્મ જ્ઞાન ન રાખવું જેમ આસુરી જીવો કહે છે કે વેદમાં કહ્યું છે કે ભગવાનને ભુખ તરસ નથી શીત ઉષ્ણતા નથી. પણ અજ્ઞાની લોકો ભગવાનને ભોગ ધરે છે. પાણીધરે છે શીઆળામાં દેવતાની ચઘડીતાપવાસારૂ મુકે છે ઉનાળામાં પંખાકરે છે એરીતે કરનારા જીવો ભગવાનના સ્વરૂપને માણસ ખરાખર જાણે છે માટે પાપી છે. એ રીતે કહીને ભગવાનના શેવનથી તેને ભદ્ર કરાવે છે પણ ભગવાનની શેવાની રીત જે વેદ પુરાણોમાં કહી છે તે

ભગવાનને માણસ જેવા બનવાને કહી નથી ભગવાનને ભુખ તથા શીત ઉષ્ણતા જલ્પી લાગતી નથી તથાપી આપણે શમેને અનુસાર સર્વ કરવું ઘટે છે. કારણ કે આપણી પાસે જે સત્તા છે તે ભગવાનની આપેલી છે આપણી મેળવેલી નથી તેથી જેની સત્તા છે તેને પાછી ન આપે તે તે પુરૂષ કૃતન્ધી અને દેવગોચ્ય કહેવાય છે માટે આપણે તે ભગવાનને રાજના રાજા અને દેવના દેવ બનવાને તેની રાજ શીત પ્રમાણે શેવા કરી જે રાજ શીત પ્રમાણે શેવા ન કરે ત્યારે દાસ શેનો કહેવાય ચાકલી કરે તેજ ચાકર કહેવાય માટે દાસનો ધરમ એજ છે કે પોતાના ધણીને અરપણ કરીને પછી તે વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો ધણીની વસ્તુનો ઉપયોગ પોતે એકલેજ નહીં કરવો અને શીત ઉષ્ણતા ભગવાનને લાગતી નથી તથાપી વાછલતા ભાવના રાખતા શીત ઉષ્ણતા ન તપાસે તે વાછળતા ભાવનો નાશ થાય માટે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ યથા દેહે તથા દેવે ॥

અર્થ--માટે શાસ્ત્રમાં દેહવત ભગવાનને વિશે વાછળતા રાખી શેવા કરી કહી છે જે વાછળતા ન રાખે તે રતેહનો

નાશ થાએ માટે અસુર શીઘ્રાંત વેદ વીરૂધ્ધ અને શેવા વીરૂધ્ધ છે માટે વાછળતા ભાવ વિશે માહાત્મ જ્ઞાન ન ર રાખવું એ વેદ શીઘ્રાંત છે. આસુરી લોક વેદના એપેલા પક્ષને લેધને જાણે છે પણ વેદના જીવન પક્ષને માનતા નથી.—પણ વેદનો અર્થ બધા પક્ષસાથે મેળવીને કરવો કહોછે તે રીતે નારદજી વાશજી આદ લેધને જીવન રૂશીયો વેદના સરવ પક્ષને મેળવીનેશેવા મારગ કહેઓ છે. તે જ મપ્રાણિ માલવુ એટલા સારૂ ભગવાનનું માહાત્મ જ્ઞાન જોટલે ઠોકાણે રાખવું કહ્યું છે તેટલેજ ઠોકાણે રાખવું ઇશ્વરને સરવ શક્તીમાન સરવના કરતાં સરવ રૂપ સરવેના ધણી સરવ ઠોકાણે વ્યાપક જાણીને તેનો ભય રાખવો. એ વું માહાત્મ જ્ઞાન અવશ્ય રાખવું જોઈએ એ માહાત્મ જ્ઞાન ન ન રાખે તો દુરમ બંધનગી ફાંસી એના ગળામાં પડે તે થી જનમ જનમમાં એ જીવ દુઃખ પામે એટલા સારૂ શ્રી માહા પ્રભુજીએ ત્રીજા સ્લોકમાં પુરણ પુરસોતમનું સ્વરૂપ તથા જગતનું સ્વરૂપ શું છે. તેનું વર્ણન કરે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥પરંબ્રહ્મતુકૃષ્ણેહિસચિદાનંદકંબ્રહ્મત્॥

॥ દ્વિરૂપંતદ્વિસર્વંસ્યાદેકંતસ્માદ્વિલ્ ॥

॥ ક્ષણં ॥ ૩ ॥

અર્થ--પરબ્રહ્મ એટલે પુરણ પુરશોતમ તે એક
 શ્રી કૃણ છે; તે સમ્મીદાનંદ સ્વરૂપ છે તે શ્રી કૃણનું
 અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ છે. તે પણ સમ્મીદાનંદ
 સ્વરૂપ છે. તે અક્ષર બ્રહ્મના બે સ્વરૂપ છે તેમાં એક
 સ્વરૂપ જગત રૂપ થયું છે. અને બીજું સ્વરૂપ જગતથી
 જુદું છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ છે. હવે આ શ્લોકનો
 ભાવાર્થ કહીએ છે એ શ્લોકમાં માહાપ્રભુજીએ
 કહ્યું કે પુરણ પુરશોતમ તે એક શ્રી કૃણ છે એ વાત
 નિશ્ચે કરીને વેદમાં કહી છે વેદના ગોપાળતાપની ઉપની
 શદમાં કૃણ નામનો અર્થ કરેલો છે કે, કૃણ શબ્દનો
 અર્થ સત અને જ્ઞ શબ્દનો અર્થ આનંદ તે સત અને
 આનંદ એ બે પદ એકઠાં કરીએ ત્યારે સદાનંદ એવું
 સિદ્ધ થાય તે સદાનંદ સ્વરૂપ જ પુરણ પુરશોતમ છે તે
 જ વેદ કૃણ નામે કરીને કહ્યું છે અને શ્રી કૃણ છે તે
 પુરણ બ્રહ્મ છે એવું યજુર વેદની શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે
 વેદનો અર્થ એટલે વેદમાં રૂલરૂપ સ્વરૂપ શ્રીકૃણ છે. એવું
 કૃણ ઉપનીશદમાં કહ્યું છે એ વેદના વચન અમે ગોપાની
 યામાં લખી શકતા નથી. એજ વેદનો અર્થ ભાગવતમાં
 તથા ગીતાજીમાં વ્યાસજીએ કહ્યો છે જેટલા વારતા ભા
 ગવતમાં કહી છે તેટલા વારતા વેદમાં છે. એ વારતા ખ
 ચીત કરીને જાણવી અને વેદને વિશે પુરાણોને વેદ રૂપ ક
 હેલા છે માટે પુરાણના વચન સરવે માનવાં કહ્યાં છે, જ

(૩૪)

ઉત્તમી તંત્રના અઠારમા અરાણવમાં કૃણ્ણ શબ્દનો અર્થ
વેદ વચન પ્રમાણે કરેલો છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કૃષિશબ્દશ્ચસત્તાર્થોઽશ્વાનંદસ્વ ॥

॥ રૂપકઃસુખોરૂપોભવેદાત્માભા ॥

॥ વાનંદમયત્વતઃ ॥

અર્થ. કૃષ શબ્દ છે તે સતનો વાચક છે. અને જ
શબ્દ છે તે આનંદનો વાચક એવા જે સદાઆનંદ સ્વરૂપ
તેને કૃણ્ણ કહે છે. મોટા ગાતમી તંત્રમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કૃષિશબ્દોઽહિસત્તાર્થોઽશ્વાનંદવા ॥

॥ ચકસત્તાસ્વાનંદયોર્ધોગાત્ચિત્પ ॥

॥ રબ્રહ્મચોચ્યતે ॥

અર્થ.—કૃષિ શબ્દ સતનો વાચક જ શબ્દ આનંદનો
વાચક એ અનેના યોગવડે મિત એટલે મિતન્યરૂપ એવા
જે પુરણપ્રજ્ઞ તેને કૃણ્ણ નામે કરીને વેદમાં કહે છે. એ

રીતે વેદમાં જોને કૃણુ કહ્યા છે. તે પુરણ પુરશોત્તમ છે. તેજ સચ્ચિદાનંદ નામ કરીને વેદમાં કહ્યા છે. માટે શ્રી માહાપ્રભુજીએ પુરણ પુરશોત્તમનું નામ આ ૨લોકમાં સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ કહ્યું છે. તે પુરણ પુરશોત્તમનું જ અક્ષરધામ છે. તેમાં પુરણપુરશોત્તમે પાતાના સતચીત અને આનંદ એ ત્રણે અંશ કરીને મુકેલા છે. તેનું નામ અક્ષર બ્રહ્મ છે. તેથી અક્ષર બ્રહ્મ પણ સચ્ચિદાનંદ કહેવાય છે. તે અક્ષર બ્રહ્મના ત્રણ અંશ જગતરૂપે થયા છે. શતાના અંશમાંહેથી પંચમાહાભુતજડ પદાર્થ થયું છે અને ચિતના અંશ માંહેથી ચૈતન્ય રૂપ જીવ નિકળ્યો છે. અને આનંદના અંશ માંહેથી પરમાત્મા જોને સાક્ષી રૂપ કહે છે તથા જોને અંતર્યામી કહે છે. તે નિકળ્યા છે. તે અંતર્યામી જીવની માંહે જુદા સ્વરૂપે ખીરાજો છે. એ રીતે અક્ષર બ્રહ્મના ત્રણ અંશથી આ જગત ઉત્પન્ન થયું છે. માટે આ જગતનું આધિ દૈવિક સ્વરૂપ શ્રી કૃણુ છે અને અન્યાત્મિક સ્વરૂપ અંતર બ્રહ્મ છે. અને આધિ ભૌતિક સ્વરૂપ આ જગત છે. એ રીતે સુષુપ્ત અંશ કરીને આ જગત સાથે પુરણ પુરશોત્તમની એકતા છે માટે આ જગત સાથે શ્રી કૃણુનું અદ્વૈત પણ છે. અદ્વૈત એટલે વચમાં કાળમાયા કાઈ નહીં કેવળ ભગવાન છે તેને અદ્વૈત કહે છે અને સુષુપ્ત ત્રણ અંશ કરીને જ અદ્વૈત તેનેશુલા દ્વૈત કહે છે આ માહા પ્રભુજીના મતનું નામ

સુખાદ્યત છે એ વાત ઈપાદ રાખવી એજ વારતા ગીત
તાજના પંદરમા અધ્યાયની ૧૭૭૦ને કાઢી છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ દ્વાવિમૌપુરુષૌલોકેક્ષરશ્ચાક્ષરમે ॥

॥ વચાક્ષરઃ સર્વાણિભૂતાણિકૂટ ॥

॥ સ્થોક્ષરુચ્યતે ॥ ૧ ॥ ઉત્તમઃ ॥

॥ પુરુષ સ્ત્વન્યમક્ષરાદપોચોત ॥

॥ મઃ અતોસ્મૌલોકેવેદેચપ્રથિતઃ ॥

॥ પુરુષોત્તમઃ ॥ ૨ ॥ યોમામેવ ॥

॥ મસંમૂઢોજાનાતિપુરુષોત્તમં ॥

॥ સર્વવિતભજાતિમાંસર્વ મા ॥

॥ વેનભારંતઃ ॥ ૩ ॥

અર્થ—આ લોકને વિશે જ પુરુષ છે તેમાં એક ક્ષર અ
ને બીજો અક્ષર તેમાં પ્રાણી માત્ર ક્ષર છે અને જોમાં
એ પ્રાણી માત્ર રહે છે તે અક્ષર છે એ બંને કરતાં
એક પુરુષ અન્ય તે અક્ષર કરતાં પણ એક છે તે હુંધું
જોને વેદ શાસ્ત્રને વિશે પ્રશિષ્ટ પુરુષોત્તમ કરીને રહે

છે. માટે અસાન પણ મુકીને જ્યારે પૂરશોર્વમ મને
જાણીને ને પૂરપ સરવ ભાવે કરીને મનેજ ભજે છે
તેને સરવ શાસ્ત્રના ત વનો જ્ઞાનનાર સમજવો એ રીતે
અરજીના પ્રતિ શ્રી કૃષ્ણ પાને કહ્યું છે—માટે શ્રી કૃષ્ણ
છે તેજ પૂરાણ પુરશોત્તમ છે સરવ વેદનો સાર ગીતાજી
તેમાં એ રીતે કહ્યું છે તેજ રીતે શ્રી ભાગવતના પ્રથમ
સ્કંધને વિશે ચોવીશ અવતારના વર્ણનમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોકે. ॥

॥ एतेचांशकलापुंसोऽकृष्णस्तुभ ॥

॥ गवानखयं ॥

અર્થે શ્રી રામચંદ્રજી તથા નારાયણ તથા નરાસંહજી તથા
પ્રતીકલી જીગમાં પ્રગટ થાય છે તે કૃષ્ણ વામજી ઇત્યાદી
સરવ અવતારો પૂર્ણ કૃષ્ણના કોઈ અવતાર અંશ છે કોઈ
અવતાર કળા રૂપ છે શ્રી કૃષ્ણ છે તે સ્વયં ભગવાન
છે સ્વયં ભગવાન એટલે પોતેજ પોતાના સરવ ઐશ્વર્યમાં દી
કે કરીને પરી પૂર્ણ છે બીજા અવતાર ને છે તેને પૂરણ
કૃષ્ણના આપેલા ઐશ્વર્ય દોક ધરમ છે તેથી તે પૂર્ણ
ભગવાન કહેવાય છે પણ તે સ્વયં ભગવાન કહેવા તા
નથી એટલા સારૂ આંહીઆં પ્રતીકુળ જીગ અવ
રત ધારણ કરનાર કૃષ્ણ અને બજાવેને અશમ

જાણીને પછી પુરાણ કૃષ્ણ પમોશમાં અધ્યાયમાં શુકદેવ
 બુદ્ધ કહ્યા છે એટલા સારૂ શ્રી માહાપ્રભુજી એ દ્વિતીય
 સ્વત કલ્પનાં શ્રી કૃષ્ણને પુરાણ કહ્યા છે કારણ કે વેદ
 ને વરદાન પુરાણ પુરશોતમે આપ્યું હતું તેથી વદનો
 મનોર્થ પુરાણ કરવા સારૂ પુરાણ કૃષ્ણ પ્રગટ થયા હતા તેની
 કથા બ્રહ્મામન પુરાણમાં કહી છે અંશ કૃષ્ણ શ્રી ભાગ
 વતના દ્વિતિય સ્કંધમાં ગણિલા છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ હરેરંડાવિહાગસૌસિતકૃષ્ણ ॥

॥ કેસૌ ॥

અર્થ- હરીના બે અંશ શામ અને સ્વેત કેશ કૃષ્ણ બળદેવજી
 એ બંને પૂર્ણમાં પ્રગટ થયા છે. ભુમીનો ભાર ઉતારવા
 સારૂ એ રીતે ભાગવતના દ્વિતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે. અને
 ભાગવતના ચતુર્થ સ્કંધમાં કહ્યું છે. કે નર નાર પાણનો
 અવતાર શ્રી કૃષ્ણ અરજુન છે. પણ એ બંને વાત પ્રથ
 મ સ્કંધથી ઉલટી છે. અને એ બંને વાતના કેહેનાર તે
 વ્યાસજી એક છે. તેથી વ્યાસજી એ અંશ કૃષ્ણ અને પૂ
 રણ કૃષ્ણમાં ભિદ છે એવું જાણાયું છે. ખજીન કલ્પમાં રા
 મચંદ્રજીના તથા રમા વૈકુઠવાસી શ્રી કૃષ્ણના તથા નાર
 યણના અંશથી કૃષ્ણા વતાર પ્રગટ થાય છે એવું પુરાણ

મા કહ્યું છે રમા વાઠવાસી કૃષ્ણની કથા કૃષ્ણ જન્મ પ
કમા કહીધ મારે પૂર્ણ કૃષ્ણ પાતે ત્રણ સ્વરૂપ કરીને ખીરા
જમાનછે શ્રી કૃષ્ણનું એક સ્વરૂપ રમા વૈકુંઠમાં ખીરાજે છે
અને ખીનુ સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં ખિરાજે છે તેની
કથા પુરશોતમ મારામાં કહી છે અને તનુ સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ
ધામમાં ગોલોક ધામ છે જેને પુરાણમાં યાપી વધકુઠ કહે
છે અને વેદમાં ગોલોક ધામ કહે છે તેમાં પુરાણ કૃષ્ણ ખિ
રાજે છે એ રીતે ત્રણ સ્વરૂપ કરીને ત્રણ ધામમાં શ્રી કૃષ્ણ
ખીરાજે છે શ્રી માહાપ્રભુજીના મારગમાં પુરાણ કૃષ્ણનું જ
જન સ્મરણ કરવું કહ્યું છે એ સર્વે પુરાણોની વારતાં ના જ
હુનાર શ્રી માહાપ્રભુજી છે. તે વેદ પુરાણની વાતનો નિશ્ચય
કરીને એ વાત કહી છે તે સાર સ્લોકમાં હી ૫૬ કહ્યો છે
હી એટલે નિશ્ચય એક શ્રી કૃષ્ણ પુરાણ બ્રહ્મ છે. ખીને કા
ઈ પુરાણ બ્રહ્મ નથી. કારણકે

વેદના ઉપનીશદમાં સર્વ દેવતાઓને પરબ્રહ્મરૂપ કહ્યા છે.
અને વળી પરબ્રમ્મતો વેદમાં એક જ કહ્યો છે. જે સરવ
પરબ્રમ્મ હોય તો વેદમાં એક પરબ્રમ્મ કહ્યું છે. તે વાત
માં વીરોધ આવે છે. જોમ મકલ્પરતી રાજા તો એક જ હોય
સરવ મકલ્પરતી રાજા કહેવાયો જ નહીં. કમક સહ સરદાર
કહેવાય ત્યારે સરદારપણું સંભવે નહીં. સરદાર કરતાં ખીજ
ઉતરતા હોય ત્યારે જ તેને સરદારપણું કહેવાય. વેદને વિ
શ્વેશ્વરમાદી શક્તી વીગેરે સર્વને પરબ્રમ્મ કહ્યો છે. પણ

તે સર્વેની ઉત્પત્તિ ભગવાનમાંથી કહી છે. માટે કૌતુક
 કરનાર સહિના ખાપ એક ભગવાનજ છે. તેજ સહિથી મોટા
 છે અને સર્વેને હુકમમાં મલાવનાર છે. પણ અંગા અંગી
 ભાવે કરીને વેદમાં સર્વેને પરચમ કહ્યા છે. તેમ અંગનો
 એક ભાગ અંગી જ પુરૂષ તેના અંગ સાથે મળેલો છે.
 માટે અંગાઅંગી ભાવે કરીને અંગી સાથે એક રૂપ છે.
 એટલા સારૂ વેદમાં સરવ દેવતાઓને પરબ્રહ્મરૂપ કહેલા છે
 પણ અંગનો એક ભાગ અંગી પુરૂષના હુકમમાં છે. તેમ
 સરવ અવતાર તથા સરવ દેવતા પુરણબ્રહ્મ શ્રી કૃષ્ણના
 આત્મા કારી છે અને અંશ રૂપ છે. માટે દેવતાઓની ની
 દા ન કરવી. દેવતાઓની નીદા કરવી એ વાત શ્રી માહા
 પ્રભુજીના ગ્રંથથી વિરૂધ્ધ છે એજ રીતે પુરાણોમાં કહ્યું છે.
 અને એજ રીતે શ્રી માહાપ્રભુજીએ ગ્રંથોમાં કહ્યું છે. પણ
 શેવા રમરણ કરવા યોગ એક પુરણ પુરસ્કૃતમ છે. ખીજ
 નથી તેથી ખીજનો આશ્રય ન કરવો. તેને પાતાના રવા
 મી કરીને ન માનવા એટલેજ ભજવામાં ભેદ રાખવો અન્ય
 મારગી લોકના માનવામાં અને આપણા માનવામાં એટ
 લેજ ભેદ છે કે અક્ષરબ્રહ્મનું એક સ્વરૂપ જગત રૂપ છે.
 ને ખીજનું સ્વરૂપ જગતથી જુદું છે તેની પ્રજ્ઞાતની જિપાશ
 ના કરે છે અને બ્રહ્માત્માને મુક્તિનું સ્થાન છે ને પુરસ્કૃ
 તમને ખીરાજવાનું ધમ છે. તે સ્વરૂપ જગતથી જુદું છે.
 પણ આપણાદી લોક શાસ્ત્રને ન માનતાં પાતાની મનકલ્પ

નાથી એમ કહે છે કે માયાથી જગત ઉત્પન્ન થયું છે. પર
 મેશ્વર આ જગતના કરતા નથી, પરમેશ્વર તો કાશના
 મુતગાની પેઠે કાઈજ કરતા નથી. અને કૃણ પણ આપતા
 નથી. અને પરબ્રહ્મ નીરાકાર છે તે સર્વ ડેકાણે વ્યાપક છે. માટે
 તેને રહેવાનું અક્ષર બ્રહ્મ ધામ પણ નથી આપ્યું જગત
 તેને રહેવાનું ધામ છે એ ગીતે વેદ ગીતા ભ.ગતથી ઉ
 લટ્ટુ માને છે પણ શ્રી માહાપ્રભુજીનું બોલવું કેવળ શાસ્ત્ર
 પ્રમાણિત છે. એક અક્ષર પણ શાસ્ત્ર વચ્ચે શ્રી માહાપ્ર
 ભુજીએ પોતાની મનકલ્પનાથી લખ્યો નથી તે સારૂ શ્રી
 માહાપ્રભુજીએ જો સ્વાક્રમા કહ્યું તેને શાસ્ત્ર પ્રમાણ ક
 હે છે ગીતાનો આક્રમા અદ્યાય આત્મા અક્ષર પરબ્રહ્મ
 ધામના વરણનનો છે. તેમાં ભગવાને પોતે કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અવ્યક્તાદ્યક્તયઃ સર્વાઃ પ્રભ ॥

॥ ચંત્યહરાગમેરાવ્યાંગમેવિલીયં ॥

॥ તેતત્રૈવાવ્યક્તસંજકે ॥૧॥ અ ॥

॥ વ્યક્તોક્ષરઈત્યુક્તસ્તમાહુઃપર ॥

॥ માંગતિમિથંપ્રાપ્યનનિવર્તતે ॥

॥ તદ્વામપરમમમ ॥ ૨ ॥ પુરુષઃસપ ॥

॥ રઃપાર્થભક્ત્યાલભ્યસ્ત્વનન્વયા ॥ય ॥

॥ સ્યાંતસ્થાનિભૂતાનિયેનસર્વમિદંતત ॥

॥ મ ॥ ૩ ॥

અર્થે અંબકત ને અક્ષર બ્રહ્મ તે થકી બ્રહ્માંડ ના પ્રાતઃકાળવિશે પ્રાણી માત્ર ઉત્પન્ન થાય છે અને બ્રહ્માંડની રાત્રીને વિશે તેજ અક્ષર બ્રહ્મમાં સરવ પ્રાણી માત્ર લીન થાય છે । અંબકત તે અક્ષરબ્રહ્મ જાણવું તેજસરવપ્રાણીની પરમગતી છે જેને પ્રાપ્ત થઈ પાછો પૃથ્વીમાં જ ન્મન પામે એવું માર્ગપરમ ધામ રૂપ છે અક્ષરબ્રહ્મ પૂરુષ જે છે તે સરવથી જુદું છે માટે હે અરજુન કેવળ અનન્ય ભક્તીવડે તે આ જીવને પ્રાપ્ત થાય છે જેને વીશે આસરવં પ્રાણીમાત્ર પ્રલયશમે રહે છે, અને રટ્ટીની ઉત્પત્તિ સમે સરવ પ્રાણી માત્ર જગત ને થકી ઉત્પન્ન થાય છે એ રીતે અક્ષર બ્રહ્મ પરમેશ્વરનું ધામ રૂપ કહ્યું છે. તે ધામમાંથી સરવ જગતની ઉત્પત્તિ કહી. અને પ્રલય શમે તે અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં પાછું સરવનું રેઠાણ કહ્યું અને અનન્ય ભક્તીવડે સાંજીઆને તેના પ્રાપ્તી કહીએ રીતે વેદનું આર ને ગીતા તેમાં કહ્યું તે રીતે આ માર્ગ પ્રભુજીએ

તથા મી ગુસાંધ જીએ કહ્યું છે. હવે જુઓ કે માયાવાદી જગતની ઉત્પત્તિ માયા થકી કહે છે. અને ભક્તી મુકીને એકલા જ્ઞાનવડે પ્રાપ્તી કહે છે. એ વારતા શાસ્ત્રથી કેટલી ઉલટી છે? અને અંબાત એટલે અસ્પષ્ટ જે વસ્તુ લોકોના જોવામાં ન આવી શકે તેને અંબકત કહે છે. તેનો અરથ નીરાકાર એવો ગીતાજીની ટીકા જે મુખ્યાર્થમાં છ-પાઈ છે. તેમાં કહેલો છે એવા ઉધા અરથ કરીને માયાવાદી પંડિતો, લોકોની મુખીને 'મહા ઉ' જાવે છે અને એ અક્ષર 'મહા' ને પરમેશ્વરનું ધામ રૂપ કહ્યું છે જે માયા વાદી કહે છે કે પરમેશ્વરને ધામજ નથી- એ રીતે શાસ્ત્રથી ઉલટું મન કહીત માને છે હવે જુઓ કે જે રીતે ગીતાજીમાં કહ્યું તેજ રીતે ભાગવતતૃતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ દસોત્તરેધિકાયત્રપ્રવિષ્ટઃપરમાણુવત્ ॥

॥ લક્ષ્યંતેતર્ગતાશ્વાન્યેકોટિરૂપોહ્યંડરાશ ॥

॥ યઃ ॥ ૧ ॥ તદાહુરક્ષરંબ્રહ્મસર્વકારણ ॥

॥ કારણંવિષ્ણોર્ધામપરંસાક્ષાતંપુરુષ ॥

॥ સ્યમાહાત્મનઃ ॥ ૨ ॥

અરથ આ પ્રહ્લાદને એક એકથી દશગણ આવરણ

છે એવા કાઠી બ્રહ્માંડોનો સમુદાય જે અક્ષર બ્રહ્મામાં
 માં પરમાણુની પેઠે રહેલા દેખાય છે પરમાણુ એટલે સુર
 જનો પ્રકાશ જે ધરના છીદ્રમાં પડે છે તેમાં જીણીજીણી
 રજ જે ઉડતી દેખાય છે તેને પરમાણુ કહે છે એ રીતે
 આ મોટા બ્રહ્માંડો જેમાં રહેલા દેખાય છે તેને અક્ષર
 બ્રહ્મ કહે છે. તેજ અક્ષરબ્રહ્મ સરવેના કારણનું કારણ છે
 અને મહાપુરુષ એવા જે શાશ્વત પુરણ પુરશોતમ તેનું
 પરમધામ રૂપ છે આ ૨લોકમાં કહ્યું જે સર્વ કારણનું
 કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે તેનો અર્થ એ છે કે સર્વ જગત
 નું કારણ પ્રકૃતી અને પુરુષ છે તેપ્રકૃતી પુરુષનું કારણ પ
 જ અક્ષરબ્રહ્મ છે માટે જગતનું કારણ અક્ષરબ્રહ્મ છે
 માયા નથી કારણ જે પ્રકૃતી નામ માયાનું છે તે માયાનું
 કારણ પણ અક્ષરબ્રહ્મને આ ૨લોકમાં કહ્યું છે અને પુર
 જ પુરશોતમનું ધામરૂપ કહ્યું છે અને સંકેત બ્રહ્માંડોથી
 જુદું કહ્યું છે જે રીતે શ્રી ગોસાઈજીએ ટીકામાં કહ્યું છે
 એજ અક્ષરબ્રહ્મની ઉપાશના બ્રહ્મતાની લોક કરે છે તે શ્રી
 નાથના ખારમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અર્જુનઉવાચ ॥ એવંસતતયુક્તાયે ॥

॥ ભક્તાસ્ત્વાંપર્યુપાસતે ॥ યચાણ્યક્ષર ॥

- ॥ मव्यक्तं तेषां के योगवित्तमाः ॥ १ ॥
- ॥ श्री भगवानुवाच ॥ मथ्यावेश्वरम ॥
- ॥ नो वेमां नित्ययुक्ता उपासते ॥ श्रद्ध ॥
- ॥ या परयोपेता ॥ स्तमेयुक्ततमामताः ॥
- ॥ ये त्वक्षरमनिर्देश्यमव्यक्तं पर्युपासते ॥
- ॥ सर्वत्र गमचित्यं च कुटस्थमचलं ध्रुवं ॥ ३ ॥
- ॥ सन्नियम्येन्द्रियप्राप्तं सर्वत्र समबुध्यते ॥
- ॥ प्राप्नुवन्ति मामेव सर्वभूतहिते रताः ॥ ४ ॥
- ॥ क्लेशोऽधिकतरस्तेषामव्यक्तासक्तचेत ॥
- ॥ साम ॥ अव्यक्ताहिगतिर्दुःस्वन्देहव ॥
- ॥ द्विरवाप्यते ॥ ५ ॥ ये तु सर्वाणिक ॥
- ॥ माणिमयिसन्यस्यमत्पराः ॥ अन् ॥
- ॥ न्येनैव योगनमाध्यावन्त उपासते ॥ ६ ॥
- ॥ तेषामहंसमुद्धर्तामृत्युसंसारसागरात् ॥
- ॥ भवाभिनचिरात्पार्थमथ्यावेशितचे ॥

॥ તસામ ॥ ૭ ॥

અર્થ—અરજીન ભગવાનને પ્રમ્ન કરે છે, કેડે ભગવાન, તમે મને જે અગીઆરમા અધ્યાયમાં શાકાર સ્વરૂપ દેખડાવ્યું અને તમે કહ્યું જે અનન્ય ભક્તીથી મારૂં હરમન થવાને સરવને ચોખ્ય છે. ખીજી સાધન એને નથી. એ રીતે નીરંતર જે ભક્ત તમારા સાકાર સ્વરૂપની ઉપાસના કરે છે. અને કેટલાએક અક્ષર બ્રહ્મ જે જોવામાં આવી શકતું નથી તેનું નીરાકાર સ્વરૂપ સમજીને તે નીરાકરની ઉપાસના કરે છે. એ બંનેમાં શ્રેષ્ઠ કોણ છે? તે મને કહો. એ રીતે પૂછ્યું. તેનો ઉત્તર હવે ભગવાન કહે છે. મારે ત્રીસે મન રાખીને મારી જે જીવ ઉપાસના નીત્ય અથવા પૂર્વક કરે છે તેને હું શ્રેષ્ઠ કરીને માનું છું ન. અને જે જીવ અક્ષર બ્રહ્મની ઉપાસના કરે છે પણ તે અક્ષર બ્રહ્મ કેવું છે કે તે દ્રષ્ટાંતથી ખતાવવામાં આવતું નથી તેમ સુરજનો પ્રકાશ કેવો છે તે ખતાવવાને દ્રષ્ટાંત છેલ નહીં—એ મ જાણું અને તે અક્ષર બ્રહ્મ દ્રષ્ટીથી જોવામાં નથી આવતું સંસ્કરન બધાપક છે. અને તેનું બધાન પણ થઈ શકતું નથી. શરવ પ્રાણી માત્ર જેમાં રહે છે તે અચળ છે કદી અલાયમાં ન પ્રવળ કાળમાં થતું નથી. ૩ એવા અક્ષર બ્રહ્મને સરવ ઇંદ્રીઓને નીચમમાં રાખીને સરવ જગતને ત્રીસે સમાન જીવે અક્ષર બ્રહ્મનો રાખીને સરવ પ્રાણી માત્રના હિતને વી

શ્રી પ્રીત છે જેનો એવા જે પુરૂષ છે તેમને પામિ છે ૪
 પણ એવી અક્ષર બ્રહ્મનો ઉપાસના કરવામાં આ જીવને ૫
 જોજ કલેશ ઉત્તન થાય છે કારણ કે તેનું સ્વરૂપ જેવામાં
 આવી શકતું નથી તેથી તેની ઉપાસના તથા આપાન થઈ શ
 કતું નથી તેથી આ મનુષ્યને અક્ષર બ્રહ્મ પામવું ઘણું જ
 કઠણ છે ૫ પણ જે પુરૂષ મને સરવ કરમનું અરપણ કરીને
 એટલે (આત્મનોવેદન કરીને) મારી શરણપૂર્ણને અન
 ન્ય ભક્તી વડે માંડ ક્યાંન કરે છે. અને માંડ શેવન કરે
 છે ૬ એવા ભક્તોને હું આ કાળરૂપી સંસારથી હું ઘોઝ
 એક કાળમાં સારી રીતે ઉદાર કરું છું કારણ કે તેણે મારે
 વીચેજ ચોતનું આરોપ કરેલું છે એ રીતે ભગવાને પોતા
 ના સરકાર સ્વરૂપની ઉપાસના કરનારને એટલે કહ્યા છે અને તે
 આને ઘોઝ કાળમાં જ પોતાની પ્રાપ્તી કહી છે, અને અ
 ક્ષર જેને બ્રહ્મતાની નીરાકાર કરીને માને છે અને સાકાર
 સ્વરૂપની ઉપાસના કરતાં એટલે માને છે તેની ઉપાસના કર
 વામાં અતીશે કલેશને દુખીઆ જીવને પામવું પડે છે અને
 તે અક્ષર બ્રહ્મની પ્રાપ્તી પણ મનુષ્યને એ રીતે થતી
 મુશકલ કહી છે કદાશ કાંઈએ કને થઈ શકે છે. એ રીતે
 નીરાકારની ઉપાસના કરતાં સાકાર સ્વરૂપની ઉપાસનામાં મુ
 ખ અને આ જ-મમાં જ ભગવાનનો પ્રાપ્તી કહી છે. પણ
 અભાગીય જીવ જે છે તે સાકાર સ્વરૂપની ઉપાસના
 ને કનીષ્ટ કરીને માને છે અને નીરાકારની ઉપાસનાને એ-

૪ કરીને માને છે. અને આ જન્મથીજ પ્રાપ્તી થવી હો
ડીને અનેક જન્મે કરી પ્રાપ્તી થવાની ઇચ્છા રાખે છે
તે પ્રાપ્તી પણ અક્ષર બ્રહ્મની મુક્તીપણ શાક્ષાત ભગવાનની
પ્રાપ્તી નહીં. કેમકે પંદરમા આધારમાં ભગવાને કહ્યું છે કે
અક્ષર બ્રહ્મથીહું જુદોહું એટલું અને પુરશોત્ત
મહું માટે અક્ષર બ્રહ્મનો પ્રાપ્તી બ્રહ્મ જ્ઞાનીને થાય છે તેસાં
ભગવાનના ભક્તોએ એવા લોકો જે સાચી ઉલટા મા
નનારા છે તેનો સંગ તજવો. અને આપણા ગુરુએ જે સા
ચોપ દેશ કર્યો છે તેજ અરે માનને ભગવાનનું શેવન
કરવું ભગવાનના શેવનને જે જીવ જડ રૂપ મુરતી કરીને મા
ને છે તે કેવળ આશુરી જીવ છે. તેનો સરવથા સંગ તજ
વો એ રીતે ત્રીજા શ્લોકનો ભાવાર્થ પુરે થયો હવે એ
અંથનો ચોથો શ્લોક શ્રી મહાપ્રભુજી કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અપરંતત્રપૂર્વસ્મિન્વાદિનોબહુ ॥

॥ ધાજગુઃમાયિકંસગુણંકાર્યસ્વતંત્રં ॥

॥ ચેતિનૈકધા ॥ ૪ ॥ તદંવૈતત્ત્વ ॥

॥ કારેણભવતીતિશ્રુતેર્મતમ ॥ ॥

અર્થ-અક્ષરબ્રહ્મનું એકરૂપ જે જગતરૂપ બધું છે

તે જગતને વાનિઓ ધણી પ્રકારથી કહે છે કેાજ કહેછે કે
આ જગત માયાનુ કરેલુ છે કોઈ કહેછે કે ત્રણગુણનુ કા
ય છે કેાજ કહેછે કે સ્વતંત્ર છે કોઈનુ કરેલુ નથી આ
શ્લોકમાં ચકાર કહ્યો છે. ચકારનો અર્થ એ છે કે બીજા
ધણી પ્રકારના મત જગત વિશે કહેછે ॥ ૪ ॥ પણ વેદનો
મતનો એજ છે કે અક્ષર બ્રહ્મ છે તેજ જગત રૂપ ધ-
મ છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ

હવે એની ટીકામાં શ્રી ગુસાંધજી કહે છે કે અક્ષર
બ્રહ્મ જે જગતરૂપ ધમ છે તેને વિશે વેદથી જુદુ મત ક
હેનારા જે છે તે કહીએ છીએ. તેમાં માયાવાદી તે એ
મ કહે છે કે, આ જગત માયાનુ કરેલું છે. માટે માયા
નું રૂપ છે. અને સાંખ્ય શાસ્ત્રવાલા કહે છે કે, ભાતીક,
રાજસ, તામસ એ ત્રણ ગુણધર્મી આ જગત ઉત્પન્ન થયું
છે. માટે ગુણનું કાર્ય છે અને પરમાણુ ધર્મી આ જગ
ત ઉત્પન્ન થયું છે. એવું ન્યાય શાસ્ત્રવાળા કહે છે. અ
ને મીમંસક શાસ્ત્ર વાળા કહે છે કે આ જગત સ્વતંત્ર
છે કોઈ આ જગતનો કરતા નથી ચકારે કરી વેદ વિરુદ્ધ
મત બીજા ધણા છે. તે પણ જાણવા એ રીતે શ્રી
ગુસાંધજીએ ટીકામાં કહ્યું છે. પણ શ્રી માહાપ્રભુજી કહે
છે કે વેદનો મતનો એજ છે કે અક્ષર બ્રહ્મ છે તેજ જ
ગત રૂપ ધમ છે. હવે એનો ભાવાર્થ કહીએ છીએ કે
શ્રી માહા પ્રભુજી તમા શ્રી ગુસાંધજીએ ઉપજા મરવ

મતના લોકોને વેદ વિરુદ્ધ કહેનારા કહ્યા છે. તે પોતાની
કલ્પનાથી કહ્યા છે કે શાસ્ત્રથી કહ્યા છે. એવી કોઈ આ
શંકા કરશે તો તેનો ઉત્તર એ છે કે, વ્યાસજીએ પણ
એ મત વાદીઓને વેદ વિરુદ્ધ કહેનારા કહ્યા છે. પદ્મ
પુરાણના ઉત્તર ખંડને વિશે એવીસમા અધ્યાયમાં પારવતી
પ્રતી શીવજીના વચન છે કે.—

॥ શ્લોક. ॥

॥ પ્રથમંહિમયૈવોક્તંશૈવપાસુપતાદિ ॥

॥કં॥મહુત્તયાવેશિતૈર્વિપ્રૈસંપ્રોક્તા ॥

॥ નિતતઃપરં ॥ ૧ ॥ કળાદેનતુસં ॥

॥ પ્રોક્તંશાસ્ત્રંવૈશેષિકંમહત્ ॥ ગૌત ॥

॥ મેનતથાન્યાયંસાંખ્યતુકપિલેનવૈ ॥

॥ ૨ ॥ બૌદ્ધશાસ્ત્રમસત્પ્રોક્તંનગ્ન ॥

॥ નીલપટાદિકંમાયાવાદમસછા ॥

॥ સ્વપ્રછન્નબોદ્ધમુચ્યતે ॥ ૩ ॥

અર્થ—શૈવ અને પાસુપત શાસ્ત્રો મેં જ કર્યા છે.

અને મારી શક્તીના આવેશ કરીને બ્રાહ્મણોએ બીજાં
 પણ શાસ્ત્ર કર્યાં છે. તેના નામ કહે છે, કે કણ્ણદ રૂપીએ
 વૈશેશીક મોટું શાસ્ત્ર કર્યું છે તેમ જૌતમ રૂપીએ ન્યાય
 શાસ્ત્ર કર્યું છે અને કપીલ રૂપીએ સાંખ્ય શાસ્ત્ર કર્યું છે
 અને બૌદ્ધ રૂપીએ અશત શાસ્ત્ર કર્યું છે નાગા અને ગ
 બોના લુગડાં પહેરનારા તેધરમમાં ચાલનારા છે અને મા
 યા વાદ અશત શાસ્ત્ર છે તે ઢાંકેલો બૌદ્ધ મત કહેવાય
 છે એટલા શાસ્ત્ર વેદ બાર છે એ રીતે વ્યાસજીએ કહ્યું
 છે અને ભાગવતની વેદ સ્તુતીમાં પણ વ્યાસજીએ ઉપલા
 મતના નામ કહ્યાં છે પણ હમાણાંના કાલ્યાણ લોકો જે
 હિંદુશાસ્ત્રને જાદુ માનનારા તે લોકો એમાં આશંકા કર
 શે કે શીવજીને શું એવી આવી પડી હતી જે તે રૂપીઓ
 ના મનમાં પોતાની શક્તીનો પ્રવેશ કરીને વેદથી વિરુદ્ધ મ
 ત ઉત્પન્ન કરાવ્યાં; તેનો ઉત્તર એ છે કે ભાગવતમાં ક
 હ્યું છે કે ભગવાનનો લીલા જગતને વિશે ત્રણ પ્રકારની
 સદા થાય છે. સાત્વીક રાજસ, અને તામસ, તેમાં સાત્વી
 કનો સમે આવે છે ત.રે ધરમની વૃદ્ધી કરાવે છે. અને
 અધરમનો નાશ કરાવે છે અને રાજસ તામસ સમે આ
 વે છે. તવારે ધરમનો નાશ કરાવે છે. અને અધરમની
 વૃદ્ધી કરાવે છે. તે અધરમના સમેના વખતમાં તેવીજ
 બુદ્ધી લોકોમાં થાય છે તે સમે તેવાજ શાસ્ત્ર લોક ઉ
 ત્પન્ન કરે છે. જે રીતે મત્ય યુગ, ત્રેતા દ્વપર, એ ત્ર

જિ જુગ ધરમના હતા અને કળજુગમાં અધરમનો ભાગ ધણી અને ધરમનો ભાગ થોડોતેમાં કેટલાએક હિંદુ લોકો અધરમનાં શાસ્ત્ર પ્રગટ કર્યાં કળજુગમાં તામસગી લીલા મુખ્ય છે એ સરવ પ્રભુની ઇચ્છાથીજ થાય છે. એ રીતે પ્રભુની ઇચ્છાથી અશક્તથીજ વેદ વિરૂધ કેટલા એક શાસ્ત્ર આપ્યાં આવે છે તેટલાં શાસ્ત્રોના સંજ્ઞાએ પુરાણોમાં વર્ણન કરેલાં છે તે રીતે શ્રી માહા પ્રભુજીએ કહ્યું છે હવે તેઓના મત વેદ વિરૂધ છે તે ખતાવીએ છીએ

વેદમાં કહ્યું છે કે હું એક છું-ને બહુરૂપ થાઉં એવી ઇચ્છાથી પ્રભુ બહુ રૂપ એટલે જગત રૂપ થયા છે ખીજી સૂત્રીમાં કહ્યું છે કે આ જગત છે તે નીશ્ચય કરીને બ્રહ્મ રૂપ છે શ્રીજી શ્રુતીમાં કહ્યું છે આ જગત છે. તે અખંડ કૃણ્ણ સ્વરૂપ છે એથી સૂત્રીમાં કહ્યું છે કે આ જગત છે તે પુરૂષ રૂપ છે જો થઈ ગયા અને થાય છે અને થશે તે સરવે પુરૂષ રૂપ છે એ રીતે મારે વેદ તથા શરતે ઉપની શદ્દોમાં આ જગતને બ્રહ્મ રૂપ કહ્યું છે બ્રહ્મ રૂપ તે અક્ષર બ્રહ્મનું નામ છે એવું ગીતા જીનાઆઠમા અધ્યાયમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ અક્ષરંબ્રહ્મપરમં ॥

(૫૩)

અર્થ--હે અરજીન ,જે તો અર્જુન બ્રહ્મ
નાજીવો.

॥ શ્લોક. ॥

॥ સર્વેપુરુષણેવેદંભુતંભવ્યંભવચ્ચ ॥

॥ યતતેનેદમાવૃતંવિશ્વંવિતસ્તિમ ॥

॥ ધિતિષ્ઠિતિ ॥

અર્થ--દ્વિતીય સ્કંધ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે આ
સરવે જગત છે તે પુરુષ રૂપ છે જે પદ્મિયા અને થા
પ છે. અને ઉત્પન્ન થનાર છે તે સરવ પૂરુષ છે
આખા જગતમાં વ્યાપક થઈને વેથભર શઉગી ઊંચા
પ્રભુ રહ્યા છે એટલે વ્યાપક થઈને જુદે રૂપે શ્રી હરી
રહ્યા છે તે સરવેનું મુળ સ્વરૂપ છે ગીતા
જીના સાતમા અધ્યાયમાં ભગવાને કહ્યું છે

॥ શ્લોક ॥

॥ અહંકંત્સનસ્યજગતઃપ્રભવઃપ્રલ ॥

॥ યસ્તથામત્તઃપરતરન્નાન્યતર્કિં ॥

॥ ચિદસ્તિધનંજય ॥ ૧ ॥

(૫૪)

અર્થ—હે અરજુન હું સરવ જગતનો ઉત્પત્તી કરતા અ
ને પ્રલય કરતાં મારા વગરનો આ જગતને વિશે કાંઈ
પણ પ્રસેતુ નથી.

॥ શ્લોક. ॥

॥ વીજંમાંસર્વભૂતાનંવિદ્વિપાર્થ ॥

॥ સનાતનં ॥

અર્થ—હે અરજુન સરવ જગતનું ખીજ અનાદી
કાળથી હું જ છું એવું તું નિશ્ચે કરી જાણ એ રીતે વેદ
ભાગવત અને ગીતાજી વિશે ભગવાનેજ આ જગતનું
ખીજ રૂપ કહ્યા છે. અને ઉત્પત્તી કરતા પણ ભગવાન
નેજ કહ્યા છે. આ જગતને જ્ઞાન રૂપ કહ્યું છે. હવે
જુઓ કે માયાવાદી તથા સાંખ્ય શાસ્ત્ર વાળા અને મીમાં
શક તથા ન્યાય શાસ્ત્રવાળા વેદ ગીતા ભાગવતથી વિરુદ્ધ
જોતાની મન કલ્પના કરીને કહે છે તે અશત છે
એ સાફ માલુમ પડે છે શ્રી માહા પ્રભુજી કહે છે તેજ
સત્ય છે અને એજ મત વેદનો છે એ રીતે ચોથા શ્લોક
નો ભાવાર્થ પુરો થયો હવે એગ્રંથનો પાંચમો શ્લોક
કે કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ દ્વિરુપંચાંપિગંગાવત્સેયંસાજલ ॥

॥ રુપિણી ॥ ૫ ॥ માહત્મ્યાસંયુ ॥

॥ તાનૃણાસેષતાંભુક્તિમુક્તિદા ॥ ૬ ॥

॥ મર્યાદામાર્ગવિધિનાતથાબ્રહ્મા ॥

॥ પિબુધ્યતાં ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ— તે અક્ષર બ્રહ્માના બે સ્વરૂપ છે ગંગાજીની પેઠે એક એક આધિ ભાતક સ્વરૂપ જળ રૂપ છે તે વરષામાં વધે છે અને ઉનાળામાં ઘટે છે અને ખીજી ગંગા જીનું સ્વરૂપ મહાત્મ રૂપ છે તે તીરથ રૂપ છે તેમાં શાસ્ત્ર મર્યાદાની રીતીથી જો મનુષ્ય ગંગાજીમાં સ્નાન કરે તથા ગંગાજીનું પુજન કરે તેને ભોગ તથા મોક્ષ આપે તે અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે તે રીતે અક્ષર બ્રહ્માના બે સ્વરૂપ એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હવે શ્રીગુસંપૂર્ણજીએ શ્રીકામાં કહ્યું છે કે અક્ષર બ્રહ્માના બે સ્વરૂપ છે જેમ ગંગાજી જળ રૂપ છે તે વ્યવહારને ઉપયોગી છે અને વરષામાં વધે છે ઉનાળામાં ઘટે છે તેમ જગતને વિશે અક્ષર બ્રહ્માનું આધિ ભાતક સ્વરૂપ જી તથા જીવ રૂપ છે તે સર્વ વેદેવારને ઉપયોગી છે અને જન્મ મૃત્યું વાત છે અને જેમ ગંગાજી તીરથ રૂપ છે તેમ અક્ષરબ્રહ્માનું અ

(૫૬)

ધર્માત્મીક સ્વરૂપ છે તે બ્રહ્મ રૂપ છે તેની ઉપાસના બ્રહ્મ
સાગી લોક કરે છે તે તેને મુક્તી આપે છે— હવે
સાતમા શ્લોકમાં ગંગાજીનું આવી દર્શન સ્વરૂપ
કહે છે—

॥ શ્લોક ॥

॥ તત્રૈવદેતામૂર્તિર્ભક્ત્યાયાદ્રશ્ય ॥

॥ તેકચિત્ ॥ ગંગાયાંચવિશેષણ ॥

॥ પ્રવાહાભેદલુદ્ધયે ॥ ૭ ॥

અર્થ—જે પુરૂષની ગંગાજીના પ્રવાહ સાથે દેવતાની
અભિદ્યુતિ છે તેને તે ભક્તીએ કરીને ગંગાજીને વિ
શે તે દેવતાના સ્વરૂપના દરશન કાઠ એક સમયે થાય છે
તે દેવતા ગંગાજીનું અધિ દર્શન સ્વરૂપ છે એ મુળ શ્લોક
કનો અર્થ હવે શ્રી ગુણાધીજી શ્લોકમાં કહે છે કે ગંગા-
જીના બે સ્વરૂપ આગલા શ્લોકમાં કહ્યા છે. તે કરતાં
દેવતાસ્વરૂપ ગંગાજી જુદા છે તેના દરશનનો એક ભક્તી વ
ડેજ થાય છે. મર્યાદા મારગની રીતથી ઉપાસ વડે થતા
નથી. તે પણ કાઠ એક સમયે અત્યંત ભક્તીની વૃદ્ધિ ગં
ગાજીમાં થાય છે ત્યારેજ દરશન થાય છે પણ જેની બુ
દ્ધિ ગંગાજીના જગસાથે તથા દેવતા સાથે અભિદ્યુતિ રૂપે

ભક્તીએ કરીને થઇ હોય કે ગંગાજળ છે તેમાં દેવતા-
 છે. માટે દેવતા છે તેજ ગંગાજળ છે એવી બુદ્ધિ જેની
 થઇ હોય જો ગંગાજળના પ્રવાહ મધે દેવતા રૂપ ગંગાજી
 તેને પ્રત્યક્ષ રૂપે એટલે દેવતા રૂપે દરશન આપે એ દ્રષ્ટાં
 તે કરી જાણાંયું કે ભગવત રવરૂપની બુદ્ધિ આ જગત
 ને વિશે ભક્તને દરશન થવામાં ભગવાનને વિશે અતીશે
 સ્નેહે કરીને ભગવાન સાથે અને જગત સાથે અભેદ બુ
 દ્ધિ ભક્તની થાય તો તેજ ઢાળે ભગવાન પ્રગટ થઇને તે
 ને દરશન આપે એ રીતે શ્રી ગુણધર્મ કહે છે કે, શ્રી
 માહા પ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં કહ્યું છે. હવે એનો ભાવાર્થ
 કહીએ છીએ કે, સપ્તસ્કંધ ભાગવતમાં કહ્યું છે કે પ્રલાદ
 જીને જગતને વિશે ભક્ત રૂપ બુદ્ધિ થઇ હતી તેથી પ્રલા
 દજી નીરભય થઆહતા જે સરવ ઢાળે માહાપ્રભુ ખીરા
 જેછે હવે અને કાળ મારનાર છે એવું જાણીને ભગવાન
 ની ભક્તી પ્રલાદે મુકી નહી હીરણ્ય કશપે પ્રલાદની ભક્તી
 મુકવા સાર થયું દુષ્ટીયુ છેવટે દુષ્ટોપાશથી તરવાર ભા
 લા મુદ્ગર વડે માર મરાંયો- પણ પ્રલાદજીની અ
 ભેદ બુદ્ધિ તરવાર ભાલામાં હતી જેએમાં માહાપ્રભુજી
 છે તો સરવે હયાઆર કુલ ખરાખર પ્રલાદને જાગ્યા અ
 ને સ્થંભમાંથી પ્રગટ થઈને ભગવાને દરશન આપાં એજ
 રીતે રંતી દવ સભએજાહાણતયા શુદ્ર તયા ચાંડાલ સર
 વેને વીર ભગવાન ખીરાજેએ સ્ત્રી બુદ્ધી રાખીને તેમ

ને જમાડયા અને ધાને ભુખ્યારણ અને જગતને વિશે
અભેદ ભુખી વડે તેજ ઠેકાણે ભગવાન પ્રગટ થઈ ને રં
તી દેવરાજને દરસન આપ્યાં એજ સિદ્ધાંત ત્રી માહાપ્ર
ભુજ્યે આ શ્લોકમાં કહ્યો છે કે જડ તથા જીવ તથા અં
તર ગામી રૂપે કરીને આ જગત રૂપ અંશ કરીને ભગ
વાન પોતે છે માટે ભગવાનની ભુખી સરવ પ્રાણીમાં રાખી
ને તેના ઉપર દયા ઉપમાર શનમાન નીર હંસક પણ ભ
ગવાનનો અંશ જનણીને જે ભક્ત કરે છે—અને ભગવાનની
ભક્તી પ્રેમ સહીત કરે છે. તેને ભગવાનના દરસન આ
જગતને વિશે થાય છે એ રીતે આ શ્લોકનો ભાવાર્થ છે
એજ વાત કપીલ દેવે ત્રીતીયસ્કંદ ભાગવતના ઓગાથ ત્રી
રામા અધ્યાયમાં કહી છે

॥ શ્લોક. ॥

॥ મહુણશ્રુતિમાત્રેણમયિસર્વગુ ॥

॥ હાશયેમનોગતિરવિચ્છિન્નાય ॥

॥ થાગંગામસૌબુધૌ ॥

અર્થ—મારા શુભનું સ્વપણ કરીને જેના મનની ની
રંતર ગતી મારે વિશે રહે છે. અને પ્રાણી માત્રમાં હું
ખીરાણુ હું એવું જે જાણે છે તે જેવું ગંગાજીનું સુખ
જ્યા છે તેવાતે ભક્ત સ્વ નીરગુણ ભણવા એ સ્ત

જગતને વિશે અભેદ દ્રષ્ટી રાખનારને ગીરગુણ ભક્ત ક-
હ્યા છે હવે જગતને વિશે ભેદ દ્રષ્ટી રાખનારને કપીલ દે
વળ કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ આત્મનશ્વપરસ્યાપિયઃકરોત્યંત ॥

॥ શેદરમ્તસ્યભિનદ્રશોમૃત્યુર્વિ ॥

॥ દધેભયમુલ્બળમ્ ॥ ॥ ॥

અર્થ—જે પુરૂષ પોતાની આત્મા વિશે અને પારકા
ની આત્મા વિશે જરા પણ ભેદ રાખે છે એવા ભેદ દ્રષ્ટી
માળાને હું મૃત્યુનો ભય આપું છું. તે પુરૂષ કાળથી કદી
ગીરભય થતા નથી. એ રીતે ભગવાને કહ્યું તેનું ધારણ
એ છે કે આપણી આત્માને વિશે જડ એટલે પંચ મા
હા ભુત તે ભગવાનની સત્તાનો અંશ અને જીવ એટલે
ભગવાનની ચૈતન્યતાનો અંશ અને અંતરંગની એટલે ભ
ગવાનના આનંદનો અંશ એ ત્રણે અંશ શરવ પ્રાણી મા
ત્રમાં શરખા છે માટે પારકામાં અને આપણામાં જરા પ
ણ ભેદ નથી. એ રીતે અભેદ છતાં સામા માણસને પારકા
જાણીને તેના પૈસા ધાલે છે તેની વસ્તુ ચોરી લે છે તે
જો કુપ્ય દેહ્ય તેનો હિંસા કરે છે.

(૬૦)

તેની સાથે દગલખાજી કરેછે તેને વિશ્વાસ ધાત કરેછે.
પણ મનમાં સમજતો નથી કે એ કાની સાથે કરું છું મા
રામાં અને તેનામાં વસ્તુતો એકજ છે તેથી જોટલું દુઃખ
સામા માગુસને કરે છું તેટલું દુઃખ મનેજ કરે છું એટલું
સમજતો નથી. જેમ આપણે હાથ આપણા અંગ ઉપર
મારવાથી આપણને લાગે છે. તેમ સામા માગુસને દુઃખ
દાવાથી તે સરવે દુઃખ આપણને થાય છે તરતતો તે દુ
ખ આપણને થવું દખાતું નથી. પણ કાજે કરીને નીચે
થાય છે માટે ભગવાને કહ્યું કે ભેદ દ્રષ્ટી વાળાને
ક્ષણનો ભય હું આપુછું માટે શ્રીમાદા પ્રભુજીએ કહ્યું
કે જગતને વિશે ભગવાનનો ભાવ રાખીને જ ભગવાનની
ભક્તી કરે છે. તેને આ જગતને વિશે ભગવાનના દરસન
નીચે થાય છે એ રીતે સાતમા શ્લોકનો ભાવાર્થ કહીને
હવે એ અંધનો આક્રમો શ્લોક કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ પ્રત્યક્ષાસાનસર્વેષાંપ્રાકામ્યંસ્યા ॥

॥ તયાજલેવિહિતાચ્ચફલાત્તદ્ધિ ॥

॥ પ્રતીત્યાચવિશિષ્યતે ॥ ॥ ॥

અર્થ—જાગીએ ને દેવતાનું સ્વરૂપ છે. તેના

જ્ઞાન અધાને પ્રત્યક્ષ થતા નથી. કેવળ તેના પરંમ ભક્ત છે. તેનેજ પ્રત્યક્ષ થાય છે. પણ તે જળમાં રનાના દીક કરવાથી ફળ પ્રાપ્તિની વીધ તથા માહાતમના પ્રીત તીથી ગંગાજળ છે તે ખીજ સરવ જળ કરતાં એટલે એ મુ જ સ્નેહનો અર્થ

હવે શ્રી ગુણાધર શિક્ષામાં કહે છે કે આપણું સરવ મન પાંછાત સ્વરૂપે કરીને સ્થાનત્વે કરીને તે જળ નું જ્ઞાન થવા થકી સરવન અનાધિધ પથેટ વહેવાર થાય છે એ પ્રાકાશનો અરથ છે અથવાં એજ રીતે કહેલા પ્રકાર ભગવાનના દર્શનને વીશે એજ છે કે સરવ જ ગતને વિશે ભગવાનનો ભાવ રાખવો ભક્તીએ કરીને ગંગાજળના દર્શન થયા પછી પ્રવાહ રૂપને વિશે પણ વિચી થી સ્વર્ગ અને મોક્ષ ફળ કરતાં વિશેષતા છે તે રીતે જગત વીશે જ્ઞાનવું—અને જોને ગંગાજળ પ્રત્યક્ષ નથી તેને પણ તે જળને વિશે દેવતા રૂપ ગંગાજળ છે એવા સંખ્યા ના અનુભવે કરીને તે જળને વીશે કામના રાખીને અધા પૂર્વક વ્યવહાર થાય છે કેમકે પૂરાણાદિકને વિશે તે જળના દર્શને કરીને જ ફળ થતું કહ્યું છે. તેના અનુભવ કરીને મોટા પુરુષોના અંતરા કરણમાં પ્રતીત પણ છે કે તે જળ ખીજ જળ કરતાં એટલે એ રીતે જોના નહ દેવમાં ભગવાન સાન્નિધ છે તે ભક્ત ખીજ કરતાં એટલે એજ કારણ માટે ભાગવતમાં ભગવાને કહ્યું કે મારા

ભિક્ષો ભારા સ્વરૂપ નુંદરસન તથા સ્પર્શ તથા યુગ્મન કરવું એ
 ગોતે શ્રી ગુસાંધજીએ દીકામાં કહ્યું તેનો ભાવાર્થ હવે
 કહીએ છીએ દીકામાં શ્રી ગુસાંધજીએ કહ્યું કે આપણું
 મન વાંચીત સ્વરૂપનું જળને વિશે જ્ઞાન થવા પછી સારી
 પોં બપોલવાર થઇ સકે એ ગીતે કહ્યું તેનો અભીપ્રાય
 એ છે કે જોમ ગંગાજળને થીશે દેવતા સ્વરૂપનું જ્ઞાન થ
 વા પછી તે જળથી રસોઈ કરવી અને જળમાં પગ મુકી
 ને નાહાવું છત્પાદી નહીં અને શકે તેમ જમન વિશે ભગ
 વાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા પછી સ્વચ્છો પુત્રાદી વેવાર ત
 થા વૃક્ષા દીકને કાપવું ફળાદીક ખાવા, કોઈની ઉપર તા
 મસં કરવો છત્પાદી વેવાર કેમ શીઘ્ર થશે? એવી કોઈ
 આશંકા કરે તે ઉપર શ્રી ગુસાંધજીએ કહ્યું કે અનિષ
 ધ યથેષ્ટ બપોલવાર કરી શકાય છે કારણ કે જગત છે
 તે ભગવાનનું આવી ભઉતગ સ્વરૂપ છે. તેમ બપોલવાર ક
 રનારા જે પુરુષપણ ભગવાનનું આવી ભઉતક સંરૂપ છે.
 માટે વેદમાં કહ્યું છે ભગવાનજ કરતા છે
 અને ભગવાનજ સરવે વસ્તુના ભિક્ષતા છે. એ કેહાણે કોઈ
 એમ કેહશે કે આ જીવ પાપ કરશે તેના પણ ભગવાન કર
 તા અને ભગવાન ભિક્ષતા થશે એ જીવને માથે કોઈ પાપ
 નથી એવું કુવરક કરશે તે ઉપર શ્રી ગુસાંધજીએ કહ્યું
 છે અનિષિધ એટલે શાસ્ત્રમાં જે નિષીધ નથી એવો બપ
 બહાર થઇ શકે છે જોમ જગત કરતા અને જગત રૂપ પોતે

છે તેમ શાસ્ત્ર પણ પોતાની આત્મા રૂપ છે તેદ્વારા નિષ્ક
 ધ કરવાનું વરજીત કરેલું છે તેથી આ જીવ નિશિવ કરે
 તો તેનેજને દુષ્ણ ભગવતું પડે કેમકે ભગવત પટમ સ્કં
 ખમાં કહ્યું છે કે:

॥ શ્લોક ॥

॥ નારાયણ:સાક્ષાત્ ॥

અર્થ—વેદ છે તે શાક્ષાત ભગવાનનું રૂપ છે અને
 ભગવાન છે તે સર્વેનું મુળ સ્વરૂપ છે અને જગત છે
 તે અંશ સ્વરૂપ છે માટે મુળ સ્વરૂપની આત્મા પ્રમાણે
 માલતું એ એનો અભોપ્રાય છે. વળી શ્રી ગુણાધિપત્યે
 કહ્યું છે કે જગતને નિશે ભગવત ભાવ રાખવો એજ
 ભાવ વડે ભગવાનના દરશન થાય છે પણ જેને દરશન
 અંગાજીના થયાં નથી તે પુરુષ ગંગાજીનું માહાત્મ શાસ્ત્ર
 માં કહ્યું છે તે પ્રમાણે સ્નાન પુજન કરે છે તે ગંગાજી
 દેવતા રૂપ જળમાં છે. એનું જાણીને કરે છે તેમ ભ
 ગવાનનો ભક્ત પણ જગતના પદાર્થની પાસંજાદીક મુરતી
 નું પુજન શાસ્ત્ર આત્મા પ્રમાણે પ્રભુનું સ્વરૂપ જાણીને કરે
 છે માટે ભગવતમાં ભગવાને કહ્યું છે કે—

॥ શ્લોક ॥

॥ મલિંગમદ્ધક્તજનદર્શનસ્પ ॥

॥ ઈનાર્ચનં ॥

અર્થ—માગ ભકતે મારા સ્વરૂપનું દરશન તથા પરમ એટલે ચરાણ પરમ અને પુજન સદા કરવું, પાપાણા દીકની મુરતાએ એવું ભણીને નકરવું તેસારૂં મારૂં સ્વરૂપ મુર્તીને હાંધું અને તેમાં ભગવાનનો શાક્ષાત ભાવ રાખીને તેનો પરમ તથા પુજન કરવું, કહ્યું પણ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ ચાલનારા લોક તેને કેવળ જડ પદારથનું પૂજન કરીને કહે છે અને તે પુજનને કનિષ્ઠ કરીને માને છે અને તે પુજન ના કરનારને ઢાંગી કરીને કહે છે એવા લોકોને ભગવાનના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી એટલાસારૂં શ્રી ગુસાંધજીએ કહ્યું છે કે જોના -હૃદયમાં ભગવાનસન્નિધાન છે તે ભકત ખીલન કરતાં શ્રેષ્ઠ છે જોમ ખીલન જળ કરતાં ગંગાજળ શ્રેષ્ઠ છે.—

તેમજ સાતમા શ્લોકની ટીકામાં ભગવાનનું વચન કહ્યું છે તેમાં લખ્યું છે કે જોનું ચીત જીરંતર મારે વિશે છે અને જગતને વિશે મારા જોને ભાવ છે. તે પુરૂષ સુધ ગંગાજળ છે તેને નીરજીવ ભાણ્યો એજ રીતે શ્રી ગુસાંધજીએ તે ભકતને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે એ રીતે આજ

આશ્લોકનો ભાવાર્થ છે હવે મંથનો નવમો શ્લોક
કહે છે.—

॥ શ્લોક. ॥

॥ યાથાજલંતથાસર્વેયથાસક્તાત ॥

॥ થાન્નૃહતયથાદેવીતથાકૃષ્ણસ્ત ॥

॥ ગ્રાપ્યેતદિહોચ્યતે ॥ ૯ ॥ ॥

અર્થ—જેમ ગંગાજીનું જળ તેમ સરવ જગત છે.
જેમ શક્તી, યુક્તી, તીરથ, રૂપો ગંગાજી તેમ અક્ષર
બ્રહ્મ છે જેમ દેવતારૂપ ગંગાજી તેમ શ્રીકૃષ્ણ આત્મી દર્શ
વક સ્વરૂપ શાસ્ત્રમાં કહ્યાં છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હ
વે એનો ભાવાર્થ કહે છે.—

જેમ ગંગાજીનું જળ ગંગાજીના દેવતાનું આધિ ભ
ઉત્ક સ્વરૂપ છે તેમ આ જગત શ્રી કૃષ્ણનું આધિ ભઉ
ત્ક સ્વરૂપ છે વળી જેમ ગંગાજીના દેવતાનું સ્વરૂપ તીર
થરૂપ છે તે તેમાં નાવાથી બ્રહ્મ હૃત્યાદિક પાપ મટાડે છે
તે ગંગાજીના દેવતાનું અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ છે તેમાં શ્રી
કૃષ્ણનું અધ્યાત્મિક સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મ છે તે અક્ષર
બ્રહ્મની જે ઉપાસના તોળી કરે છે તેને અક્ષર બ્રહ્મની
યુક્તી આપે છે, જેમ ગંગાજીનું મુળ સ્વરૂપ દેવતા રૂપ
છે. તે આધિ કૃષ્ણ એટલે મુળ સ્વરૂપ છે. તેમ શ્રી કૃ

જાણ આ જગતનું અને અક્ષર બ્રહ્મનું મુળ સ્વરૂપ છે એ
 રીતે જળ રૂપ તીરથં એ બંને સ્વરૂપ એક ગંગાજીના
 દેવતાનાજ છે. તેમ જગત તથા અક્ષર બ્રહ્મ એ બંને સ્વરૂપની
 કૃષ્ણનાંજ છે. જે રીતે ગંગાજીનાજળ સાથે ગંગાજીના દેવતાનો
 અભિદ છે. તે રીતે જગતની વસ્તુનો શ્રી કૃષ્ણ સાથે અભિદ છે
 એઠેકાંણે કોઈ એવી આશંકા કરશે કે ત્યારે શ્રી કૃષ્ણનો
 સરવ જગતની વસ્તુ સાથે અભિદ છે ત્યારે સરવે વસ્તુનું
 પુજન કરવું ઘટે છે. ત્યારે વૈષ્ણવ મારગ વાળા શીવ
 તથા વિષ્ણુમાં ભિદ કેમ માને છે. તેમ અંશ કૃષ્ણ પુર
 જી કૃષ્ણમાં ભિદ કેમ માને છે એ રીતની કોઈ આશંકા
 કરશે તેનો ઉતર એ છે કે આધિ દર્શવક અધ્યાત્મિક
 આધિ ભૌતિક એ ત્રણ ભિદ શાસ્ત્રમાં કહ્યા છે. ભાગવત
 દ્વીતીય સ્કંધમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ આંધ્યાત્મિકોયંપુરુષઃ સો ॥

॥ સાવેવાધિદૈવકઃ યસ્તત્રો ॥

॥ ભયવિચ્છેદઃ સમૃતોહ્યધિ ॥

॥ ભૌતિકઃ ॥ ॥

અર્થ—આ પૂરૂષ અધ્યાત્મિક છે. અને તેજ આ
ધિ દ્યવિક છે એ બંનેમાંથી જો જુદું થયું છે. તે આ
ધિભૂતક કહેવાય છે એ ત્રણેમાં દ્રષ્ટાંત કહીએ છી
એ તેથી એ ત્રણેનું સ્વરૂપ સમજવામાં આવશે જેમ
અગ્નિનો કુંડ એ આધિ દ્યવિક એટલે મુળ સ્વરૂપ છે.
તે કુંડમાંથી એક મોહોટા તણખા ઉડ્યો તે આ દ્યવિક
ક કહેવાય છે- તે મોહોટા તણખામાંથી ફાટીને જીણા ત
ણખા નીકળ્યો તે આધિ ભૂતક કહેવાય છે એ રીતે
મોહોટા તણખા અને જીણા તણખા બંને અગ્નિનું જ સ્વ
રૂપ છે માટે અગ્નિ સાથે અભેદ છે વસ્તુતાએ કરીને એ
બંને અગ્નિજ છે તેમ જગત ભગવાનનું જ સ્વરૂપ છે
પણ જે સામરથ અગ્નિ કુંડમાં છે તે સામરથ મોહોટા
તણખામાં નથી કેમકે જે વસ્તુ અસ્તી કુંડમાં પડે તે
બળી ભસ્મ થઈ જાય- અને મોહોટા તણખાથી તે વ
સ્તુને તરત બાળી શકાય નહીં અને જીણા તણખા છે તે
તો ૩ જેવી થોડી વસ્તુ જરા બાળી શકે, બીજી વસ્તુ
તેથી બળી શકે નહીં એ રીતે ઉતરે તર એક બીજીની
સામરથમાં ભેદ છે. અને અસ્તીપણે કરીને અભેદ છે.
એ રીતે જે સામરથ શ્રી કૃષ્ણમાં છે તે સામરથ અક્ષર
બ્રહ્મમાં નથી અને અક્ષર બ્રહ્મથી પ્રગટ થાય છે જે ના
રાયણ તેમાં અક્ષર બ્રહ્મ જોડલી સામરથ નથી અને ના
રાયણથી પ્રગટ થયા જે વિષ્ણુ શીવ બ્રહ્માજી તેમાં ના

રાખણ નેટલું સામરથ નથી અને શીવજી બ્રહ્મા નેટલું
 સામરથ ઇંદ્રાદી દેવતામાં નથી અને નાના દેવતા નેટ
 લું સામરથ મનુષ્યોમાં નથી અને મનુષ્યો નેટલું સામરથ
 જનાવરોમાં નથી અને જનાવરો નેટલું સામરથ વૃક્ષોદી
 ક્રમાં નથી એ રીતે ઉતરોતર સામરથમાં ભેદ છે પણ જ
 ક જીવ અંતર પામી એ ત્રણમાં ભેદ નથીએ ત્રણે સહિ
 માં સરખા છે કારણ કે એજ મનુષ્ય કરમે કરીને વૃક્ષ
 થાય છે અને એજ મનુષ્ય દેવતા થાય છે અને એજ
 મનુષ્ય અક્ષર બ્રહ્મા ને ભેદીને પુરાણ બ્રહ્મા પાશે જાપ
 છે જ્યાંહાં ઇંદ્રાદીક દેવતા જઈ શકતા નથી માટે જાપ
 તના સ્વરૂપ કરતાં પુરાણા શ્રી કૃષ્ણમાં સામરથ સરવ કર
 તાં વધારે છે અને તેવીજ ભક્તી કરવાથી અક્ષર બ્રહ્મા
 ભેદીને પૂરુષોત્તમ પાસે જવાય છે એ રીતે વેદ પુરાણ
 ગીતાજીમાં કહ્યું છે તે સારૂ શેવા સંમરણ અને ભક્તી પૂર
 ણ પુરુષોત્તમનીજ કરવી પણ જગત વિશે અભિદ્યુતી
 તે પૂરુષોત્તમનું અંશ રૂપ જાણીને રાખવી એવો વેદ શા
 અને શિકાંત છે એટલા સારૂ એક વસ્તુનાં ત્રણ સ્વરૂપ
 ત્રણ ભેદ કરીને શ્રી માહાપ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં કહ્યા
 છે એ રીતે નવમા શ્લોકનો ભાવાર્થ છે હવે દશમો શ્લોક
 કે એ અંથનો કરે છે

॥ શ્લોક ॥

॥ जगतुत्रिविधंप्रोक्तंब्रह्मावि ॥

॥ षण्णशिवस्ततः ॥ देवतारु ॥

॥ पवत्प्रोक्ताब्रह्मणीत्थंहरिर्म ॥

॥ तेः ॥ ૧૦ ॥ ॥

અર્થ--જગત જે છે તે રાજસ સાત્વીક તામસ એ ત્રણ ગુણના ભેદ કરીને ત્રણ પ્રકારનો છે તેમાં ત્રણ ગુણના અધિષ્ઠા પ્રજ્ઞા વિશ્વનું શીવ આ ત્રણે ઉત્પત્તી પાલન અને સંહારના કરતા દેવતા છે પણ એ સરવે વ્યવહારે અક્ષર બ્રહ્મમાં છે એ પ્રકારે સરવનું આધિ દર્શન સ્વરૂપે શ્રી કૃષ્ણને શાસ્ત્ર વિશે કહેવા છે એ મુળ પ્રસોકનો અરથ હવે ઠીકામાં શ્રી ગુણધર્મ કહેછે જે ત્રી ગુણાત્મક સ્વભાવે કરીને પ્રગટાયા છે. તેણે કરીને તે ગુણના નિયામક પ્રજ્ઞા દીક ભગવાનેજ કરેલા છે એ શરૂ થ અક્ષર બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે એ રીતે કહેયું છે હવે એ નો ભાવાર્થ કહીએ છીએ ભાગવત દ્વિતીય સ્કંધમાં કહેયું છે.

॥ श्लोक ॥

॥ सत्त्वरजस्तमइतिनिर्गुण ॥

॥ સ્વગુણાસ્ત્રવઃ॥ સ્થિતિસ ॥

॥ ગૈનિરોધેષુગ્રહીતામાયયા ॥

॥ વિભો ॥ ૧ ॥ સૃજામિત ॥

॥ ત્રિયુક્તોહંહરોહરતિતદ્વશઃ ॥

॥ વિશ્વપુરુષહપેણપરિપાતિ ॥

॥ ત્રિશક્તિધૃક ॥ ૨ ॥ ॥

અર્થ — નીરગુણ એક જ અક્ષર બ્રહ્મ તેના સેતુ
રજ તમ એ ત્રણ ગુણ છે. તે પાલન ઉત્પત્તિ અને સં
હાર કરવા સારુ ભગવાને પાતાની સામરથ વડે બ્રહ્મ ક
ર્યા છે બ્રહ્માણી નારદજી પ્રતિ કહે છે જો હું બ્રહ્માને
જો બળુ છે તે ભગવાનની સામરથથી અને માહાદેવજી
બ્રહ્માનો સંહાર કરે છે તે પણ હરીને વશ થઈને અને વિ
સ્તુ બ્રહ્માનું પાલન કરે છે એ રીતે ત્રણ શક્તીનું ધારણ
કરનાર ભગવાન છે તેનીજ સામરથ વડે ત્રણ દેવતા ત્ર
ણ કાર્ય કરે છે એ રીતે દેવ છે હવે મંથનો અગ્ની
આરંભ શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ કામચારસ્તુલોકેસ્મિન્ ॥

॥ હ્યાદિભ્યોનિવાન્યથા ॥ ૫ ॥

॥ રમાનંદરુપેતુકૃષ્ણેસ્વાત્મ ॥

॥ વનિશ્ચય ॥ ૧૧ ॥

અર્થ— લઉકીક કામનાની પ્રાપ્તિ તેતો આ લોકમાં
બ્રહ્મદીક દેવતાઓથી પ્રાપ્ત થાય છે બીજો પ્રકારે થતી
નથી અને પરમઆત્માનું સ્વરૂપ જે શ્રીકૃષ્ણ છે તેમાંતો આ
પણ સ્વરૂપનો અભિદ્ધ નીચે થાય છે. એ મુળ સ્લોકનો
અર્થ છે હવે શ્રી ગુણાંબજી દીકમાં કહે છે કે ભગવાનના
જે ભક્ત છે તેને તો પોતાના આત્માને વિશે આ લોક પર
લોકને સારૂ શ્રી કૃષ્ણજી સરવ કામનાના આપનાર છે. એ
એનો અર્થ છે અથવા ભક્તના અતિશે સ્નેહ કરીને આ
પણી આત્મા એજ પ્રભુ છે. એવું જ્ઞાન થાય છે એટલે
સરવ આંશે કરીને પ્રાર્થના કરવી એ શંકા થતી નથી એ
પણ એનો અર્થ નીકળે છે એ રીતે શ્રી મુશાંબજી એ ક
હું છે એનો ભાવાર્થ કહીએ તો આ લોકને વિશે લઉકીક
કૃષ્ણ એટલે ધન સ્ત્રી પુત્રાદી સુખ તથા સ્વર્ગ મોક્ષાદિ
દી કૃષ્ણ એ લઉકીક કૃષ્ણ કહેવાય છે તેના આપનારા બ્ર-
હ્માંજી શોવંજી તથા વિષ્ણુ છે તે તેમના સરજાગત થયે

હા જીવોને ઇત્યાદી ફળ આપે છે પણ શ્રીકૃષ્ણ જે પુરુષ
 પુરુષોત્તમ છે તેનો પ્રમાનંદ સ્વરૂપ છે પરમાનંદ એટલે
 અગણીતા નંદ જેના આનંદનો ગતા કોઈથી થઈ શકે ન
 હી એવા શ્રી કૃષ્ણ છે તેનો પોતાના ભક્તના આત્મા
 છે. એવું જે ભક્તને જ્ઞાન થયું છે. તેનેતો શ્રી કૃષ્ણજી
 આ લોકનું સુખ અને પરલોકનું પોતેજ આપે છે. એ
 બ્રહ્માદીક દેવતા તેને આપતા નથી. માટે શ્રી કૃષ્ણજીના ભ
 ક્ત શ્રી કૃષ્ણને પ્રારથના કરશે ત્યારેજ શ્રી કૃષ્ણ તેને સ
 રવ સુખ આપશે એવી આશંકા મનમાં રાખવીજ ન
 હી તે પ્રભુ પોતાની ઈચ્છાથી પોતાના સરાજી થએલા જી
 વોને મન વાંછીત ફળ પ્રારથના કર્યા વગર આપે છે.
 એ રીતે શ્રી ગુણોંજીએ ટીકામાં કહ્યું તેનો અભો પ્રાપ
 છે એ ટીકાણે કોઈ એવી આશંકા કરશે કે મુગતા ફળને
 લઉંકીક ફળ કેમ ગણાયું ? મુકતી ફળતો લઉંકીક સંતાર
 મુંકીને મળે છે. જેને સારૂ બ્રહ્મ જ્ઞાની કથા યોગી સં
 ન્યાશી તપશી તરસે છે. તેને પણ અનેક જન્મના સાધને
 કરીને કઠણતાથી મળે છે. માટે એ ફળ અલઉંકીક છે. તે
 ને લઉંકીક ફળ તમે કેમ કહ્યું ? ખીજી આ શંકા એ છે
 જે લઉંકીક ફળ જે ધન્ય રાજ્ય ઇત્યાદી પોતાના ભક્ત
 ને પ્રભુ આપતા નથી એ રીતે દસમા સ્કંધ ભાગવતમાં ક
 હ્યું છે અને શ્રી ગુણોંજી કેહે છે કે આ લોક અને પ
 ર લોક બંનેનું સુખ ભગવાન આપે છે. એ વારણે શ્રી

સ્વપ્ના ઉલટી છે? ત્રીજી આરાંકા એ છે કે ભગવાન સંર-
વેના આત્મા છે માટે શરવેને સમાન સુખ આપવું જો-
ઈએ ? અને તમે કહ્યું કે જે ભક્તને એવું જ્ઞાન થાય
કે ભગવાનજી મારા આત્મા છે તેનેજ ભગવાન આ લોક
પરસીકવું સુખ આપે છે ખીજને આપતા નથી? એ ત્ર-
જી આરાંકા તમારા કહેવામાં થાય છે. માટે એ
ત્રણનો ઉતર કહીએ છીએ ગીતાજીમાં ભગવાને
કહ્યું છે—

॥ શ્લોક. ॥

॥ સમોઽહંસર્વભુતેષુ ન ભેદ્વિષ્યો ॥

॥ સ્તિનપ્રિયઃ યે ભજંતિ તુ મ્માં ॥

॥ ભક્ત્યા માધવતેષુ ચાપ્યહં ॥

અથ—હું સરવ જીવોમાં સમાન્ય પણે ખીરાજમા
નહું માટે મને દ્રેષી નથી અને પ્રીત પણ નથી—પણ જે ભ-
ક્ત સ્નેહ કરીને મારૂં શેવન કરે છે તેને વિશે હું ખીરાજી
હું અને જે ભક્ત મારે વિશે રહે છે. એરીતે ભગવાને ક-
હ્યું પણ એ શ્લોકમાં પરસ્પર વાક્ય વિરોધ આવે છે-
કારણ કે પહેલે ભગવાને કહ્યું કે હું સરવેમાં સામાન્ય પ-
ણે ખીરાજી હું તેથી ભક્તમાં પણ ભગવાન ખીરાજી છે

એ શિષ્ય થઈ ચુકું ફરી ભગવાને કહ્યું કે ભગતમાજ
 ખીરાંતુ છું તે થઈ બીજાઓમાં ખીગળના નથી એવું
 સિદ્ધ થાય છે ત્યારે સમાન પગ સરવેનાં ખીરાંતે છે
 એ શિષ્ય થઈ નથી ત્યારે ભગવાને પહેલે કહ્યું તે ખરૂં
 કે પછે કહ્યું તે ખરૂં એવો પ્રશ્ન એમાં ઉપજે છે તેનો
 ખુલાસો એ છે કે, ખને વાત કરી તે ખરી છે કેમકે
 ભગવાન સરવેપ સમાન પછે ઢાંકણા અરી પો ખી
 રાંતે છે જેમ લોઢામાં તથા મકમકના પધરામાં ઢાંકણો
 અની છે તેમ સરવેમાં ખીરાંતે છે અને ભક્તમાં પ્ર
 ગટ અતીર્ણ પો ખીરાંતે છે એટલેજ ભેદ છે તે ભેદ
 ભગવાને ખાતાંચો છે કારણ કે ભક્તોએ ભક્તી દ્વારા
 -હૃદય ફરી કાષ્ટનું મથન કરીને તેમાંથી અસીને પ્રગટ ક
 રીને પોતાના -હૃદયમાં ભગવાનને પધરાવ્યા છે ખીજા જીવો
 એ તેમ પધરાવ્યા નથી એ વાત એકાદસરકંદ ભાગવતમાંકહી
 છે. એજ વારતા ગણવાની નહીંમરકંદ ભાગવતમાં કહી

॥ શ્લોક. ॥

॥ ભક્તશ્વહૃદયંમહ્યંભક્તાનાંહ ॥

॥ દયસ્ત્વહંસદન્યંતેનજાનં ॥

॥ તિનાન્યંતેભ્યોમનાગપિ ॥

અર્થ—ભક્ત છે તે મારૂં -હૃદય છે અને ભક્તનું
 -હૃદય હું છું એ રીતે શાસ્ત્રાત ભગવાનની સાથે ભક્તાન
 -હૃદયની એકતા કહી માટે ભક્તના -હૃદયમાં શાસ્ત્રાત
 પ્રગટ રૂપે ભગવાન ખીરાળે છે વળી ભગવાને એ સ્લોક
 માં કહ્યું કે મારા ભક્ત મારા ઉપરાત કાંઈને ભણતા
 નથી અને હું પણ ભક્ત ઉપરાંત જરા પણ કાંઈ ને ભ
 ણતો નથી એ રીતે ભગવાનના કેહેવા થી શિષ્ય થ
 યું કે ભક્તનેજ ભગવાન ભણે છે. માટે મન વાંછીત રૂ
 પ ભક્તને ભગવાન આપેજ છે પણ ભક્ત લઉકીક રૂપ
 નીજ ઇચ્છા રાખતા નથી ત્રીશ કામ પણે ભગવાનના શેવન
 ની ઇચ્છા રાખે છે પણ જોરાવરીથી રાજ વૈભવ તેને
 આપે છે જોમ પ્રલાદજીને જોરાવરીથી રાજ્ય વધભવ
 તેને આપે છે, જોમ પ્રલાદજીને જોરાવરીથી રાજ્ય આપ્યું
 વળે આપ્યું પાંડવોને આપ્યું અંબીશને આપ્યું એ
 રીતે લઉકીક અને અ લઉકીક અને પ્રકારનું સુખ
 ભક્તોને આપે છે અને બ્રહ્માદી દેવતાઓ થકો તે કેવ
 જ લઉકીક સુખજ મળે છે અ લઉકીક સુખ મળતુ ન
 નથી કદાચ ધણું આપે તે પોતાના સ્થાનની મોક્ષ તેને
 આપે પણ તે મોક્ષનું સુખ જ્યાં સુધી બ્રહ્મા વિષ્ણુ
 ને શીવ એની આયુષ્યની અવધી શાસ્ત્રમાં કહી છે ત્યાં
 સુધી તે જીવ મોક્ષનું સુખ ભોગવ અંતે શીવ બ્રહ્મા
 વિષ્ણુ અક્ષર બ્રહ્મામાં લીન થાય તેની સાથે તે જીવ પણ

ત્રીન થાવ ફરી તેને જુદા રહીને ક્ષી સુખ મળતુ નથી
 એટલા સારૂ બાળબાલ ગ્રંથમાં એ મોક્ષને લઉકોક મો
 ક્ષ ક્ષી છે અને પુરાણ પુરૂષોત્તમના ભક્તોને મુક્તી કર
 તાં એટ ફળ ગોલોક ધામમાં પૂરૂષોત્તમનું શદ શેવન
 દરમન મળે છે તે ગો લોક ધામનો ક્ષી નાશ થતો નથી
 એવું અવીચળ ફળ પુરૂષોત્તમના શેવન કરનારને મળે છે.
 તેથી ભક્ત મુક્તિઓ લેવાની ઇચ્છા રાખતા નથી એ
 વું ત્રીતીય સ્કંધ ભાગવતમાં કપીલ દેવજી
 એ કહ્યું છે -

॥ શ્લોક. ॥

॥ સાલોક્યસાદૈસામીપ્ય ॥

॥ સારુણ્યૈકત્વમવ્યુત ॥દી ॥

॥ યમાનંનયન્હંતિવિનામ ॥

॥ ત્સેવનંજનાઃ ॥ ॥

અર્થ--સાલોક તથા સાદૈ તથા સામીપ્ય તથા સારૂણ્ય
 એ ચાર પ્રકારની મુગતિઓ હુ ભક્તને આપુ છું પણ તે
 ભક્ત મારા શેવન વગર એ મુક્તિઓને લેવાની ઇચ્છા રા
 ખતા નથી સાલોક મુક્તિ એટલે વિશ્વજીના વૈકુંઠમાં અથવા
 અક્ષર બ્રહ્મ ધામમાં વાસ કરવો સાદૈ એટલે ભગવાનાનો

છ અઉશ્વર્ચાલી ધર્મ તે જીવમાં આવે છે તેણે કરીને ભગવાનના પરાક્ષર તે સુખ ભોગવે છે સાતીપ્પ એટલે વિઠ્ઠું લોકોમાં ભગવાનની સન્માધાન રહેવું નારૂપ એટલે ભગવાનના રૂપરૂપમાં મળી જવું એ રીતે એ ચારે મુકતીની અવધી છે તે પુરી થયે અમર બ્રહ્મ ધામમાં તે જીવ લીન થઈ જાય છે જેમ જળમાં જળ મળી જાય છે તે ને ફરી ભગવાનનું સુખ થતું નથી. એટલા શારૂ ભક્ત મુકતાઓ લેવાની । રઘુ રાખ્તાજી નરસિંહ ભગવાનનું શેવન કરવાની હરિદા આ લોકમાં અને પર લોકમાં રાજી છે એવું જાણીને હરિદા ભગવાનનું શેવનજ કરે છે માટે પદ્મ પુરાણના ભાગવત માહાત્મમાં નારદજીએ ભક્તીને કહ્યું છે કે-

॥ શ્લોક. ॥

॥ મુક્તિદાસોદદૌતુમ્યં ॥

અર્થ-- હું ભક્તી તને મુકતી સરખી દાશો ભગવાને આપેલી છે માટે તું ભગવાનને બહુ પ્રાય છે એ રીતે મુકતીને ભગતીની દાશો કહી છે અને ભાગવત દ્વીતીય સ્કંધમાં પણ કહ્યું છે કે ભગવાન ઘણું કરીને આ જીવને મુકતી આપે છે પણ ભક્તી આપતા નથી એ વચન અગાડી કહેલું છે માટે હિંયાં લખવું નથી તેજ રી

તેભક્તોએ પણ કહ્યું છે. નરશી મેહુતાના પદમાં કહ્યું છે કે (ભક્તી ના આપે નાથ ભક્તી નાથ) અને નંદ દાસજી તુળશી દાસના ભાષ્ય તેણે કહ્યું છે (નંદદાસતાએ મુક્તી લેવા કાશોપાગી) ભક્તને મુક્તી લેવાના પાણી સખો ખારી અગર લાગે છે એટલે અભગમતી લાગે છે. એ રીતે ભગવાનના શેવનનાં સુખ આગળ મુક્તીને શાસ્ત્રમાં ઠામ ઠામ તુરછ કરીને ગણી છે તેને અમાગી માયાવાદી લોકો મોઢી કરીને ગણે છે; અને ભક્તીને તુરછ કરીને મન કલ્પીતથી કહે છે એ ઉપરાંત ગીઠન અભાગીઆ તે કોણ હશે; અને એવા અભાગીઆના કહેવાથી સરવ અ અગ સુખને આપનારી એવી જ ભક્તી તેને મુક્તી દેશે એ વા પણ કોણ હશે; અને કદાચ ભક્તીને મુક્તશે તો તેને મુક્તો પણ મળનાર નથી એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કેવળ બ્રહ્મ જ્ઞાનને ભક્તી વગર ગીઠ્ઠતા કહી છે. એ પણ અગાડી કહેલું છે માટે સરવ સુખના આપનાર ભગવાનજી છે. પણ પોતાના ભક્તને ધન તથા રાજ્યા મન ઉત્પન્ન થાય એવું હોય તો તેવા ભક્તને ધન તથા રાજ્ય આપતા નથી કારણકે રાજ્યને આંતે મદ કરીને નરક વાસ થાય છે એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે માટે પોતાના સરણ આવેલા ભક્તને પોતે નરકમાં હાથે કરીને નાંખવાની ઈચ્છા કદી ભગવાન કરતા નથી તે સારૂ તેવા ભક્તને ધન તથા રાજ્ય આપતા નથી એવા દયાળુ પ્રભુ છે જેમ

(૭૮)

તંજાળી પાનને સંભાળે છે તેમ પાતાના ભક્તને ભગવાન
સંભાળી લે છે એ રીતે એ ૧ શ્લોકનો ભવાર્થ પુ-
રો થયો. હવે એ ગ્રંથનો પારમો ૧ શ્લોક ક-
હે છે:—

॥ શ્લોક ॥

॥ અતસ્તુબ્રહ્મવાદેનકૃષ્ણેભુ ॥

॥ દ્વિવિધીયતાં ॥ આત્મનિ ॥

॥ બ્રહ્મરુપેનિહિદ્રાઘ્યોમ્નીવ ॥

॥ ચેતના ॥ ૧૨ ॥ ॥

અર્થ—શ્રી કૃષ્ણજી પર બ્રહ્મ છે તેથી બ્રહ્મ વાદ કે
હેતાં વેદાંત શિષ્યાંતને વિશે જે બ્રહ્મ નિરૂપણ કરેલા
છે તે શ્રી કૃષ્ણજી છે એવી બુદ્ધિ રાખી જેમ આકાશને
વિશે મેઘ તથા રણ વડે અનેક હેતુ દેખાય છે તેમ આ
જીવના અંતઃ કરણની અવિધા વડે અક્ષર બ્રહ્મમાં
અધતન રૂપ અનેક પ્રકારના જીવ દેખાય છે પણ વસ્તુતા
એ જોતાં એ સરવે એક અક્ષર બ્રહ્મજી છે. એ મુળ
૧ શ્લોકનો અર્થ—એની ટીકા વિશે શ્રી ગુણાધિપાદ લખે છે
કે આ ૧ શ્લોકમાં જીવનું સ્વરૂપ તથા જીવને સંસારથી

છુટવાનો ઉપાય કહ્યો છે. આ જીવ છે તે આજી એટ
 લે અત્યંત સુખદમ સ્વરૂપ છે અને અક્ષરબ્રહ્મનું સ્વરૂપ
 છે પણ એની બુદ્ધીને અવિદ્યાએ ઢાંકી રાખી છે તેથી
 જીવનું સ્વરૂપ જાણાતુ નથી જેમ રાખવી ઢાંકેલો અક્ષર
 જાણાતો નથી તેથી કરીને જીવ પોતાના સ્વરૂપને ઠનણી થ
 કતો નથી માટે એને જન્મ મરણ વારંવાર થાય છે. તે
 એજ અવિદ્યા રૂપ ઉપાધી વડે થાય છે જીવ પશ્ચિ કરી
 ને જન્મ મરણ પ્રાપ્ત થતુ નથી કારણ કે જીવનો સુખ બ્રહ્મ
 નો અંશ છે જેમ આકાશને વિશે મેઘાદિક વિકારે કરીને
 છેદ દેખાય છે તેમ જીવને વિશે તુછ ધરમ અવિદ્યા વ
 ડે દેખાય છે એ રીતે શ્રી ગુરુસંપ્રદાયે શ્રીકૃષ્ણમાં કહ્યું તે
 નો ભાવાર્થ કહીએ છીએ શ્રી ગુરુસંપ્રદાયે કહ્યું કે આ
 જીવ અક્ષર બ્રહ્મના ચર્ચિતનતાનો અંશ છે માટે અક્ષર
 બ્રહ્મનું સ્વરૂપ છે પણ અક્ષર બ્રહ્મના ધરમ એ જીવમાં
 જોવામાં આવતા નથી તેનું કારણ એ છે કે અવિ
 દ્યા રૂપ ઉપાધી એને લાગી છે તે એ જીવની બુદ્ધીમાંથી
 અવિદ્યા ખસે તો એ જીવને પોતાનું સ્વરૂપ જાણાય અ
 ને જન્મ મરણ પણ છુટે અવિદ્યા ખસ્યા વગર એ જી
 વનો ઉધાર થાય નહીં એ રીતે કહ્યું પણ માયાવાદી લોકો
 કે આ જીવનું સ્વરૂપ અક્ષર બ્રહ્મથી જુદી રીતનું માને
 છે કાઢતો બ્રહ્મનું પ્રતી બીજ કહે છે કેટલા એક રીતવા
 દી કહે છે કે બ્રહ્મમાંથી જીવ ઉત્પન્ન થયો નથી એ જી

ક શદ્ધાપ જુદા છે તેમ ભગવાન જુદા છે વશિષ્ઠા દે-
ત વાની કહે છે કે જ્ઞાના અંગમાં જીવ જુદાજ રહે
છે કદી એક થતો નથી એ વાણી સિધ્ધાંત વેદ શાસ્ત્રથી
વિરુદ્ધ છે એ જાણવવા સારુ શ્રી ગાહાપ્રભુજીએ બ્રહ્મનું
અર્ધતન્માંશ અને અણુ સ્વરૂપ અને બ્રહ્મ સાથે એકિત રૂ-
પ જીવનું કહ્યું એજ વાત શાસ્ત્ર પ્રમાણે છે. તે ભાગવત
અનુસાર રહેતમા કહી છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ एवंचविवेचंलिंगत्रिउदत्तबो ॥

॥ डशविमृतंएषचेतनयायुक्तो ॥

॥ जीवईत्यभिधीयते ॥

અર્થ—એ પ્રકારે પંચ માહાભુત પૃથ્વી, તેજ, વા-
યું, આકાશ, વાણ ગુણ એટલે સાતીક રાજસ; તામસં સોડ
સ એટલે પંચ તન્માત્રા એટલે રૂપ રસ ગંધ સ્પર્શ શબ્દ
અને અગ્નિમાર ઇંદ્રીઓ એ રીતે ચોવીસ તંત્ર અને એ
તત્ત્વા સહિત જ છે તેને જીવ કહીને કહે છે એ રીતે જી-
વનું અર્ધતન્મા સ્વરૂપ કહ્યું છે. અને વાદી પ્રતીતિમાં રૂપ
માને છે એ વાત પ્રગટ શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ છે વળીદ્વાદશ સ્કંધ
માં જીવને બ્રહ્મ રૂપ કહેલો છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ઘટેભિનેયથાકાશઃ આકા ॥

॥ કાશઃ સ્યાદ્યથપુરુષેવંદેહમૃતે ॥

॥ જીવોબ્રહ્મતંપદ્યતેપુનઃ ॥

અર્થ—જેમ ઘડો નાશ થવાથી ઘડામાં જે આકાશ છે તે મહા આકાશમાં જડને મળે છે તેમ વાસના ત્મકીય શરીરને નાશ થવા ॥ આ જીવ પાછો બ્રહ્મ રૂપ થાય છે જુઓ કે દૂતવાદી તથા વિષેષ દૂત વાદી કે જે છે કે જીવ બ્રહ્મ રૂપ નથી તે શિષ્યાંત પાણ શાસ્ત્ર વિદ્યાર્થે એજ અધ્યાયમાં પરીક્ષીત રાજાને ઉપદેશ કરેલો છે કે જીવ વિશે બ્રહ્મ ભાવના રાખીને રહે છે—
શ્રીઃ—

॥ શ્લોક. ॥

॥ અહંબ્રહ્મપરંધામંબ્રહ્માહંષ ॥

॥ રમંપદં એવંસમીક્ષન્નાત્મા ॥

॥ નમાત્મન્યાંધ્યાયનિસ્કલે ॥

અર્થ- હું 'બ્રહ્મ'નું પરધામધું અને 'બ્રહ્મ' માં રથાન
 રૂપ છે એથી ભાવના કરીને દેહાંત સમયે નિરુક્તિ
 એવા જે પર 'બ્રહ્મ' તેને વિશે આત્માનો આરોપ કરવો
 એ રીતે માહા પ્રલયના વરણનમાં પણ કહ્યું છે કે આ
 જીવ પર 'બ્રહ્મ'ને વિશે લીન થઈ જાય છે અને મટી સ
 મે જેમ અસીમાંથી અનેક તણખા નીકળે છે તેમ આ
 જીવો 'બ્રહ્મ'માંથી નીકળે છે. એ રીતે વેદમાં કહ્યું છે. એ
 પું શાસ્ત્રમાં કહે છેતાં વાદીઓ કહે છે જે આ જીવ જો
 'બ્રહ્મ' રૂપ જો હોય તો અત્તાની કેમ થાય ? નરકનું કુઃ
 ખ કેમ ભોગવે ઈત્યાદી આ શંકા લાવીને જીવને 'બ્રહ્મ'
 રૂપ માંનતા નથી તે વિશેશ્રી માહા પ્રભુજી કહે છે જે
 આ જીવમાં જે 'બ્રહ્મ'ના ધરમ દેખાતા નથી ને અવિદ્યા
 વડે દેખાતા નથી અવિદ્યાનો નાશ થયે જીવમાં 'બ્રહ્મ'ના
 સરવે ધરમ આવે છે જે જીવમાં 'બ્રહ્મ' ધરમ ભગવાને રે
 હવાદીધા હોત તો સરવે જીવ ભગવાન સરખા થાત ઉત્ત
 મ મલ્લમ નથી તથા રાજન રાંક પણ ન થાત તેમ અ-
 સ્ત્રી પુત્રા દીક વિશે સ્નેહ પણ ન કરત ત્યારે જગતનું ર
 માણ ધણા કાળ ચાલી પણ શકત નહીં એવું જાણીને અ-
 શીસ્તમે ભગવાને પાતાના અર્ધતન્વાંશ માંથી પાતાના છ
 અર્ધતન્વાં દીક ધરમ ખંચી લીધા કારે એ તન્વાં શબ્દ રા
 ખ્યો છે એ રીતે ભગવાનની દેવ સ્તુતીમાં ક
 હ્યું છે—

(૮૪)

॥ શ્લોક ॥

॥ જયજયજહ્નજામજિતદો ॥

॥ ષ્યભિતગુણાંત્વમસિયહા ॥

॥ ત્મનાસમવિરુદ્ધસમસ્તભ ॥

॥ ગઃ ॥ અગજગદોકસામસિ ॥

॥ લક્ષ્યવવબોધકતેકચિદ ॥

॥ જયાત્મનાચરતોનુંચરેન્નિ ॥

॥ ગમઃ ॥ ॥ ॥ ॥

અર્થ—વેદ કહે છે કે હે ભગવાન તમે સદા ઉત્તમ પણે ખીરાળો અને સ્વાવર જંગમ રૂપ જીવોના રૂ-
હની અવિદ્યાનો નાશ કરે. કારણ કે એ અવિદ્યા રૂપ
રૂપ છે. તેથી જીવોના આનંદને આવરણ કરે છે. અને
માટે ઉપજાવે છે અને તમે કહેવા છે કે સમસ્ત અર્થ
સ્વપાતીક ધરમ તમે તમારે વિશેષ રાખેલા છે તે ધરમ
જીવોને આપેલા નથી. માટે એ જીવો અવિદ્યાનો નાશ
કરવાને સમર્થ નથી માટે એ અવિદ્યા તમારાજ વશમાં
છે તેથીજ નાશ કરે. અને જીવમાં અંતર જામી રૂપે ક

(૮૫)

રીને મેંત પીરાળો છે તેથી આ. જીવને સરવ સામરથના
આપનાર પણ તમેજ છે. માટે જીવને જ્ઞાનાદીક થવા
વિશે સ્વતંત્ર પણ નથી અને અટોની ઉત્પત્તિમાં તમે
તમારી સામરથ પડે રમણ કરો છે તે લીલાતું વરણન
વેદ કરે છે એ રીતે જીવમાંથી બ્રહ્મ ધરમ ભગવાને જ
આ લીલા છે એકું વેદમાં કહ્યું છે માટે બ્રહ્મ ધરમ જી
વમાં દેખાતા નથી પણ એ બ્રહ્મ ધરમ ભક્તી વડે તથા
બ્રહ્મ સ્વરૂપના જ્ઞાન વડે અવિદ્યાનો નાશ થવાથી પાછા
જીવમાં આવે છે તે વિશે વેદમાં પણ કહ્યું છે.
અને ભાગવત એકાદસ સ્કંધમાં ભગવાને પણ
કહ્યું છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ ભક્તિલઘ્વવતઃસાધોકિ ॥

॥ મન્યદવશિષ્યતેમપ્યનંત ॥

॥ ગુણેબ્રહ્મણ્યાનંદાનુભવાત્મ ॥

॥ નિ ॥

અર્થ—હે ઉધવ મારી ભક્તી પ્રાપ્ત થવા પછી આ
જીવને શુ ફળ મળવું જાણી રહે છે સરવ ફળ તે જીવ

ને મળી ચુક્યું છે કારણ કે અનંત ગુણ રૂપ એવા તે હું
તેને વિશે ભક્તી થવા થંકી સાક્ષાત જ્ઞાના આનંદનો અનુ
ભવ હું તેની આત્માને કરાવું છું એ રીતે ભક્તી વડે
જ્ઞાના સરવ ધરમ જીવમાં આવે છે. તેથીજ એ જીવ
જ્ઞાંડ દોડીને અશ્વર જ્ઞા સુખી જઈ શકે છે એજ જી
વ દેવતા થાય છે અને એ જીવ જ્ઞાના સ્થાન સુખી જ
ઈ શકે છે એ સરવે સામર્યનુ અંધારણ ભક્તી ઉપર રા-
ખેલું છે માટે ભક્તી વડે દેવતા પણ અને જ્ઞાતા આ
જીવને પ્રાપ્ત થાય છે. અને અવિદ્યાનો નાસ પણ ભક્તી
વડેજ થાય છે એ રીતે શી માણ પ્રભુજીનું જોલવું કે
વળ શાસ્ત્ર પ્રમાણેજ છે અને ખીજનું જોલવું શાસ્ત્રના
એક પક્ષને લઈને છે શાસ્ત્રના સરવ પક્ષને લઈને નથી
તે વાત ભાગવત ગીતા જેમાં વ્યાસે વેદનો સાર કહેલો
છે તે ઉપરથીજ જણાઈ આવે છે માટે વાદીઓના જોલ
વાને પ્રમાણ નથી હવે એ અંધનો તેરમો પ્રસાદ ક
હે છે --

॥ શ્લોક ॥

॥ ઉપાધિનાશો વિજ્ઞાને બ્રહ્મા ॥

॥ તમસ્વાવલોક્યને ગંગાતીરસ્થિ ॥

॥ તોયદ્વદેવતાંતત્રપષ્યતિ ॥ ॥

॥ ૧૩ ॥ તથાકૃષ્ણંપરંબ્રહ્મ ॥

॥ સ્વસ્મિન્જ્ઞાનોપપસ્યતિ ॥

અર્થ—ભગવાનજ આપણી આત્મા છે એવું જ્ઞાન રૂપ જ્ઞાન વ્યપારે થાય છે ત્યારેજ અવિદ્યા રૂપ ઉપાધીનો નાશ થાય છે અને ગંગાજીના તટ ઉપર ઉભા રહેતા એ વા જે ગંગાજીનો ભક્ત જેમ દેવતારૂપ ગંગાજીને દેવ છે તેમ શ્રી કૃષ્ણનો ભક્ત શ્રી કૃષ્ણના સ્વરૂપને જ્ઞાતાના હૃદયમાં સારી રીતે દેવ છે એ મુળ સ્મૃત્કનો અર્થ હવે એની શિક્ષામાં શ્રી ગુરુમંદજી કહે છે કે પ્રહ્લ ધરમ જીવ માં દેખાતા નથી તે ગુરુ ઉપદેશ કરીને જ્ઞાન રૂપ જ્ઞાન વડે જે પ્રકારે પ્રભુનો પ્રકાશ જીવોમાં થાય અને જ્ઞાન ને પ્રતિજ્ઞા કરતા અવિદ્યાનો નાશ થાય ત્યારે પ્રભુનો અનુભવ અને પ્રભુના આત્મી ભાવની યોગતા જીવમાં થાય છે અને પ્રભુના દરશન તેને સારી રીતે થાય છે હવે એનો ભાવાર્થ કહીએ છીએ ગુરુદ્વારા એકું જ્ઞાન થાય કે આ જગતજે છે તેભગવાનનું અંશ રૂપજ છે. માટે ભગવાન મારી આત્મા છે એવું જગતનું રૂપ જાણીને જગત સર્વ કરતે અને જગતનું મુળ ભગવાનને જાણીને

જો કુળની ભક્તી કરે ત્યારેજ એ અવિદ્યા જીવની
 બુદ્ધીમાંથી ખસે અને અવિદ્યા ખસે ત્યારે આ જગતને
 વિશેષ ભગવાનના શાક્ષાત દરશન આ જીવને થાય છે.
 એ રીતે આ માહા પ્રભુજીએ કહ્યું તેજ વાત ભાગવત
 માં કહી છે કે સપ્ત સાન નારદ જીના ઉપદેશથી પ્રભાદજીને
 થયું હતુ તે સરવેમાં બ્રહ્મ રૂપતા જોતા હતા હિરણ્ય કશ્ય
 પે ભગવાનની ભક્તી છોડાવવા સાર પ્રભાદજીને બહુ કુપ
 દીધુ પણ પ્રભાદજીને એવું સાન શિદ્ધ થયું હતુ કે સરવે
 ઠેકાણે મારા પ્રભુ છે તરવારમાં ભાલામાં વીરમાં સરવેમાં
 પ્રભુ ખીરાજે છે તેથી મને એ શું કરવાનો એ રીતે ની
 રભય થઈને ઘડા દ્યત્યોએ પ્રભાદજીને તરવારથી ભાલાથી
 ધણી માર માર્યો પણ તે સરવે ફુલ ખરાખર લાગા અ
 ને પ્રભાદજીના શરીરમાંએકેશહસ્તને ધા પડ્યોનહી એજ
 રીતે રંતાદેવ રાઠનને પ્રભુના સ્વરૂપનું સાન જગત વીશે
 થયું હતુ તેથી બ્રહ્માણ તપા શુદ્ધ બ્રહ્મા માંડાલ સંરવેને વિ
 શે ભગવાન ખીરાજે છે એવું જાણીને પોતાનું સરવ અ
 ન તેઓને આપી દીધુ અને પોતે ભુખ્યાજ રહ્યા તેથી
 કરીને તેજ વખતે રંતાદેવ રાઠનમાંથી અવિદ્યા ખસી ગઈ
 એટલે તેજ ઠેકાણે ભગવાનના શાક્ષાત દરશન રંતાદેવ રા
 ઠન થયા માટે જગતના જીવ વિશે ભગવાનનો ભાવ રા
 ખીને તેના ઉપર દયા રાખવી પડેપકાર કરવો, માન આ
 થયું હોય રાખવી, સ્નેહે રાખવો હાંશા ન કરવી નીંદા

ન કરતી ચોરી જાણ્યાજી, વિસ્વાસ થાત ઠગઈ ન કરવી
 કારણ કે જગતના જીવમાં ને આપણામાં જરા પણ ભેદ
 નથી જોડલા ભગવાનના અંશ તેમાં છે તેટલાજ આપ
 ÷ણમાં છે પારકું જાણીને જે તેની સાથે અધરમ રીતે ચાલે છે
 અને સામાને જોડણું દુખ દે છે તેટલું દુખ તેને પોતાનેજ
 ભોગવવું પડે છે જેમ કે આપણા અંગને આપણે પારકું
 જાણીને તરવારનો ઝટકો મારીશ, તો તે ઝટકાનું દુખ
 આપણનેજ થશે તેમ સામા માણસને દુખ દેનારને તેટલું
 દુખ પાછું ભોગવવું પડે છે એટલા સારૂ ભકતોએ જગત
 માં બ્રહ્મ ભાવ રાખીને ચાલવું જોઈ જગતમાં બ્રહ્મ ભા
 વ નથી તેને ભગવાનના દરશન જગતમાં થતા નથી કારણ
 કે તે એમ જાણે છે તે જગતમાં ભગવાન નથી એવા
 ભાવ તે ભકતોને છે તેથી જ જગતમાં ભગવાન તેને
 દરશન આપતા નથી જો જગતમાં ભગવાનનો ભાવ હોય
 અને ભગવાનનો ભાવ સરવ ઠેકાણે રાખીને જગત સાથે સુ
 ધરમ રીતે ચાલે અને ભગવાનની ભક્તી કરે તો નીચે
 ભગવાનના દરશન એને થાય છે એ રીતે શ્રી માહા પ્ર
 ભુજ્યે કહ્યું છે માટે જોને દરશનની ઇચ્છા હોય તેણે શ્રી
 માહા પ્રભુજીના કહ્યા પ્રમાણે ચાલવું જો ભક્ત ચાલ્યા છે
 તેને દરશન થયા છે તે વારતાઓમાં પ્રશિષ્ટ છે અને
 હાલમાં પ્રભુનો અનુભવ ભક્તને થાય છે પણ માયા
 વાદી ભાઈ એમ કહે છે કે ભગવાનનાં દરશન જીવને કદી

થતા નથી એ વાત શાસ્ત્ર વિરૂધ છે પ્રહલાદજીએ આદ દ
ઈને ધાણાને થયા છે એને ગીતાજીમાં પણ ભગવાને
કહ્યું છે કે--

॥ શ્લોક. ॥

॥ ભક્ત્યાત્વનન્યયાસક્યઅહં ॥

॥ મેવંવિધોર્જુનજ્ઞાનુંદ્રષ્ટુંચત ॥

॥ ત્વેનપ્રવેષ્ટુંચપરંતપઃ ॥

અર્થ—હે અરજુન મને જાણવાને તથા મારા દરશ
ન થવાને તથા મને પ્રાપ્ત થવાને કેવળ અનન્ય ભક્તી
વડે આ જીવ શક્ય છે જીને પ્રકારે નથી એ રીતે અન
ન્ય ભક્તી વડે દરશન થાય છે એ રીતે ભગવાને કહ્યું
છે મારે માયાવાદીની વારતા શાસ્ત્રથી ઉલટી છે તે મા
નવી નહીં એ લોકની બધી મનની કલ્પના છે એ મન
ની કલ્પનાને પ્રમાણ શું? કાંઈજ નહીં શ્રી માહા પ્રભુજી
નું બોલવું કેવળ શાસ્ત્રાકત છે તેજ ખરૂં છે હવે એ ગ્રંથ
નો અંતિમો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ સંસારીયસ્તુભજતેસદુરસ્થો ॥

॥ યથાતથા ॥ ૧૪ ॥ અપેક્ષિ ॥

॥ તજલાદીનાંભાવાતત્રંદુઃસ્વ ॥

॥ ભાક ॥

અર્થ—જે કોઈ સંસાર વાસના વાલો ભગવાનનું ભજન કરે છે, તે જોમ દુર રહેલો ગંગાજીનો ભક્ત ગંગાજીનું ભજન કરે છે તેમ જાણવો ૧૪ જોમ દુર રહેલા ભક્તને ગંગાજી દીકની પ્રાપ્તિ થતા નથી તેથી તે દુઃખ ભોગવે છે તેમ સંસાર વીશે જે ભક્ત આશક્ત છે તેને ભગવાનનો અનુભવ થતો નથી તેથી સંસારમાં દુઃખ પામે છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ હવે શ્રી ગુસાંધજી એની શીકામાં લખે છે જે પુરૂષને એવી ભાવના છે કે સરવ સ્વરૂપ એક શ્રી હરીજ છે હરીવગર બીજું કંઈજ નથી અને શેવા પયોગી વસ્તુની અપેક્ષાને વિશે પણ પ્રભુએ કરીને સરવ શિષ્ય થશે એવી જોની ભાવના છે તેથી કોઈ કાળમાં દુઃખી થતો નથી તે જાણવવા સારૂ દ્રષ્ટાંત કહે છે કે જે જીવ સંસારને વિશે આશક્ત છે અને ગુરૂ ઉપદેશ માત્ર ભજને કરીને સંસારની વૂના થવાનું કારણ જાણીને પ્રભુને ભજે છે પણ જગત વિશે પ્રભુ ભાવ રાખીને ભજતો

નથી અને પુરુષોત્તમના આ વીર ભાવ સેહીત જે ભક્ત નથી તેને ગંગાજીથી દુર દેશમાં રહેતો જાણવો તે દુર દેશમાં રહેલા ગંગાજીને ભજે છે તે કાણે તેને ગંગા જળની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેથી મનમાં દુઃખી થાય છે.

તેમજ પોતે ભક્તી મારગમાં રહેલો છે પણ ભગવાનના શાક્ષાત સંપર્ધ વિના તે દુઃખી થાય છે પણ ભગવાને અંગીકાર કર્યો છે તેથી ત્યાગતો તેનો નહીં કરે પણ જન્મંતરાચ્છે કરીને તેને ભક્તીનું ફળ સિદ્ધ થશે એ રીતે શ્રી ગુણાધિપતિએ કહ્યું છે તેનો ભાવાર્થ એ છે કે શ્રી પુત્રાદીપતિએ વિશે આશક્તી રાખીને વેપાર વિશે ઉલ્લાસ કરમ કરે છે વેપારને અરથે દગલ ખાજી, વીરવાસ ધાત, લોકાના પર્યાસ લઈને ખાઈ જાય છે એવા જીવ છે એમ ઉલટું કરતાં જરા પણ ભય પામતા નથી તેનું કારણ એ છે કે તેઓને જગત વીશે ભ્રમ ભાવ નથી પણ ભક્તીતો ભગવાનની કરે છે એવા જે ભક્ત છે તે ગંગા જીથી દુર દેશમાં રહેનારા જાણવા જેમ ગંગાજીથી દુર દેશમાં રહેનારા ભક્તને ગંગાજીનાં દરશન તથા જળની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેમ અધરમરીતે ચાલનારા ભક્તોને ભગવાનના દરશન તથા ભગવાનનો અનુભવ થતો નથી. તેથી અનેક જન્મનો અંતરાય થાય છે તેથી દુઃખ પામે છે માટે સુવરમ રીતે જગતમાં ભ્રમ ભાવને રાખીને

આહવું અને પ્રેમ સહીત આદર પુસ્તક હરીનું શેવન કરવું
તેથી ભગવાનનો અનુભવ આ જગતમાં જ થાય છે. એ
એનો ભાવાર્થ છે હવે પંદરમો તથા શોહમો શ્લોક તે
અંથનો કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ તસ્માતશ્રીકૃષ્ણમાર્ગેસ્થો ॥

॥ વિમુક્તઃસર્વલોકતઃ ॥ ૧૫ ॥

॥ આત્માનંદસમુદ્રસ્થંકૃષ્ણમે ॥

॥ વવિચિંતયેત્ ॥ લોકર્થીચે ॥

॥ દ્રજેત્કૃષ્ણંક્રિષ્ણોભવતિસ ॥

॥ વૈથા ॥ ૧૬ ॥ ॥

અર્થ—માટે શ્રી કૃષ્ણના મારગ વિશે રહેલાને જ
કૃત છે તેણે સંસારની આશક્તી મુક્તિને આપણા સ્વરૂપાં
નંદ સમુદ્રમાં ખીરાજમાન એવા જે શ્રી કૃષ્ણ છે તેનું જ
ચીતન કરવું લઠીકીક કામનાસાર જે જીવ ભગવાનને જાજ
શે તે જીવ જીવ્યે દુખ પામશે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ
હવે એનો ભાવાર્થ કહે છે કે ભગવાનનું ચીતન કરવાથી જ

ગવાન મહિ આપે છે એવી ભગવાનની પ્રતિજ્ઞા છે-તથા
 પી પોતાનો ભજનાર કંદાપી રાજઅથવા ધન યા દીકની
 ઇચ્છા રાખીને ભગવાનનું ભજન કરે પણ રાજ્ય ધન આ
 પવાથી તે જીવને મદ ઉત્પન્ન થાય અને તે મદ કરીને
 ગુરૂ તથા મહંત પુરૂષની અવજ્ઞા જીવ બુદ્ધિધથી કરે અ
 થવા સ્ત્રી આદીકના સુખમાં પડીભય તેાં અંતે તેને નર
 કુભોગવવું પડે એવો જો જીવ હોય તેા તેને પ્રભુ રાજ
 લક્ષ્મી આપે નહીં કુમદે તે જીવને પોતાની પ્રાપ્તિ આપ
 વાની ઇચ્છા ભગવાનની છે-અને તે જીવને નરકમાં પ
 ડવાની ઇચ્છા છે એ વાતને એ જીવતો જાણતો નથી પ
 જા ભગવાનને તેા જાણે છે માટે તેને લઉકીક વસ્તુ આ
 પતા નથી તેથી તે જીવ મનમાં ધણુ દુઃખ પામે છે એ
 એનો ભાવર્થ છે હવે એ ગ્રંથનો સતરમો શ્લોક
 કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ક્રિષ્ણોપિચેદ્રજેત્કૃષ્ણંલોકો ॥

॥ નશ્યતિસર્વથાજ્ઞાનાભાવે ॥

॥ પુષ્ટિમાર્ગીતિષ્ટેત્પુજોત્સર્વા ॥

॥ દિષુ ॥ ૩૭ ॥

(૬૫)

અર્થ--ભગવાન તે જીવની જોગતા જોયા વગર તેને
લઉકીક ફળ આપના નથી તે ઉપરાંત હઠ કરીને લઉકીક
કામના સારૂ ભગવાનને ભજો છે નો જો લઉકીક તેનું હોય
છે તે પણ સરવથા નાશ પામીજાય છે માટે બ્રહ્મ સ્વરૂપ
નું જ્ઞાન ન હોય નો પણ પુષ્ટી મારગી જીવ હોય તેણે
ભગવાનના શેવન તથા ઉછવ કથા અવજ્ઞા દીકમાં સદા રે
હુંજી મુખ શ્લોકનો અર્થ હવે એનો ભાવારથ કહું છે જો
કદાશ તે જીવને લઉકીક વસ્તુ ભગવાને ન આપી હોય
અને તે વસ્તુ તે હઠ કરીને ભગવાન પાશેથી તે જીવ મા
જે અને તે વસ્તુ ભગવાન તેને ન આપે તે ઉપરથી તેનો
વિશ્વાસ ભગવાન ઉપરથી કદાસ ઉઠી જતો હોય તો કદાસ ને
વસ્તુ તેને ભગવાન આપે છે પણ તે વસ્તુ લઈને તે જીવ
મુખ પામતા નથી તે વસ્તુ ઉપરથી ભગવાન તેનું મન એ
વું તો આકરૂ કરાવી નાંખે કે ફરી તે જીવની પ્રીત તે
વસ્તુ ઉપર રહેજ નહીં એવા દયાળુ ભગવાન પોતાનો
ભક્ત ઉપર છેદમ કેસંસાર વાશનાથી જન્મ મરણનું કુખ
સદા રહે છે એવું પોતાનો ભક્ત જાણીને તેને જન્મ મર
ણ કુખમાં પડવા દેતા નથી તે વસ્તુ આપીને પાછી તે
વસ્તુમાંથી મન કઠાવીને પોતાનામાં મનને રખાવે છે જન્મ દા
મોદરદાસની સ્ત્રી ને પુત્રનું મન હતું તેથી પુત્ર આપીએ
પણ મલેરછ બુધિ શરખો પુત્ર આપીએ તેથી પછી બ

હીઆહીનું મન પૂત્રમાંથી નીકળી ગયું અને પાછું ભગવાન માંજ આશરતું થયું મારે પ્રભુ પોતાની ઇચ્છા થી ને આપે તેમાં આજુદ રાખવો પણ હક કરીને ભગવાન પાસેથી કાંઈ પણ માગવું નહીં અને લઉકીક સાડી ભકતી કરવી નહીં ભકતી કરવી એજ દાસનો ધરમ છે એ પું બનણીને ભકતી કરવી તેથી સઉ મળે છે એ એનો ભાવારથ છે કદાશ જગતમાં પ્રજા સારા ન થાય તો પણ પુણી મારગી જીવને સદા ભગવાનની શેવામાં તથા ઉછવ કીરતનમાં રહેવું હવે એ ગ્રંથનો અદારમ્ ૧૬૦૬ હશે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ મર્યાદાસ્થસ્તુગંગાયાંશ્રી ॥

॥ ભાગવતતત્પરઃ ॥ અનુગ્રહઃ ॥

॥ પુષ્ટિમાર્ગેનિયામકઙ્ગતિસ્થિ ॥

॥ તિઃ ॥ ૧૮ ॥

• અર્થ--જે મર્યાદા મારગી જીવ છે તેણે ગંગાદીક તીરથમાં રહેવું અને ભાગવતાદી શાસ્ત્ર અવળમાં તત્પર રહેવું ભગવાનના અનુગ્રહ વગર પુણી ભકતી ઉત્પન્ન

નહી થાય એ વાત નીચે કરીને જાણેલી એ મુળ શ્લોક
નો અર્થ હવે શ્રી ગુણાધ્યાયકામાં કહે છે કે પૂજી ભ
કત્તને રહેવામાં દેશની ચેમ નથી અને વિધિની પામક ન
થી વિધી તે સાધનની પામક નથી કેવળ પ્રભુનો અનુભવ
ની પામક છે કદાચ મર્યાદા મારગી ભકત ઉપર ભગ
વાન અનુગ્રહ કરીને તેને પૂજી ભકતી પણ આપે છે
જેનું ઉદવળ પ્રેમ લક્ષણા જે પૂજી મારગી ભકતી તે
ગોપીજન પાસેથી ભગવાને અપાવી અને જ્ઞાન એ સાક
હનર વરષ સુધી તે સાર તપ કર્યું પણ તેને ન આપી
માટે પ્રેમ લક્ષણા ભકતીનો ભગવાનના હાથમાં છે તે
પ્રેમ લક્ષણા ભકતીનું સ્વરૂપ શ્રી ભગવાને એકા દસ સ્કં
ધ ભાગવતમાં કહ્યું છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ વાગ્દદાદ્રવતેયસ્યચિતં ॥

॥ રુદત્યંભીક્ષણંહસંતિકાવિ ॥

॥ લજઝહાયતિનૃત્યતેચમદ્ર ॥

॥ ક્તિયુક્તોભુવનંપુનાતિ ॥

અર્થ— મારા સ્વરૂપનું સમરપણ કરીને જેનું આશું

આણીની પેઠે દ્રવીભુત થઈ જાય અને કંઠ જદ જદ થઈ જાય તેથી માફ સ્વરૂપ તેને તે વખતે દખાય છે તે જોઈને હશે અને માફ સ્વરૂપ તેની દ્રષ્ટી થી અંતર થાં ન થાય કે રહ્યા લાગી જાય અને કાઠવાર એવો આનંદ તેને ઉપજે કે સહિની બળ મુકીને ગાયન કરવા મંડી જાય અને નામવા લાગી જાય તે વખતે તેના મનમાં હું શીવાયનાજો કાઠતેની પાસેજો નહીં એવું દેહાંનું સાધન તે ભુત્રી જાય છે એવા મારે વિશે સ્નેહ સહિત જો ભક્ત છે તે અહિં ભુવનને પરીત્ર કરે છે અને તે પોતે તો પરીત્ર હોય તેમાં નવાઈ શું એ શીતની પેઠે જ્ઞાણ ભક્તિ કેવળ સંસાર શક્તી છુટતી પછી થાય છે એવાનો અંગીકાર આ જન્મે છે એવું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે એવી ભક્તિ સંસારમાં કુની રહેતી જોવાને કયાંથી મળે જો કદાચ ભગવાન કૃપા કરીને એવી ભક્તિ આપે તો જ મળે માટે પુણી ભક્તિ દુરલભ કહી એજ ભક્તિનું નામ શુભ પુણી ભક્તિ છે હવે એ ગ્રંથનો આગળીશનો ૧ લોક કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ઉભયોસ્તુક્રમેણૈવપૂર્વોક્તે ॥

॥ વફલીષ્યતિજ્ઞાનાધાંકા ॥

॥ ભક્તિમાર્ગએવંતસ્માનિરુ ॥

॥ પિતઃ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ—ભગવાન જ્યારે અનુ ગ્રહ કરશે તારે મર્યાદા મારગી સારી તથા ભક્ત એ બંનેને પુર્વ કહીને પુણી ભક્તી ફળ રૂપ તે પ્રાપ્ત થશે—કેમકે મર્યાદા મારગમાં સાર કરતાં પુણી મારગી ભક્તી એટલે છે એ પ્રકારનો કૃમ શાસ્ત્રમાં નીરૂપણ કરેલો છે એ મુળ શ્લોકનો અર્થ છે હવે એની ટીકામાં શ્રી ગુણધર્મ કહે છે કે સારી તથા ભક્તનો અંગીકાર કદાચ ભગવાન મર્યાદા મારગમાં કરવાની ઈચ્છા કરે તારે તોબને એ મારગવાલાને મુક્તી જ ફળ મળે છે માટે સારનું ફળ મુક્તી અને ભક્તીનું ફળ ભગવાનની પ્રાપ્તી એ રીતે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે માટે સાર મારગ કરતાં ભક્તી મારગને શાસ્ત્રમિષ્ટતાં કહી છે પણહાલનું કેટલાએક લોકો ભક્તી કરતાં સારને ફળ રૂપ માને છે તેને તો મુક્તી એજ ફળ થશે એવું શરવ શાસ્ત્ર કહે છે તે સાર મારગમાં સાર છે તે બ્રહ્મ સાથે પાતાની આત્માની એકતાનું સાર છે કે મારી આત્મા જ છે તે બ્રહ્મ છે પણ બ્રહ્મ છે તે અક્ષરનું સ્વરૂપ છે અને પુરષોત્તમ અક્ષર થકી જુદે સ્વરૂપ છે માટે

તેનો સંબંધ ધણી દુર છે કારણ કે ગીતાજીનક પ દરમા અધ્યાયમાં પૂરણોત્તમને અક્ષર તોત કહેલા છે અને ગીતાજીના પારમા અધ્યાયમાં અરજીને અક્ષર શ્રદ્ધાની ઉપાસના તથા પુરુષોત્તમની ઉપાસનામાં તારતમ્ય પૂછ્યું છે એ બંનેની ઉપાસના કરનારમાં એટલા અંતર એવું પૂછ્યું છે તે ઠીકાણે ભગવાને પોતાની ભક્તી કરનાર એટલા કહી છે અને ગીતાજીના ત્રણ સ્વરૂપ આગળ કહી આ પા છે તે માં દેવતાસ્વરૂપ સ્વરૂપ જીવ પાતાળમાં માટે પંદરમો અધ્યાય ગીતાજીનો તેમાં પણ ભગવાને પોતાનેજ ભજવાનું એટલું કહ્યું છે કે-

॥ શ્લોક ॥

॥ યોમાંમેવસંમૂઢોજાનાતિ ॥

॥ પુરુષોત્તમંસર્વવિત્ભજ ॥

॥ તિમાંસર્વભાવેનભારત્ ॥

અર્થ—એ રીતે મુઢ ગણ મુઢીને એવા પુરુષોત્તમ મને જાણીને સર્વ ભાવે કરીને જે મને ભજે છે તેનેજ સર્વ તત્વનો જાણનાર સમજવો એ રીતે પુરુષોત્તમને ભજનારને શીટ પણ ભગવાને આ શ્લોકમાં કહ્યું છે. અને વળી કહ્યું કે મુઢ પણ મુઢીને ભજવું તે મુઢ પણ

નો હારદ એ છે કે જ્ઞાન મારગી લોક એમ મા છે
 કે ભગવાન સરવ કૃપાણે સમાન રૂપે છે વ્યાપક થઈને ર
 હયા છે જુદુ સ્વરૂપ નથી તેથી ભક્તો કરવાનું પ્રયોજન
 નથી જ્ઞાન માત્ર રાખવું જ્યાં સુધી ન સમજે ત્યાં સુધી
 ભક્તી કરવી જ્ઞાન મગચા પછી ભક્તી કરવાનું પ્રયોજન ન
 થી એ રીતે જો કહે છે તે વાત શાસ્ત્ર વીરૂધ્ધ કહે છે કે
 મહે પૂરશો તમને વેદ ગીતા ભાગવતમાં સઉથી
 જુદા કહેલા છે અને તેની ભક્તો સદા કરવી કહી છે ને
 વાત નથી માંનતા માટે આ શ્લોકમાં ભગવાને
 તેઉને સમજાવેને મુઠ પાણીની સમજણ કહી દેલી છે એ રીતે
 મુઠ પાણી મુકીને એવા પુરુષોત્તમ જો અક્ષરાતીત છે તેને
 સરવે ભાવે કરીને ભજવા એ રીતે કહું છે અને
 જ્ઞાન મારગ કરતા ભગતી માર શેષ્ટ છે તે ઉપર રગુવેદની
 મૃતી લખી છે અને તેનો એક એક પદનો અર્થ શિક્ષા
 માં લખેલો છે પણ અને તે ખાખત આંધ લખેલું
 નથી તે રીતે ભક્તી મારગને જ્ઞાન મારગ કરતાં વેદ પુ
 રાણી માંતાં શેષ્ટતા કહી છે માટે ભક્તી કરવી શેષ્ટ છે
 હવે એ ગ્રંથનો ૨૦ મો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક ॥

॥ ભક્ત્યભાવેતુત્તિરસ્થોયથા ॥

॥ दुष्टैः स्वकर्मभिः ॥ अन्यथा ॥

॥ भावमापन्नस्तस्मात्स्थथा ॥

॥ नाच्च नश्यति ॥ ૨૦ ॥

અર્થ--જેમ જળને કાંઈ ઉભો છે પણ બાણા વગર પોતાનાં દુષ્ટ કરમનાં વશથી ધાસથી ઢંકાએલું જળ છે તેને નથી બાણી શકતો; અને ફક્ત ધાસ જોઈને ત્યાંથી આદ્યો બાણ છે અને જળથી તરશે મરે છે તેમ આ નંદરૂપ ભગવાંન વ્યાપક છે પણ દેહાદિકે ઢંકાએલા છે તેને બકલી વગર કોઈ બાણી શકતા નથી, અને પામી શકતા નથી અને સંસારના સુખને સાડ પોતાના દુષ્ટ કરમના વશથી અનેક પ્રકારની ચોનીઓમાં જન્મ મરણ પામતો થકો દુખજ પામે છે એ રીતે મુળ સ્વોક્તો અરથ હવે એનો ભાવારથ કહે છે આપણી દેહને વિશે આનંદ રૂપ ભગવાન અંતર જામી રૂપે જીવની માંડે ખીરાજો છે પણ તેનાં દરશન આપણે થતાં નથી તે દરશન ભગવાનની બકલી વડે આપણે થાય છે એ રીતે શ્રી માહા પ્રભુ જીએ કકે પણ જ્ઞાન મારગના લોકો એમ કહે છે કે બ્રહ્મ જ્ઞાન વિના બકલી નકામી છે પણ એ વારતા તેવો ની શાસ્ત્ર વીરુદ્ધ છે તે ભાગવત દશમા સ્કંધમાં ભગવાને કહી છે-

(૧૦૩)

॥ શ્લોક. ॥

॥ નસાધયંતિમાયોગોનસાં ॥

॥ સ્વયંધર્મઝડ્ઢવાઃ ॥ નસ્યા ॥

॥ ધ્યાયસ્તપસ્ત્યાગો યથા ॥

॥ ભક્તિમમાર્જિતા ॥ ૧ ॥ ॥

॥ ભક્ત્યાહમેકયાગ્રાહ્યશ્રધ ॥

॥ યાત્માપ્રિયસતાં ॥ ॥

અરથ યોગ વડે શ ખ્ય એલે જ્ઞાન વડે સ્વા
ધ્યાયવડે, તપ વડે ત્યાગ તડે પ્રાપ્ત થતો નથી મારી
સ્નેહ પુરવક શેવા કરવાથી પ્રાપ્ત થાઉં તથા ભ
ક્તી વડેજ હુ પ્રાપ્ત થઉં એ રીતે ભગવાને ભગતી વ
ડેજ યોતાની પ્રાપ્તી કહી છે કેવળ પ્રજ્ઞ જ્ઞાન વડે
કહી નથી કારણ કે દશ પ્રકારની ભક્તી વડે ભગવાનનો
વાસ મનમાં થાય છે તેથી મનને વિશે રહી એથી જ અ
વિદ્યા તે ખરો છે અને અવિદ્યા ખસ્યા પછી આનંદ
રૂપ ભગવાન જીવની માંડે ગુપ્ત પણે ખીરાજ છે તે ધા
તાના આનંદ સ્વરૂપનો પ્રકાશ ભક્તી વડે પ્રસન્ન થઈને ક
રે છે તે રીતે આનંદ સ્વરૂપનો પ્રકાશ કેવળ જ્ઞાન વડે થ

તો નથી સાંન વડે પણ અવિદ્યાતો અશે છે પણ અવિદ્યા અરુપા પછી આનંદ સ્વરૂપ ભગવાન રૂપમાં પ્રગટ થતા નથી એનું કારણ એ છે કે સાતી નીરાકાર સ્વરૂપ ભગવાનનું જાણે છે માટે શાકાર સ્વરૂપનાં દરશન કરવાની તેની ઇચ્છા નથી સાંની કહે છે કે જોડલા શાકાર સ્વરૂપ છે તે માયાનાં કરેલ છે માટે નાશ વંત છે એ રીતે શાસ્ત્રી ઊલટું માને છે તે સારું સાંનીને દરશનની ઇચ્છા નથી માટે ભગવાન તેને દરશન આપતા નથી ગીતાજીમાં ભગવાને કહ્યું છે કે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ યેયથામાંપ્રપદ્યંતે તાંસ્ત ॥

॥ યૈવમજામ્યહં ॥ ॥

અર્થ—જે મને જે ભાવે જે સ્વરૂપે ભજે છે તેને હું તેજ રીતે ફળ આપુ છું અને ગીતાજીના અગીઆરમાં અઠ્યાય માં પણ ભગવાને કહ્યું છે કે મારાં દરશન એક અનન્ય ભક્તી વડે જ થાય છે જીને પ્રકારે થતાં નથી એ કારણથી મો મારા પ્રભુજીએ આ શ્લોકમાં કહ્યું કે આપણા દેહ માં ભગવાન છે પણ તેનાં દરશન ભક્તી વગર થઈ શકતાં નથી અને દેહમાં ભગવાન છે એનું એ જીવ જાણતો નથી તે સારું સરવ સાથે અધરમ રીતે માલે છે કાઈની એ.

ગી કરે છે હીંગા કરે છે, નીંદા કરે છે, તેને દુખદ છે. તે ના પછશા વાલે છે એવા દુષ્ટ કરમના વશથી અનેક પ્રકાર ના જીવ જાંત પરવત તૃક્ષ, પશુના દેહ પામીને તેનું ગીણ ચુકાવી આપે છે પણ તે જીવ કદી સંસારના જન્મ મરણથી છુટતો નથી તે સાર ભગવાનની ભક્તી રાત દહાડો કરવી અને પાતાની દેહમાં તથા શરવેની દેહમાં ભગવાન ખીરાજ છે એ ગીતે ભગવાનનો ભય માખીને સુધરમની ગીતથી ચાલવું એ ગીતે એ શ્લોકનો ભાવારથ છે હવે આ ગ્રંથનો એકવીશમો શ્લોક કહે છે.

॥ શ્લોક. ॥

॥ એવંસ્વશાસ્ત્ર સર્વસ્વં મયા ॥

॥ તુ વિનિરુપિતં ॥ એતદ્દુ ॥

॥ ધ્યા વિમુચ્યતે પુરુષઃ સ ॥

॥ વ સંશયાત્ ॥ ૨૩ ॥

શ્રી માહા પ્રભુજી કહે છે જો એ પ્રકારે અમારા કહેલો વેદ શાસ્ત્રનો સાર અમે તો નીરૂપણ કર્યો તે એટલા સાર કે એને જાણીને પુરુષ સરવે શંકાયથી છુટી જશે એ મુળ શ્લોકનો અરથ હવે એનો ભાવારથ કહે છે જો શ્રી માહા પ્રભુજીએ કહ્યું કે અમારા શરવ શા

ઝનો સાર અમે આ ગ્રંથમાં કહ્યો તેનો હારદ અ છેક
 વેદની સૂતીઓમાં અર્થ કરવા વિશે જે ઠેકાણે શંકા ર
 હે છે અને તેના બે ત્રણ અર્થ થાએ છે એવી શ
 દેહ સહીત સતીઓ છે તેનો અર્થ શી રીતે છે તે મન
 જવ ! સાર ંપારજીએ ંપાસ સુવ કરેલાં છે તેનો ટીકા
 બી માહા પ્રભુજીએ કરેલી છે જેને ંપાસ સુવનું ભાવ
 તથા અણુભાવ કરીને કહે છે પણ તે ટીકા પંડીતોને
 સમજવી પણ કઠણ છે એકું જનજીને તેનો સાર નીચેના
 ગ્રંથમાં સંક્ષેપથી કહ્યો છે તથા તે ગ્રંથમાં પણ ઊંચ
 અર્થ છે તેની સમજ નહી પડે તે સાર થોડા એક શ્લોક
 ક્રમાં આ શીઘ્રાત મુક્તાવળી મંથ કરીને પોતાના મારગી
 પર્ષદનવાને વેદના જ્ઞાન કાંડનો સાર જે હતો તે કહ્યો
 છે તે કહેવાનું કારણ એ છે કે માયાવાદી-તથા સંખ્ય
 વાદી-તથા મીમાંસાક તથા ન્યાય શાસ્ત્રવાળા તથા દ્વૈતવાદી
 તથા કેવળા દ્વૈત વાદી તથા વીશીષ્ટા દ્વૈત વાદી એ રીતે
 સાત પ્રકારનાં વાદી પુરણુ પુરુષોત્તમનું સ્વરૂપ અને જગતનું
 સ્વરૂપ અને અક્ષર બ્રહ્મનું સ્વરૂપ માયાનું સ્વરૂપ તથા
 કરમનું સ્વરૂપ વેદનાં જ્ઞાન કાંડ વીશે વેદમાં જે રીતે વ
 રણન કરેલું છે તેને મુકીને પોતાના મનગી કલ્પનાથી વે
 દ વીરૂધ વરણન કરે છે તેથી પૂજો મારગી ભક્તનાં
 મનમાં કદાશ સંદેહ ઉત્પન થાય તે સંસપ ટાળવા સાર આ
 ગ્રંથમાં વેદના જ્ઞાનકાંડનો નિષ્કે પાતે કરીને પોતાના ભક

(૧૦૭)

તોને જાણવેલો છે કે તેઓનો શીક્ષાંત વેદ વિરુદ્ધ છે કે
તેથી પાછો સંશય મનમાં ન રહે એની ઠીકા શ્રી ગુણાંધ
જીએ સંક્ષેપમાં કરી છે તે પણ એમાં લખી છે અને
વાલીઓનું બાલવું શાસ્ત્રથી વિરુદ્ધ છે તે પણ શાસ્ત્રના
વચનથી અમે આગ્રંથમાં બતાવ્યું છે એ રીતે આ ગ્રંથ
વેળાવો ઉપર કૃપા કરીને બી માહા પ્રભુજીએ કર્યો છે
માટે વેદબોધે ચીત રાખીને વાંચવું ને સારી રીતે સમ
જવું એ સમજવાથી વેદ વિરુદ્ધ બાલનારના વચનથી આ
પણ કદી ભક્તી મારગ વિશે ભ્રમ નહીં ઉપજે મારગી
વેળાવોના મનમાં જે ખમ ઉપજે છે તે કેવળ અન્ય
મારગી પંડીતોના સંગતથી તથા જોગી શન્યાશોગી સંગત
થી તથા મીઠ્યા સાગીઓની સંગતથી ઉપજે છે એટલાનો
સંગ ભક્તી મારગી વધજીવોને ભક્તી મારગથી દુર કરાવે
છે માટે એવા લોકોનો સંગ શરવથી ન કરવો કદાચ સત
સંગ ન મળેતો નેમ પૂરવક મારગનાં ગ્રંથ વાંચવાને ભગ
વાનનું નામ સ્મરણ કર્યા કરવું તથા ભગવાનની શેવા ક
રવી અને સુધર્મ રીતે બાલવું કાઢીની નીંદા ન કરવી
એ રીતે રહેવું એ થકી ભગવાન કૃપા કરીને પાતાનો અ
નુભવ ભક્તને જાણાવશે તેથી કરીને દેહાંત સુધી ભક્તોનો
નાશ થવા નહીં પામે— દીવસો દીવસ ભક્તી વધતી જશે
હવે આ ગ્રંથની સંપૂર્ણતા કરતે અમે શ્રી ગુણાંધ
કેરું છે—

(૧૦૮)

॥ શ્લોક. ॥

॥ ઇતિશ્રીપિતૃપ્રાદાબ્જ પ ॥

॥ રાગરસસિક્તહૃત્ ॥ શ્રી ॥

॥ વિઠલસ્તત સિદ્ધાંત વા ॥

॥ ડ્માલાંહૃદયેદધૌ ॥ ॥ ॥

અર્થ—અમારા પીતા જે શ્રી માહા પ્રભુજી તેમના અ-
રાગ કમળગી પરાગ, એટલે રજ તેના રશે રસીને શી અંચું
છે રદય જેનું એવો હું શ્રી વીઠલ તેણે આ શોધ્યાં
રૂપી વાડમાળા રદય વીશે ધારણ કરી તે રીતે શરવ બધ
તોએ ધારણ કરવી એ રીતે શ્રી ગુણાંધજીએ કહ્યું

એ રીતે આ અંધગી ટીકા ગુજરાતી ભાષામાં સંપૂર્ણ.

જાહેરખબર

સરવે સંજ્ઞાનોને ખબર આપવામાં આવે છે કે
આ નીચે લખેલાં પુસ્તકો ત્રણદરવાઠનના મેંદાન-
માં અમારી હાશીસમાંથી તથા કીકાભટ્ટનીપોળમાં ૨૬
જાસ ધર આગળથી મળશે.

પેનલકોડ સને ૧૮૬૦ નો ૪૫ મે.

હીમીનલકોડ સને ૧૮૬૧નો ૨૫ મે પ્રતીક્ષી૪ સુધ્ય
સુધારેલો.

ડીસ્કીકટ પોલીસ સને ૧૮૬૭ નો ૭ મે.

જામની પોલીસ સને ૧૮૬૭ નો ૮ મે.

નમુનાબુક દીવાની કામ ખાખલ.

મુસંજમાની સરેહ.

ટાટશાસ્ત્ર જોતુંનામ અપરૂત્ય શાસ્ત્ર કહેવાય છે તે
અમાણ શાસ્ત્ર

પાકશાસ્ત્ર

દ્યારામ કૃત્ય

રમુજી ગાયન સંગ્રહ

મુખ્યધનો સને ૧૮૭૩નો આકટ ૬ નો

ગાયકવાડ કમીસન કેસ

એ ગીતે કાવદાઓ તથા કેટલાંક પુસ્તકો વેચાય છે
દેશાવર વાળાઓ એટપાલ ખરચ બનતી મોકલવું.

સંપ્રી ઉમેદરામ હરજોવીદ.

